

תשורתך האנו

חינוך להגיינות ספורטיבית

ספר לחזרה ולתלמיד
לבתי ספר בחטיבת הביניים
ובחטיבה העליונה

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
האגף למחנך ולפיחוח חכניות לימודים

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית

משחק הוגן חינוך להגינות ספורטיבית

ספר למורה ולתלמיד
לבתי ספר בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה

הפיקוח על הוראת החינוך הגופני

האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים
ירושלים התשס"ב

עריכה כללית: פרופ' הלל רסקין
תרגום: קטיה מנור
עריכה לשונית: אלינור טילמן, עטרה סמואל
עטיפה: גדעון קייד
סדר ולוחות: ארט פלוס, ירושלים

הוועדה לתכניות לימודים בחינוך גופני:
פרופ' הלל רסקין - יו"ר
אברהם זוכמן - מרכז
מרדכי ארליך - מרכז (עד 1998)
אילנה ארליך
ד"ר צבי ארצי
ד"ר עפרה גפני
ד"ר דוד גושן
אלינור טילמן
ד"ר אמין מוקטרן
עקיבא קורל
ד"ר אילנה רכס

החומר מבוסס על הספר "משחק הוגן" (Fairhalten) (1991), שיצא לאור על-ידי הוועד האולימפי הגרמני. זכויות היוצרים הוענקו לעמותת "סובלנות" - תנועה למניעת אלימות בישראל, ואושרו להוצאה לאור באמצעות האגף לתכניות לימודים במשרד החינוך.

© כל הזכויות שמורות
"מעלות" הוצאת ספרים בע"מ

תוכן העניינים

מבוא / 5

פתח דבר / 6

ההצהרה הבין-לאומית של משחק הוגן לכול / 8

1. הגינות ותנאי מסגרת לקיומה / 10

הגדרת הגינות / 10

מונחים חיוביים ושליילים הקשורים למשחק / 10

היבטים אנטי חברתיים בספורט / 11

הגינות בעיני בני נוער ושחקנים / 11

עשרת הדיברות לספורט ולהגינות / 12

כללי ברזל למשחק הוגן / 13

שתי הנחות בנושא ההגינות / 13

הגינות רשמית ולא רשמית / 14

רוחו של המשחק ההוגן / 14

הגינות – מונח חינוכי ערכי / 16

2. התפתחות המשחק ההוגן / 18

יוון העתיקה – ערש המשחק ההוגן / 18

אבירות בימי הביניים / 19

התהוות המשחק ההוגן באנגליה / 19

שמירה על הכללים / 21

3. הגינות בחברה ובספורט / 23

חמשת עמודי התווך בספורט / 23

דוגמאות להגינות בספורט / 24

מאמנים על משחק הוגן / 27

מעורבות הורים / 27

שופטים / 29

שופטים כשותפים / 30

השופט חסר הגנה / 31

4. היבטים של חוסר הגינות / 32

ספורט ופוליטיקה / 32

סמים בספורט / 33

רופאי ספורט – על שימוש בסמים / 34

"דופינג" פסיכולוגי / 35

צורות מניפולציה / 35

איך לגבור על היריב / 36

קווים מנחים לעיסוק בספורט / 37

מוסר כפול / 37

5. **חינוך להגינות בבית הספר / 39**
 החינוך הגופני בבית הספר – תפקידים ומטרות / 39
 יחסי מורה-תלמיד בחינוך גופני / 40
 יעדים הקשורים להתנהגות חברתית בחינוך גופני / 40
 הפחד להפסיד / 41
 רעיונות משחק וחוקים חדשים / 43
 שמירה על הכללים והחוקים / 45
 תפקידו של השופט / 46
 הוראת משחק הכדורסל (דוגמה) / 48
 שוויון הזדמנויות / 49
 ההשתתפות במשחק / 50
 בעיות במשחק הכדורגל ופתרון / 52
6. **נושאים לדיון ומשחקים קטנים / 53**
 הספורטאי ההגון / 53
 השופט / 54
 הגינות במשחק הכדורגל / 55
 משחקים נבחרים לחינוך מעשי להגינות / 56
7. **דעת מומחים – קובץ מאמרים / 63**
 משחק הוגן / נורברט וולף / 64
 אלימות בספורט – ביטויים ודרכי התמודדות / הלל רסקין / 69
 יוזמת משחק הוגן בספורט הגרמני: יעדים, מבנים, פרספקטיבות / מנפרד למר / 73
 הסובלנות והסבלנות במקורות ישראל / זאב ברוורמן / 76
 לאומנות וגזענות בספורט ובתרבות הפנאי / וולטר טוקרסקי / 78
 תוקפנות וספורט / גלעד ויינגרטן / 87
 חינוך למשחק הוגן: שיקולים דידקטיים ופרויקטים / האנס יורגן הרינגר / 91
 פרויקט 'משחק הוגן' במסגרת תחרויות ספורט של בתי הספר בישראל / הלל רסקין / 97
- נספחים / 101
 אמנת ההגינות בספורט / 106
 "עשרת הדיברות" להתנהגות ספורטיבית / 107
 רשימת מקורות כלליים / 113

מטרת ספר זה היא לסייע לסגל ההוראה בבית-הספר ליצור דפוסי התנהגות נאותים ושינוי דפוסיים שליליים בתחום ההתנהגות הספורטיבית בקרב התלמידים.

תכנית החינוך הגופני בבתי-הספר בישראל כוללת בין מטרותיה גם את חינוך התלמיד להגינות בעיסוקיו הספורטיביים, ומתייחסת לכך בהכללת הנושא כאחד מנושאי הידע וההבנה בחינוך הגופני. המורה לחינוך גופני העוסק בתחום זה נזקק לחומר תורתי שספר זה עשוי לספק לו. גם מורים אחרים בבית הספר, כמו מחנכי כיתות ומורים לחינוך חברתי ולאזרחות, מתייחסים בעבודתם ובחיי היום-יום לנושאי סובלנות, מניעת אלימות, התנהגות דמוקרטית, משחק הוגן והגינות ספורטיבית. ספר זה עשוי לסייע למורים אלה בהוראתם ובהטמעתם של נושאים אלה בקרב התלמידים.

החומר בספר מבוסס על הנחות היסוד הבאות:

1. יצירת דפוסי התנהגות נאותים דורשת הנחת תשתית של ידע, מיומנות וערכים. מתשתית זו עשויות להתפתח גישות ועמדות חיוביות שתגרומנה להיווצרות הרגלים ודפוסי התנהגות רצויים.
2. ניתן לפתח דפוסי התנהגות של משתתף בספורט, של צופה ושל בעלי תפקידים שונים אחרים באירועי ספורט, בהיותם דפוסי התנהגות של תפקידים ספציפיים ומוגדרים.
3. ניתן להשתמש במערכת היחסים החברתיים של הכיתה המקיימת פעילות גופנית כקבוצה ראשונית, שבה קיימים קשרים ויחסים ישירים בין בעלי התפקידים השונים, לשם הנחת תשתית לדפוסי התנהגות.

ספר זה כולל מספר רב של נושאים ותרגילים ללמידה ולשינון הנושא, שהוכנו במסגרת הפרויקט "משחק הוגן" בגרמניה. ספר בשם זה יצא לאור על-ידי הוועד האולימפי הגרמני עבור מערכות בתי הספר ברחבי גרמניה, המשתמשות בו כבר שנים אחדות. זכויות היוצרים להוצאה לאור של הספר בישראל נמסרו לעמותת "סובלנות" - תנועה לא פוליטית למניעת אלימות בישראל, המקיימת מזה כעשר שנים פרויקט להגינות בספורט בישראל. שתי התנועות מקיימות מערכת קשרים עניפה, הכוללת החלפת מומחים, מידע וחומרי חינוך והסברה המפרים את שתייהן, ושתייהן פועלות במסגרת הארגון האירופי למשחק הוגן, שחברות בו 35 מדינות.

הוועדה לתכניות לימודים בחינוך גופני החליטה לעבד ספר זה, לאחר שקיבלה רשות לכך מ"סובלנות", במסגרת חומרי העזר בהוראה שהיא מכינה. הספר עומד לרשות מורי החינוך הגופני ומורים אחרים במערכת החינוך בישראל כחומר הוראה הולם, שהשלכותיו חשובות לא רק בתחום הספורט, אלא לאורח חיים סובלני ונטול אלימות בחברה הישראלית.

פרופ' הלל רסקין
יו"ר הוועדה
לתכניות לימודים בחינוך גופני

אברהם זוכמן
מפמ"ר וממונה על החינוך הגופני

פתח דבר

מדוע נבחרו חומרי לימוד אלה?

חומרים אלה ישמשו למורה המלמד ילדים ונוער בבית-הספר:

* כמקור מידע

* כבסיס לעבודה ולפעילות בנושא ההגינות בכלל וההגינות בספורט בפרט.

קבוצת העבודה שעסקה בנושא ההגינות דרכה על קרקע בתולה. המטרה היתה להכין אוסף עשיר ומגוון בנושא זה, שיעזור למורים בהוראת מקצועות שונים בבתי-הספר, ובמיוחד למורים לחינוך גופני.

החומרים אינם מספקים מתכוני פלא לחינוך ההגינות. כמו כן, אין בחוברת חומרים המתייחסים לחינוך להגינות המיועדים לכיתות היסוד, שכן קבוצת גיל זו אינה מתמודדת עדיין עם בעיות של חוסר הגינות. הילדים רואים בהגינות דבר מובן מאליו שאינו מהווה בעיה, ו"הלמידה החברתית" היא חלק מובנה של כל מקצועות הלימוד. התפתחות ההכרה המוסרית נעשית חשובה ומשמעותית רק בגילים גבוהים יותר.

הנושאים המרכזיים בספר ערוכים בשבעה פרקים:

1. ההגינות ותנאי מסגרת לקיומה
2. התפתחות המשחק ההוגן
3. הגינות בחברה ובספורט
4. היבטים של חוסר הגינות בספורט
5. החינוך להגינות בבית-הספר
6. נושאים לדיון ומשחקים קטנים
7. מאמרים של מומחים על מניעת אלימות בספורט.

הפרקים מחולקים לתת פרקים. בסופו של כל אחד מהם מובאות הצעות לדיון בכיתה בנושא שתת-הפרק דן בו, הכיתה שבה מומלץ נושא זה ומקצוע ההוראה שבמסגרתו ייעשה הדיון (רשימת קיצורים - ראה להלן).

הואיל וכל הנושאים מתייחסים לפעילות גופנית ולספורט ויתרנו על איזכור החינוך הגופני ברשימת המקצועות.

ציון שנת הלימוד ומקצוע ההוראה הם בגדר המלצה בלבד ומצביעים על נקודת ההתחלה. בבחירת קבוצת הגיל התייחסנו לכיתות של חטיבת הביניים והחטיבה העליונה.

מקרא לאורים:

ההצעות לדיון ולפעילות מסומנות על-ידי עיפרון ונעל, כדלהלן:

העיפרון - מסמל גירוי למחשבה ועבודה המוטלת על התלמיד. התרגילים, השאלות והמטלות לא נועדו לכל כיתה. המורה יבחר מהם את אלה המתאימים לקבוצתו או לכיתתו. הגירוי המחשבתי והמטלות הם בגדר המלצה בלבד, ולא יוכלו לבוא במקום ההוראה.

הנעל - מסמלת פעילות ספורטיבית או הצעות לפעילות מחוץ לכותלי בית הספר.

רשימת קיצורים:

אז = אזרחות

ביו = ביולוגיה

היס = היסטוריה

ל = לשון

ע+נ = ערכים ונורמות, אתיקה ופילוסופיה.

ההצהרה הבין-לאומית של משחק הוגן לכול

ההצהרה של הוועד הבין-לאומי למשחק הוגן (Conité International pour le Fair Play) (CIFP - מאוקטובר 1990 היא כדלהלן:

בימינו, יותר מאשר בעבר, לספורט תפקיד חשוב ומרכזי בחייהם של מיליוני אנשים, מדינות ועמים רבים ברחבי העולם. עם סוגי הספורט השונים נמנים הספורט התחרותי, ה"מקצועי", "ספורט לכול", ספורט כפעילות לשעות הפנאי, ספורט בריאותי, ספורט שיקומי, ספורט כבילוי או כביטוי לכושר גופני ועוד.

אידיאל המשחק ההוגן חייב להיות מופנם בכל גיל, ובמיוחד במסגרת החינוך הגופני לילדים. החינוך הגופני בבתי-הספר יתנהל על-פי דרישות ההתנהגות ההוגנת, אך גם האימונים, התחרויות והפעילות במועדוני הספורט יתנהלו על-פי דרישות אלה.

המטלות הנדרשות מ"משחק הוגן" או הפרשנות המלווה אותו משתנות מענף ספורט אחד למשנהו ומתרבות אחת לרעותה. את הפתרונות לא נמצא במרשם. יש לחפש את הפתרון לכל אחת מן הבעיות, וכך יימצאו לכל אחת פתרונות אחדים.

לצו המצווה על משחק הוגן מקום קבוע בספורט מימים ימימה. אפשר כמעט לטעון ש"בלי משחק הוגן אין קיום לספורט". רעיון המשחק ההוגן טבוע ברעיון האולימפי שהגה פייר דה-קוברטן, ומהווה חלק בלתי נפרד ממנו. במונח משחק הוגן אין הכוונה רק לכללי המשחק, לתקנון. המונח בא לתאר את התנהגות הספורטאים, הכבוד כלפי היריב והשמירה מפני פגיעה בגופו או בנפשו. ספורטאי הנוהג בהגינות מתחשב באחר.

ההגינות תלויה בראש ובראשונה בהתנהגות הפרט, אך גם לתנאים מוקדמים חשיבות מכרעת בקביעת תנאי המסגרת לעיסוק הכולל בספורט ובפעילות בכל אחד מענפי הספורט. התנאים יקבעו בעיקר על-ידי איגודי הספורט (מקומיים, לאומיים ובין-לאומיים) המסתמכים על אוסף התקנות וגם על ההכשרה של מורים, מאמנים, שופטים, רופאים ופעילים אחרים.

הממשלות, ובייחוד מערכות החינוך, נושאות באחריות רבה בכל הקשור לעיצוב דעת הקהל והחינוך למשחק הוגן. תהליך החינוך נועד לספורטאים פעילים אבל גם לצרכני הספורט - לקהל. מכאן שהחינוך למשחק הוגן מקבל חשיבות רבה יותר, וחשוב ביותר שיעוגן בתכנית הלימודים.

הוועד הבין-לאומי למשחק הוגן עוקב בדאגה אחר התפתחויות שליליות, כלל עולמיות, בתחום הספורט, המנוגדות לרעיון המשחק ההוגן. יש לקיים שיחות ודיונים מעמיקים בנושא המשחק ההוגן שיעזרו לקיים משחק ספורטיבי נבון. אין הכוונה לדון בערכי המוסר של הספורטאי, עם זאת כדאי לתת קדימות לתקנות מונעות.

יש לתת את הדעת על התנאים שבהם מתקיימת כיום הפעילות הספורטיבית, ובמידת הצורך גם לשנות אותם. לשחק בהגינות ולהצליח - אבל לא בכל מחיר - הוא צו ה"משחק ההוגן". לכן יש להסיר מן הספורטאים ומן המאמנים את הלחץ "שרק הניצחון קובע".

אסור שהקהל והתקשורת יגבירו את לחץ הציפיות. גם אם משחק בלתי הוגן הוא נחלתם של בודדים, הרי התנהגות בלתי הוגנת משאירה את רישומה על ילדים ונוער ויוצרת דימוי שלילי של הספורט. גם להשפעה של הסוציאליזציה חשיבות רבה.

בזירה הלאומית ובמיוחד בזירה הבין-לאומית גבר מאוד הלחץ להגיע להישגים ולהצליח. לעתים ספורטאים, פעילים, מאמנים ורופאים מבטיחים לעצמם את הניצחון על-ידי שימוש בסמים או פגיעה ביריב, וזאת באישור איגודי הספורט ואגודות הספורט ולעתים אף בעידודם. ניצחון במחיר כזה מנוגד לאידיאל המשחק ההוגן. ההגנה על השחקן מפני פציעות בעזרת תקנון וכללי אימונים נוקשים היא חשובה ביותר.

הוועד הבין-לאומי למשחק הוגן ומליוני ספורטאים ברחבי העולם משוכנעים שאפשר לקיים פעילות ספורטיבית ולהגיע להישגים המניעים את עולם הספורט ומעניקים לו גוון וצבע גם תוך שמירה על צו המשחק ההוגן. ואם זה נמנע מסיבה זו או אחרת, הרי החלופה המתבקשת תהיה ויתור על ספורט הישגי.

על-פי אמנת האו"ם, השמירה על כבוד האדם היא הצינוי הראשון והחשוב ביותר גם בספורט. גם אם קשה לשנות את תנאי המסגרת של ההתנהגות ההוגנת בספורט ובתחומים אחרים, וגם אם הניסיון להרחיב את מסגרת המשחק ההוגן נראה לרבים כהרפתקה, הרי עלינו למצוא את הדרכים והאמצעים כדי להגביר את המודעות לנושא ההגינות ולהציג צורות ותכנים חדשים. יש חשיבות רבה לקידום המשחק ההוגן ולטיפוחו בכל ארצות תבל.

הוועד הבין-לאומי למשחק הוגן מעודד פעילויות במדינות שונות הקשורות לטיפוח משחק הוגן והמעידות על מודעות חדשה למשחק הוגן בקרב ספורטאים ובייחוד בקרב האחראים לספורט בארגונים ממשלתיים ולא-ממשלתיים. הוא תומך במי שמבקשים לחדד ולהבהיר את נושא המשחק ההוגן בקרב ספורטאים, מורים, מאמנים והסביבה בכללותה, כדי ש"המשחק" ישאר בגדר "משחק".

1. הגינות ותנאי מסגרת לקיומה

הגדרת הגינות

"הגינות" במקורה היא מילה המתקשרת לאסתטיקה בתחום התחרות וההתערבות. רק בעת החדשה היא התפתחה למושג בעל משמעות מוסרית. מושג זה הופיע לראשונה באנגליה בתחום משחקי המזל, ובמאה ה-20 הוא נפוץ בכל רחבי תבל.

ביסודה, המילה "הגינות" שייכת לתחום הספורט. ההגינות קובעת כראש וראשון את ההכרה בכללי המשחק ושמירה עליהם, הקפדה על התנהגות הולמת כלפי היריב, יכולת להתרחק מהתפקיד האישי במצבים מכריעים של התמודדות, שמירה על הזדמנויות ותנאים שווים, "הגבלה" של מוטיב הניצחון והתנהגות נאותה בעת ניצחון או מפלה.

הגינות עשויה למצוא את מקומה בכל תחרות ספורטיבית המתנהלת על-פי כללי הספורט, ללא קשר לחשיבותה או למתח הסובב אותה. הגינות בספורט מהווה את אחת ממטרות החינוך הגופני. היא מוכיחה על יכולת התנהגות בכלל, המהווה בסיס לעשייה ספורטיבית מכל סוג שהוא.

-
- רשמו על הלוח מונחים וביטויים הקשורים למונח "הגינות".
 - הביאו דוגמאות רבות ככל האפשר כדי להבהיר כל אחד מכללי ההגינות.
 - כתבו בקצרה על ניסיונכם בשמירה על הכללים.
 - אולי תרצו להציג את עבודותיכם לפני האחרים. הדביקו את העבודות על גיליונות גדולים והזמינו את תלמידי הכיתות האחרות להתבונן בעבודות.

כיתה: ט'; מקצוע: היס, אז, ע+נ

מונחים חיוביים ושליילים הקשורים למשחק

אוצר מילים השגור בפי תלמידי כיתות היסוד

מונחים חיוביים ושליילים

מ	מכות, מצב רוח רע	מטרה, מחשבה
ש	שערורייה, שקר	שלום, שבח
ח	חבטה, חבלה	חברות, חיבה
ק	קטטה, קללה	קפדן, קשר
ה	התעלמות, הכשלה	הבנה, הגנה
ו	ויכוח	ותרן
ג	גניבה, גינוי	גאווה, גמול
ן	נוכל, נקמה	נכונות לעזרה, נימוס

אוצר מילים של המתבגרים

מתנגד, מקובלות	מ	מדיניות, מהלומות
שמחה, שותפות	ש	שתדלנות, שנאה
חכמה, חברות	ח	חתרנות, חמדנות
קרבה, קבוצה	ק	קנוניה, קנאה
הגינות, התחשבות	ה	השפלה, הלקאה
ועד, ותרנות	ו	ונדליזם, וולגריות
גיבוש, גבול	ג	גאוותנות, גברתן
נבונות, נועם	ן	נחש, ניבול פה

כל אחד מאתנו התנהג בעבר בהגינות או שלא בהגינות. למשל - נתן זכות קדימה לאחר או מנע אותה ממנו.

- נסו להיזכר מתי התנהגתם בהגינות או בחוסר הגינות בספורט.
- ספרו זה לזה את חוויותיכם.
- בעזרת האותיות המרכיבות את המונח משחק הוגן נסו למצוא מילים בעלות ריגושיות חיובית או שלילית הקשורות במונח זה.

כיתה: ח'

היבטים אנטי חברתיים בספורט

- הספורט התחרותי לוקה בהיבטים שליליים, כדלהלן:
- * סיכון הבריאות
 - * הפרזה
 - * שימוש באמצעים פסולים כגון סמים
 - * שנאה למנצה, בוז למנוצח
 - * נטייה לרמייה
 - * אגואיזם קבוצתי, התנהגות לא צודקת כלפי החלש
 - * כוחניות
 - * שאפתנות יתר.

הגינות בעיני בני-נוער ושחקנים

כיצד מגדירים ומפרשים משחק הוגן? להלן כמה דוגמאות מדבריהן של נערות בגיל העשרה: "הגינות פירושה לתת ליריב סיכוי, לפרגן לו את הניצחון"; "הגינות פירושה תנאים שווים לכול"; "הגינות אינה רק מחווה כלפי היריב, יש לראות בה מעשה סובלנות כשצריך להסכים להחלטות שאינן מקובלות עליך"; "בכדורסל או בכדור-יד, זה לא הוגן שרק שחקנים טובים מקבלים את הכדור, אולי כדאי שמדי פעם שחקנים טובים יעבירו את הכדור לשחקנים טובים פחות"; "הגינות פירושה טיפול שווה לכול, שבנות יוכלו לעשות אותם דברים שעושים הבנים ולהיפך. כשמישהו אינו מצטיין במשהו לא

צריך להכתים אותו כ'כישלון', כי הוא עשה מה שהוא יכול לעשות"; "הגינות היא הניצחון המשותף".

מדבריהם של שחקני כדור: "הגינות פירושה לעשות רק מה שמותר, לא לעבור עבירות ולא לירוק"; "הגינות היא לא לפצוע את היריב ולשמור על הכללים"; "הגינות היא משחק נקי וקורקטי"; "הגינות כמוה כמשחק סוער ורווי מתח, שבסיומו לוחצים ידיים ומסכימים שהיה משחק קשה אבל הוגן"; "אין בעבירה נורמלית חוסר הגינות"; "כל סליחה או התנצלות הבאות בעקבות עבירה הן משחק הוגן".

-
- מהו לדעתכם משחק הוגן?
 - איזו הבנה של משחק הוגן תהיה מקובלת בעתיד?

כיתה: ז'; מקצוע: אז, ע+ג

עשרת הדיברות לספורט ולהגינות

- א. עסקו בספורט למען הספורט, ללא הפקת תועלת אישית ורדיפה אחר כבוד. היו נאמנים לחוקים ונאמנים לחבריכם; חזק משמע טוב.
- ב. התאמנו מתוך משמעת, בהתמדה, מתוך חובה ורצון. כל עוד אתם חיים תוכלו להתאמן.
- ג. השקיעו את כל כוחכם ומרצכם בספורט, אך כדאי שהספורט יהווה עבורכם רק "מוסיקת רקע" ולא התוכן המרכזי בחיים.
- ד. לעולם אל תיכנעו, לא באימונים ולא בתחרויות, אבל לא קיים ספורט שעבורו כדאי להיות חולה ולו לשעה.
- ה. אל תירתעו ממאבק. ותרו באבירות על יתרון מזדמן; שאפו למחמאה הקשורה למצפון ולא לתשואות הקהל.
- ו. בחרו ביריב החזק ביותר וראו בו ידיד; האורח תמיד צודק.
- ז. נצחו בגאווה ולא ביהירות. דעו להפסיד בכבוד, בלי תירוצים ובלי קיטורים. ההתנהגות חשובה מן הניצחון.
- ח. הישמעו להוראות השופט, גם אם נדמה לכם שטעה.
- ט. הברכות הראשונות מיועדות למנצח, אבל התודה הראשונה לחבריכם. לכם ולקבוצה תהיה רק משאלה אחת - שהניצחון ייפול בחלקו של הטוב ביותר!
- י. שמרו על ניקיון הגוף, הרוח והכוונה.

-
- איך משפיעות עליכם עשרת הדיברות לספורט ולהגינות?
 - גם אם מקצתן מיושנות, נסו להרכיב רשימה שתכיל קשיים בשמירה עליהן, מן הקשה אל הקל. השוו את הרשימה עם חבריכם.
 - הביאו דוגמאות הפוגעות בדיברות אלה ושוחחו על כך בשיעור.
 - נסו לחשוב על תנאים המסייעים לשמור על הדיברות. איך אפשר ליצור תנאים אלה?

כיתה: ז'; מקצוע: אז, ע+ג

כללי ברזל למשחק הוגן

אני בעד משחק הוגן בספורט, כי אני אוהב ספורט ומחייב נשיאה באחריות. אי לכך אני שומר על כללי היסוד הבאים:

אני כן: אני מקפיד על כללים כתובים ולא כתובים. בספורט לניצחון ולהפסד משקל שווה. אשתדל לנצח ביושר, ואם אפסיד - גם כן ביושר.

אני סובלני: אני מקבל את החלטות השופט גם אם נדמה לי שהן שגויות. אני רואה ביריבי שותפים.

אני עוזר: אני דואג ליריבים שנפצעו כאילו היו חברי לקבוצה.

אני נושא באחריות: אני נושא באחריות לשלמות הגוף והרוח של יריבי. אני מחייב שוויון הזדמנויות. שימוש בסמים הוא השקר הנתעב ביותר.

אני בעד ספורט הוגן: אני יודע שרק בעזרת כנות, סובלנות, נכונות לעזרה ואחריות אפשר לשמור על ההגינות ועל השמחה שבספורט.

-
- אספו דוגמאות רבות ככל האפשר כדי להדגים את הכללים השונים של משחק הוגן.
 - חפשו בעיתונים ובחוברות תמונות או איורים המתארים כל אחד מהכללים במשחק הוגן ובמשחק לא הוגן.
 - כתבו בקצרה על הבעיות שנתקלתם בהן בניסיון לשמור על הכללים.

כיתה: ז'; מקצוע: אז, ע+נ

שתי הנחות בנושא ההגינות

הנחה ראשונה: כל ציפייה להישגיות וכל תלות בניצחון של הספורטאי מסכנות את המשחק ההוגן. דוגמאות לכך הן השימוש הפוליטי בספורט, מיסחור הספורט, או ספורט שהתקשורת עושה בו שימוש לרעה. ההכרח לנצח בכל מחיר (גם במחיר הבריאות) מוביל למצב שבו קיומו של הספורטאי ככזה מוטל על כף המאזניים. תוצאתו היא הקובעת ולא המוסר.

הנחה שנייה: ככל שהספורט מתקרב למטרות הכמותיות שהציב לעצמו - הרחבת העניין שמגלים בו בעולם כולו - הוא נכשל במטרותיו האיכותיות: לקבוע אמות מידה ערכיות ולהיות גורם חינוכי. אבל גם התפקיד הפדגוגי של הספורט, תפקיד שאפשרי רק על רקע של ערכים מקובלים, נידון לכישלון.

- נסו לבדוק מה מידת נכונותן של שתי ההנחות.
- רשמו לפניכם כיצד השפיעו עליכם ספורטאים מסוימים, או כיצד הם משפיעים עליכם היום. האם ראיתם במישהו מהם דמות מופת הראויה לחיקוי, או לחלופין, מישהו שסלדתם מהתנהגותו?

כיתה: ח'; מקצוע: אז, ע+נ

הגינות רשמית ולא-רשמית

כבר בתחילת שנות השישים נעשה ניסיון להגדיר את המונח הגינות.

באותם ימים נעשתה אבחנה ברורה בין "הגינות רשמית", זו הכפופה לדרישות נורמטיביות הבאות לשמור על כללי המשחק, וזו "הבלתי-רשמית", שאינה מוכתבת על-ידי עונשים אך מצפה ליחס של כבוד ולהתנהגות אבירית כלפי היריב והשופט. הסוציולוגים מבחינים בין נורמות מוכתבות - "נורמות הכרחיות", שבעקבות פגיעה בהן מוטלות סנקציות (ענישה וביקורת), ו"נורמות מומלצות", שהשמירה עליהן זוכה להערכה רבה אך פגיעה בהן אינה גוררת עמה סנקציות.

הנורמות מטבען מבטאות דפוסים כלליים של התנהגות צפויה מראש המבוססת על מערכת חברתית. המשתתף חייב לשמור על כללי המשחק. השחקן לא יראה במי שמשחק נגדו "אויב", אלא שותף למשחק. ולא רק שותף הכרחי לקיום המשחק אלא אדם שיש לכבד אותו. עליו לשמור על זכויות היסוד של האדם (כבוד האדם, שלמות הגוף והנפש) ולכבד את ההגבלות הנהוגות בענפי ספורט הלחימה ובקרב מגע.

בקבוצת "הנורמות ההכרחיות" אפשר להבחין בין הפרות רגילות של כללי המשחק לבין עבירות קשות ופגיעות בתנאים של הזדמנות שווה (כל עוד אין הדבר מנוגד לכללי המשחק). עבירות קלות אינן נתפסות עוד כפגיעה בהתנהגות נאותה ובחלקן אף זוכות לעידוד הקהל, התקשורת והמאמנים.

- הביאו דוגמאות נוספות להגינות רשמית ולהגינות לא-רשמית.
- חפשו דוגמאות לחוסר הגינות וסדרו אותן על-פי פגיעה בהגינות רשמית והגינות לא-רשמית.
- בדקו דיווחי ספורט בערוצי התקשורת השונים לאור הבנת ההגינות שלהן.

כיתה: י"א; מקצוע: אז, ע+נ

רוחו של המשחק ההוגן

מה מייחד את התפתחות הספורט? כבר מתחילתו עמד הספורט בסימן "מהר יותר גבוה יותר חזק יותר". אחרי קפיצת הסלטו המציאו את הסלטו הכפולה והסלטו המשולשת. החוק הפנימי של הספורט, ההשוואה התמידית היא זו שתורמת לדינמיקה ולקסם שבספורט.

הספורט הוא ביטוי לחיים דינמיים ולמחשבה המערבית המונעים באמצעות המדע והטכניקה והקובעים את התרבות העולמית של ימינו.

אותו דחף המניע את רץ המרתון להתקרב לתחום השעתיים עומד מאחורי גורדי השחקים המגביהים רום, המטוסים הטסים במהירות רבה יותר, השבבים האלקטרוניים הזעירים יותר ועם זאת יעילים יותר, או הטיסה לחלל. זוהי גישה שאינה מסתפקת בהגעה ליעד אלא מנסה פעם אחר פעם להגיע ליעדים חדשים. תופעה זו קיימת גם בתולדות הספורט ובייחוד בתולדות הספורט במאה הנוכחית, תקופה רצופת הישגים מדהימים.

אך נחזור אל הספורטאי המצטיין המתאמן שעות רבות מדי יום עד לקצה גבול הכאב. רק רצונו העז מדרבן אותו אל הניצחון. אזרחי ארצו מצפים ממנו, אפילו דורשים ממנו, להביא את הניצחון. במדינה אחת מצפה למנצח ממון רב ופרסום ובאחרת ממון וזכויות יתר חשובות. על-פי רוב מדובר בצעירים שרואים בספורט את החוויה הגדולה הראשונה והמרכזית בחייהם. הנטל המונח על שכמם הוא עצום. עם הנטל גדל הפיתוי. וכאשר יגיע הספורטאי לגבול ההישגיות שלו, יגבר הפיתוי לוותר על עזרתו של המאמן ולהושיט יד לסמים, אלה שיאפשרו לו לדרוש מגופו ביצועים שלא למענם נברא.

בגלל האתיקה הספורטיבית ורפואת הספורט קשה מאוד להתמודד עם בעיית הסמים. ברור מעל לכל ספק שאין לחרוג מן הגבולות שהציב הטבע, אך נשאלת השאלה היכן יש להציב גבולות אלה. הבעיה אינה מסתכמת בהזדמנות השווה אלא מתמקדת בספורטאי המסכן את גופו ואת חייו. באשר להזדמנות השווה, זו קיימת רק בענפי ספורט ייחודיים.

טיפוס ספורטאי העל עבר מן העולם. כל ענף ספורט מפתח לעצמו ספורטאי משלו, ולא ניתן להגיע להישגים מרביים בענפי ספורט רבים. אפשר להתנחם בעובדה שהגוף הוא קניינו של הספורטאי, והוא זה שדורש ממנו את ההישגים. אך האם באמת גופו של הספורטאי הוא אכן קניינו? האם כל הספורטאים הצעירים שמחנכים ומאמנים אותם להישגיות מסוגלים לשפוט את התנהגותם? האם הם אינם כחומר ביד היוצר, משמע בידי אחרים המסכנים את כבודם הספורטיבי והאנושי?

הסכנה שטיפוסים מסויימים יימצאו מתאימים לענפי ספורט מיוחדים, ושספורטאים יטופחו בעזרת אמצעים רפואיים או מניפולציות גנטיות, אינה עוד עניינו של המדע הבדיוני. בנושא זה כדאי לתת את רשות הדיבור לספורטאים עצמם. אין זה מפתיע שספורטאים פעילים תומכים במתן עונשים חמורים על עבירות סמים. הרוב המכריע של ספורטאי העילית מגיע להישגים ביושר. הם אינם רוצים לאבד, בעזרת השקר, את הפירות שנקנו בעמל רב ואין ספק שהאיגודים המקצועיים והקהל עומדים לצדם. חובה עלינו למחר ולשים מכשול בפני השיפור המלאכותי בהישגים. האם נגיע ביום מן הימים לנקודה שבה לא נוכל לשפר את השיאים כי הגוף אינו בנוי לכך? קשה לדעת. אך כדאי שהספורטאים, התקשורת והקהל יהיו מוכנים לכך.

קיימת סכנה שנהפוך את הספורטאי לגלדיאטור, שהוא למעשה קריקטורה של הספורטאי החופשי. הניצחון בכל מחיר, הרצון האישי לנצח וציפיות הקהל גורמים לספורטאי לסכן את גופו ואת גופם של חבריו ויריביו. ומכאן מובילה הדרך לאלימות בספורט. כל אחד מאתנו מכיר התרחשויות ואירועים קשים במגרשי הספורט המעוותים את ההומניות שבספורט.

בעזרת כללי אתיקה ועקרונות ברורים וחד-משמעיים יוכל הספורט להתמודד בקלות רבה יותר עם הסכנות שהזכרו. הסכנות שבשימוש בסמים ובמניפולציות אחרות והאלימות

בספורט יבואו על פתרון רק באמצעות **אתיקה ספורטיבית** ברורה ומחייבת. מדיניות ספורטיבית הומנית ואחראית חייבת לדאוג לפיתוח אתיקה ספורטיבית מחייבת זו, וזהו אחד התפקידים המרכזיים של הוועד האולימפי הבין-לאומי. עליו למצוא פתרונות קונקרטיים לבעיות השונות המתגלות בענפי הספורט השונים ובארצות השונות, מתוך הרוח והאתוס האחידים של הספורט. תהיינה התקנות אשר תהיינה, יש לקבוע אותן ברוח ערכו וכבודו של הספורט, **ברוח "המשחק ההוגן"**. המשחק ההוגן מתאים לרוחם האיתנה של הצעירים בני כל העמים, רוח ההתנהגות הנאותה. הוא מחייב לא רק שמירה על הכללים, שהרי לעולם לא יוכלו כללים כתובים להמיר את ההתנהגות האנושית ב"משחק הוגן". הספורטאי המקפיד על כללי המשחק ההוגן אינו פועל על-פי מילים אלא על-פי **רוחם של הכללים**. המשחק ההוגן הוא הניצחון האמיתי והיפה. רק כאשר הספורטאי סמוך ובטוח שלא פגע ביריבו, ורק כשהוא בטוח בזכה בניצחון בזכות הישגיו שלו, רק אז הוא יכול לשמוח בכל לב.

האם אין זו הבעת השמחה הפתאומית על פני הספורטאי שמקורה במתח הנורא שהיה שרוי בו, שמחה המרגשת והמשמחת את קהל הצופים?

גם אנו היינו קורבן לשקר לו היתה בכך רק שמחה על ניצחון שהושג במניפולציה מוצלחת ונסתרת. במשחק הוגן הספורטאי שומר על כבודו תוך שמירה על כבוד חבריו ויריביו. חבריו יעריכו וישבחו את מעשיו שכן הוא הטוב מכולם.

ככל שמספר האנשים העוסקים בספורט הולך וגדל, כך יגדל גם מספר האנשים הלומדים באמצעות הספורט את המעלות הטמונות בהגינות. ייתכן שלעובדה זו יהיו השלכות חיוביות על התנהגות הפרט והקבוצה בחברה, ובעזרת הספורט ילמדו בני האדם לנהוג בהגינות זה עם זה.

רק על יסוד המשחק ההוגן יוכלו אירועי הספורט הבין-לאומיים להמשיך להתקיים כמפגש אמיתי של טובי הספורטאים ולשמור על יוקרתם בקרב העמים.

-
- "ייתכן שביום מן הימים לא יושגו הישגים חדשים בענפי ספורט מסויימים". לאיזה מענפי הספורט הכוונה? מה עלולות להיות ההשלכות?
 - נסו להיכנס לנעליו של שיאן אולימפי שהגיע להישגיו בעזרת סמים. מהן האפשרויות לחיות עם מידע כזה?

כיתה: י"א; מקצוע: אז, ע+ג

הגינות - מונח חינוכי ערכי

חשוב שמי שמחנכים למשחק יידעו ויכירו בעובדה שגם אם מלמדים דפוסי התנהגות מסויימים, גם אם הצטמצם חופש ההחלטה והתפתחו מהלכים פולחניים, הרי ההגינות לא איבדה את תוקפה המתמשך. ככל שהמשחק נעשה מקצועני ופולחני יותר, כן נעלם הצורך להישען על מושג ערכי כגון "הגינות". הכללה כזו של המהלכים הנלווים למשחק תצמצם מאוד את אפשרויות הפרשנות, וההתנהגות המקובלת או החריגה של השחקן תעוגן במערכת כללים ובהוראות טכניות וטקטיות.

הקשר בין האמור לעיל לבין המושגים "הגינות/חוסר הגינות" פירושו, שאסור שיווצר איזון בין הכוונה של הפרט ובין הציפיות של החברה. זהות אישית וזהות חברתית צריכות להיות שקולות ומדודות. המשחק צריך לאפשר מידה רבה של פתיחות ולהשאיר פתח רחב לפרשנות.

כאשר מלמדים את מערכות המשחק המקצועני אפשר לבדוק את ההתאמה שבין מהלך המשחק ובין הכללים, הוראות טקטיות וחוקים מקודדים.

המושג "הגינות" במשחק מקצועני מקבל משמעות שולית, שכן הוא נקבע על פי חוקים "סגורים". אם מבקשים להדגיש במהלך ההוראה את הפן האוטונומי, הדבר יצליח רק כאשר תישאר מערכת המשחק פתוחה יותר.

כאן יש חשיבות רבה למונח "הגינות", שכן בעזרתה אפשר לבקר גם את כללי היסוד של המשחק, פעולה שאינה אפשרית בעזרת חוקים סגורים. יש דוגמאות רבות לשימוש במושג "הגינות/חוסר הגינות" המצביעות על כללי יסוד אלה. הן מעידות על העניין שמגלים השחקנים להמשיך במשחק ברוח ההגינות גם בתנאים שלא נקבעו מראש. כאשר שחקן משפר את האווירה במשחק, שומר על מהלכיו או עוזר ליריבו לקום במקום לאזכות ביתרון, הוא יוצר מרחק בינו לבין התפקיד שנועד לו וקונה לעצמו משמעות גדולה ממשמעות ההצלחה. כיוון שאין מצפים משחקן להתנהגות כזו, הרי לפנינו התנהגות הדורשת פעולה של מעין הכחשה עצמית, פעולה המוכיחה על היכולת של השחקן **להתעלות** מעל לדברים ולהתרחק מן העניין האישי ומההגדרה הברורה והחד-משמעית של תפקידו. התנהגות כזו שומרת על המשחק ומגדירה אותו על-פי הכוונות המשותפות. הדגש מושם על שיתוף פעולה. ניצחון באמצעים בלתי כשרים לא יעלה על הדעת, גם אם אלה אינם מעוגנים בחוקי המשחק. לפיכך הפרשנות היא שקובעת את משמעות המשחק, והיא מתבססת על כללים בלתי כתובים.

אם נכון להציג בצורה זו דוגמאות מעולם הספורט, הרי על-ידי כך היינו משיגים כוונה פדגוגית המעוגנת במושג ההגינות: השחקנים יוכלו לפעול בניגוד למיומנות טקטית חברתית, כלומר, מגוון ההתנהגויות של השחקן יתרחב בהתאם להחלטה העצמית שלו. זהותו תזכה לביטוי רב יותר.

-
-
- קיימו שיחה בנושא הכותרת: הגינות - מונח חינוכי ערכי.
 - נסו להסביר במילים כלליות מהו משחק הוגן.
 - קראו זה לזה את מה שכתבתם ונסו לפתח תיאור כולל של משחק הוגן.

כיתה: י"ב; מקצוע: אז, ע+נ

2. התפתחות המשחק ההוגן

יוון העתיקה - ערש המשחק ההוגן

היוונים הקדמונים לא הבחינו בין ספורט החובבים של ימינו ובין הספורט המקצועני, והיו רחוקים מרחק רב ממושג ההגינות. בפרק ה-23 של האיליאדה חוגגים גיבורי הומוס את משחקי המתים לכבוד פטרוקולוס שנפל בקרב. האלים מתערבים במהלך המשחקים. המנצח אינו בהכרח הטוב ביותר אלא זה שהאלים עומדים לצדו. אודיסאוס למשל מבקש את עזרת האלה אתנה, אפורת העין. היא מעניקה לו קלות רגליים ודוחפת את אייס, ראשון הרצים, וזה מחליק לתוך תלולית זבל שוורים מצחינה. הצופים בזים למפסיד המסריח. התערבות האלים היתה מקובלת על כולם.

במיתולוגיה היוונית נמצא ספורטאים רבים שניצחונם מבוסס על הטעיה ורמייה. היפומנס עוקף את אטלנטה המהירה לא בגלל קלות רגליו אלא בגלל תכסיסי ההטעיה שלו. בצורה דומה מנצח פלופס הערמומי את יריבו, שאת בתו הוא מבקש לקבל כפרס. לפני המרוץ הוא מחבל במרכבתו של היריב ובשעת המרוץ נפצע היריב פצעי מוות. פלופס זוכה בכלתו וגם מונע עימותים עם חותנו.

גם המשחקים האולימפיים ביוון העתיקה לא הכירו את המושג המודרני הגינות. על-פי ההגינות בעידן המודרני המנצח חייב לכבד את היריב, המהווה עבורו אתגר והממריץ אותו להישגי שיא. את הכבוד ליריב המובס שעשה כמיטב יכולתו לא הכירו היוונים. המשורר פינדר מהלל רק את המנצחים ובוז למפסידים המובסים, שתרומתם למאורע הספורטיבי אינה ראויה להלל.

כמו בכל מקום ובכל זמן בתולדות הספורט, גם בעת העתיקה היו ההמונים נאמנים לקבוצותיהם, נכונים לשנות את דעתם וחמומי מוח. "אין סוס שיאט את מרוצו אם תנהגו בדרך ארץ", אמר הנואם המפורסם דיון מפרוסה, הידוע בכנויו "דיון כריזוטומוס", בנאומו שנשא בעיר אלכסנדריה בשנת 100 לספירה.

אחד הסיפורים המאפיינים את התקופה מקורו במשחקים האולימפיים שהתקיימו בשנת 212 לפנה"ס. אריסטוניקוס, בן חסותו של המלך תלמי ממצרים, התייצב לקרב מול אלוף האיגרוף קליטומאכוס מטבאו. הקהל הרב קיבל אותו בתשואות רמות, שכן הוא התלהב מהאומץ להתמודד עם קליטומאכוס. אריסטוניקוס הוכיח עליונות על יריבו, ומשהיכה בו מכה מכוונת היטב זכה לתשואות בלתי פוסקות ולקריאות: "אל ירד ליבך, אריסטוניקוס!" קליטומאכוס נסוג אחור, נשם עמוק ושאל את הקהל מדוע הריעו לאריסטוניקוס והעניקו לו את תמיכתם. האם הוא היה טוב ממנו או האם הוא, קליטומאכוס, הפר את הכללים? האין הם יודעים שמאבקו הוא המאבק על תהילתה של יוון ואריסטוניקוס נאבק למען מלכו תלמי? "האם תבכרו לראות את זר הניצחון על ראשו של המצרי מאשר לראות את בן טבאו זוכה באלופות העולם?"

מששמע הקהל את דברי קליטומאכוס שינה את דעתו ובהמשך הובס אריסטוניקוס; לא על-ידי יריבו אלא על-ידי הקהל.

אבירות בימי הביניים

המדענים שחקרו את מקורות ההגינות מצביעים על האבירות המאפיינת את ימי הביניים. אין ספק שקיים קשר הדוק בין אבירות ומשחק הוגן. בשני המקרים נדרש השחקן לשמור על כללי המשחק ולכבד את היריב. הצופים במשחקים בימי הביניים שמרו על נאמנות רבה למתמודדים שלהם, אך פגיעה בעקרון המשחק ההוגן לא עניינה אותם. משחק הוגן דורש מכל שחקן את הביצוע המרבי, אך כאשר הפגין המלך את כוחו בזירה, נאלץ האביר למנוע כל ניסיון להשפיל את המלך. לפיכך, אין זה פלא שהמלך היינריך השמיני היה תמיד המנצח. יש לציין שהאביר שנלחם תחת חסותה של הנצרות היה חייב לעזור לחלש. אביר מוכשר ומנוסה יכול היה לזכות לשבחים ולהאדת הקהל כאשר נהג באבירות, כלומר במידת הרחמים באביר צעיר ופחות מנוסה ממנו. ההתחשבות בחלש יותר נוגדת את העיקרון שלפיו השחקן חייב בביצוע הטוב ביותר.

רוח האבירות שלטה בתרגילי הגוף ובאמנויות הלחימה של האביר בימי הביניים. כל התמודדות התחילה בהזמנה מנומסת ומתן די זמן ליריב להתכונן למאבק. במהלך המשחק או המאבק חייב האביר לשמור על הכללים ולהישמע להוראות השופט. על-פי כלל בלתי כתוב, לעולם לא ינצל האביר יתרון לא צודק שנפל בחלקו במהלך המשחק או המאבק. השחקן שהפסיד במערכה נעשה מאויב לאוהב.

בצד עובדות אלה, אנו גם למדים מן ההיסטוריה שמאבק בזירה או התמודדות בין שניים יכולים היו להסתיים על-פי המשמעות הקדומה של הספורט, שפירושה - היריב המנוצח נרצח. במאה ה-16 התמודד הסייף בלא מסכה או כיסוי. דם ואיברים מרוסקים היו עדות לעליונותו של המנצח. תעודות היסטוריות מצביעות על התפתחות איטית מן הדגם הברוטלי הקדמוני ועד לכללי המשחק והתחרות של ימינו.

-
- איזה התנהגות אבירית ראויה לדעתכם לחיקוי?
 - התוכלו להיות אבירים? מה יקשה עליכם?

כיתה: ט'; מקצוע: אז, ע+נ

התהוות המשחק ההוגן באנגליה

"הוגן" ו"הגינות" (באנגלית עתיקה faeger פירושו מתאים, נעים, יפה) הם מונחים מקובלים באנגליה מזה מאות בשנים בקרב השכבות החברתיות העליונות, והם מציינים התנהגות הולמת והוגנת. רעיון המשחק ההוגן נולד בתקופה מאוחרת הרבה יותר. המושגים "חובבן" ו"משחק הוגן" הם תוצר של החברה הגבוהה בתקופה הוויקטוריאנית. האצולה והחברה הבורגנית התגאו בטיפוח הספורט כתחביב וכבילוי לשעות הפנאי, מבלי להתחשב בשגרת היום-יום (דאגות פרנסה או עיסוק מקצועי). הספורט היה שייך לבקיאים בהוויות עולם, אלה שעול הפרנסה לא דחק בהם ולפיכך יכלו להתמסר לתחביבם. הדעה הרווחת הייתה שרק החובבן (הלא-מקצוען) יכול לבטא במילים ובמעשים את רוח "המשחק ההוגן". ברור שהכניסה לחוג היוקרתי נחסמה לפני כל מי שנדרש לעבוד לפרנסתו.

בבתי-הספר הציבוריים שאליהם הצטרפו בני אצולה רבים קנה לעצמו הספורט משמעות רבה יותר. במאה ה-19 הספורט הוא שווה ערך למקצועות המדע, והוא מעניק למערכת החינוך האנגלית נופך אופייני. הבורגנות שדגלה בפוריטניות מפסיקה לשלוט בבית-הספר. האידיאלים של האצולה הם שמכתיבים את הטון, ומבחינה מסוימת משנה האצולה את בתי-הספר וכתוצאה מכך את החינוך והשמירה על הערכים. בבתי הספר הציבוריים עשו בני האצולה האנגלית למען קידום הספורט וטוהר התחרויות, וכך זכתה ההגינות בספורט בין כותלי בית-הספר לטיפול מיוחד.

הבורגנות שנשאה עיניה לאצולה התאימה עצמה יותר ויותר לסדר התרבותי השולט במגרש ועשתה את מגרש הספורט למקום תרבותי והגון.

הספורט היה הגרעין שממנו התפתחה דרך חיים מיוחדת. המונח "משחק הוגן" מצא את מקומו בקרב כל שכבות החברה האנגלית, ולבסוף עשה דרכו גם מחוץ לגבולות האיים הבריטיים.

"הספורטאי" העניק לספורט יחס מיוחד. כנות ופתיחות בספורט היו חשובות לפחות כמו מחוות מפרגנות, רוחב לב ושוויון נפש ביחס לניצחון בספורט. הערכים שהתבססו במאה ה-19 (עבודה, הישגים, רווח), שלא פסחו על עולם הספורט, היוו ניגוד בולט לסדר הפיאודלי המבוסס על זכויות מולדות, על מעמד וירושה. תהליך זה הוביל לתפיסה שונה של הספורט. עקרון ההישגיות והרצון להצליח מצאו את דרכם להתמודדות בספורט, ועולם הספורט פתח את שעריו לפני כל הקבוצות החברתיות (כלל האזרחים, הפועלים, הנשים וכו').

גם במשמעות של "המשחק ההוגן" חלה תפנית. האצילות פינתה את מקומה להישגיות, לתחרותיות ולהתמודדות. בתחילת המאה, ובעיקר בעולם הדובר אנגלית, נשען המושג "משחק הוגן" על הכללים הבאים:

- * שמירה על כללי המשחק וההתמודדות
- * המתמודדים נבחרים מבין הטובים ביותר. התמודדות (נגד חלשים) למען הניצחון מנוגדת לרוח ה"משחק ההוגן".
- * יש לדאוג לכך שהיריב יוכל לפתח את כישוריו במסגרת ההתמודדות.
- * קהל הצופים לא יתנהג באופן חד-צדדי.

בתפיסה זו בולטת מאוד הדגשת ההישגיות. בבתי-הספר הממלכתיים שימש הספורט אמצעי שבעזרתו קירבו את הילדים המפונקים וחסרי המוטיבציה לעקרון ההישגיות ולביצוע משימות.

"Be a sport"

ככל הנראה מונחים שלהם משמעות רחבה כמו "playing the game" (לשחק את המשחק) או הנזיפה הבלתי אפשרית "This is not cricket" (זה לא קריקט), או אפילו הבסיס הקלאסי של "המשחק ההוגן" הם מרכיב בלתי נפרד ובעל חשיבות רבה בשפה האנגלית. הרוח הספורטיבית נטמעה באנגלים במידה כה רבה ש-*playing the game* פירושו לא רק לשחק את המשחק אלא לשחק בכבוד, בהתאם למעמד ותוך שמירה על הכללים. גם הסיסמה "be a sport" (היה ספורטאי) היא פנייה לכבוד האדם. "be a sport" ו-"playing the game" הן סיסמאות הלקוחות מחיי היום-יום. זוהי קריאה הדורשת מהאדם לשמור על עקרונות המשחק הטבעיים בכל תחומי החיים.

כך היה המשחק ההוגן האנגלי למושג מפתח של המוסר האנגלי, ומגרש המשחקים האנגלי למוסד מוסרי שאין שני לו.

משחק הוגן הוא התגלמות ערכי המוסר באנגליה. החינוך האנגלי ותפיסת החיים רואים בצמד מילים זה את כל מה שכדאי ואפשר להשיג. את רוח המילים עצמן אי-אפשר לתרגם, ואין טעם לפרשן על-פי נוסחה מדויקת. משחק הוגן מכתוב את היחסים בתחרות ובמאבק, בהתמודדות ובסערת הרגשות. משחק הוגן מצווה לכבד את המתמודד ולראות בו את האדם והשותף למשחק. כבר בילדותו לומד האנגלי שאין מכובד לפגוע בחלש ממנו ולהתנהג בגסות כלפי היריב המנוצח. בכל זמן ובכל מצב יראה האנגלי במשחק ההוגן את אחת המטלות הנעלות ביותר.

-
- מנו את מרכיבי ההגינות במסורת האנגלית.
 - איזה ביטויים, מונחים או פתגמים בעברית אתם מכירים, הקשורים להגינות בכלל ולהגינות בספורט בפרט?

כיתה: 'י'; מקצוע: אז, ע+נ

שמירה על הכללים

עד לתחילת המאה זכה עקרון "המשחק ההוגן" לתפוצה רבה, הוכר כאמת מידה התנהגותית והפך **מאמצעי חינוכי למטרה**. מעתה נדרשה התנהגות הולמת גם בתחומי חיים אחרים כמו נישואים, משפחה, פוליטיקה, כלכלה ותעבורה, והמושג הגינות קיבל ערכים חדשים.

אמצעי התקשורת "מייצאים" את המושג ליבשות ולתרבויות אחרות. התכנים והמגמות באו במגע עם רבדים חברתיים שונים, סטנדרטים כלכליים ותנאים היסטוריים. המשמעות התוכנית שלו גדלה עד כדי כך שברחבי העולם נעשה היום השימוש במושג זה במשמעויות מנוגדות לחלוטין. אף-על-פי כן, למרות העדר תמימות דעים לגבי המושג, נראה שאפשר למצוא בכל ההגדרות כמה נקודות משותפות:

- שמירה על מתן הזדמנויות שוות
- שמירה קפדנית על הכללים
- שמירה על כבוד היריב והימנעות ממגע.

הנקודה הראשונה בולטת בשל אופיה הפורמלי. אפשר לצקת לתוכה תוכן בלתי מוגבל, שהרי גם כאשר כל השחקנים מחליטים פה אחד להשתמש בסמים או לשחד את השופטים אפשר לראות בכך שוויון הזדמנויות.

השמירה על הכללים נובעת מסיבות אחרות: פחד מפני עונש, תחושת אחריות וסדר, נאמנות לרשויות ודעה האומרת שאי-אפשר לקיים משחק ללא כללים. לפיכך השמירה על הכללים נעשית לתופעה חיצונית הנושאת אופי רשמי ואינה קשורה לתכנים (התנהגות, אופי, שכנוע וכו')

הניסיון לכרוך שמירה על כבודו של היריב והימנעות ממגע בהתנהגות הוגנת הוא מהותי יותר, כי הנתונים שעליהם הוא מתבסס הם בעלי אופי מוסרי. כללית ניתן לאמר שתוכנו הממשי של המושג משחק הוגן נתון בידי הפרט, ומכאן - כל אחד והמשחק ההוגן

שלו. ההתנהגות ההוגנת או הלא-הוגנת של הפרט מבוססת על מודעותו לכללים והבנתו אותם. שחקנים רבים יותר יתנהגו על-פי הכללים אם יידעו שכללים נוצרו כדי לאפשר את קיום המשחק. שמירה לא-מודעת על הכללים, באמצעות הוראות ומשמעת, איומי ענישה וכו' תגביר את הסיכון שהדגשת הניצחון תגרום לפגיעה ולהפרה של הכללים.

מודעות והבנה רבה של הכללים עשויה אף להוביל לוותר על השופט. כל שחקן הבקי בכללים והמודע למטרה שלמענם נוצרו יכול לדעת מתי נעברה עבירה, יכול לחנך את עצמו להתנהגות ספורטיבית ויכול לשאת באחריות.

ההיפך הגמור מצוי בהעברת האחריות האישית לשופט ומסירת ההחלטה והענישה בידינו. ככל שתגדל מודעות השחקנים וההכרה בכללים כן תגדל אפשרות ההפנמה של ההתנהגות ההוגנת.

דווקא ריבוי שופטים במשחק שנועדו לשמור על הכללים (כגון עוזרים טכניים במגרש הטניס) גורם לדחייה של התנהגות העונה לכללי המשחק ההוגן.

השילוב של הרצון להצליח והמודעות לכללים הם שני המשתנים העיקריים המשפיעים על המשחק ההוגן.

כיתה: י"ב; מקצוע: אז, ע+נ

3. הגינות בחברה ובספורט

חמשת עמודי התווך של ההגינות בספורט

במקביל לחמש הטבעות האולימפיות המסמלות את חמש היבשות והמייצגות את האוניברסליות שבספורט, אפשר להצביע על חמישה עמודי תווך שעליהם נשען בניין הספורט:

א. הספורט המצליח לשמור על המרכיב העממי ו"המשחקי". מרכיב זה זכה לביטוי ולייצוג בצורה המיוחדת של ה"גימנסטרדה", פסטיבל ההתעמלות של האיגוד הבין-לאומי להתעמלות, שנערך אחת לארבע שנים. הוא אינו מכיר במנצחים ובמנוצחים, וככה פטור גם ממלאכת הניקוד הקשה בהתעמלות. האחרון התקיים בשנת 1999 בשוודיה והשתתפו בו אלפי מתעמלים מ-30 מדינות.

ב. יחס ברור וחד-משמעי ל"משחק הוגן" בספורט ובמצבי התמודדות קיצוניים יבטיח שמירה על כבוד האדם בספורט. הכוונה מאחורי המושג "משחק הוגן", מתבטאת בשני מישורים:

* הכרה ושמירה על הכללים. ספורטאים ששמרו על הכללים מתוך הכרה ושכנוע ומתוך הזדהות מוסרית הגיעו להישגים רבים. יש גם דוגמאות הפוכות. בכדורגל למשל, ולא רק בו, מי ששומר על כללי המשחק נחשב ל"מוגבל". שחקן הגנה שאינו עובר עבירה כשהחלוץ מתקיף צפוי לנזיפה. אמת המידה המכרעת היא "שלא יתפסו אותך". הפרת הכללים היא מתוכננת מראש, ולכן אין פלא שבאימון לומדים להפר את הכללים.

* הבנת "המשחק ההוגן" אינה "רק" כנות, הגינות ושמירה על הכללים. כאן היריעה של המשחק ההוגן רחבה הרבה יותר מזו המקובלת בספורט. כאן נדרש לא לרמות, לא להשתמש בסמים אסורים, לא לפצוע את היריב בזדון. המשחק ההוגן מבטא התנהגות העומדת "מעל לכללים", כלומר כל מה ששייך לכללי ההתנהגות מעבר לכללי הספורט. משחק הוגן זה אינו מטפל בכללים ובחוקים ואינו מבקש לבוא במקומם, אלא רואה בהם תנאי מוקדם.

ג. ככל שהספורטאי יראה בספורטאים אחרים יריבים או שותפים למשחק ולתחרות אך לא אויבים, כך גדל מימושו של כבוד האדם בספורט. לעומת זאת, ככל שירבו לראות ביריב אויב שיש לנצחו משמע להשמידו (ראה הנוק-אאוט באיגרוף), כדי לשלוט באחר וכדי להיות גדול ממנו, כן יקטן כבוד האדם. אין ספק שהוא שונה מן המאבק ההוגן שבין יריבים שאינם אויבים.

ד. דאגה עקבית לבריאותו של היריב, זו הדומה לדאגה של השחקן לבריאותו הוא, ושיש לשמור עליה כעל אוצר, תגדיל את מרחב המחיה וההתפתחות של כבוד האדם בספורט. בתחום הבריאות אנו עדים לפגיעות רבות ומגוונות. להלן דוגמאות אחדות:

* שימוש בסמים, זריקות וניתוחים לשיפור הכושר, מניפולציות פסיכולוגיות וכיוצא בזה. כל ארגוני הספורט החליטו "שיש לדחות כל התערבות תרופתית או רפואית וכל טיפול מניפולטיבי בספורטאי, שעלולים להשפיע על הישגים". הללו פוגעים בכבוד הספורטאי, מנוגדים לרעיון הספורט וגורמים להשפעות לוואי מזיקות. הזדמנות שווה, כבוד הדדי ואי-פגיעה בזולת הם עקרונות מרכזיים בספורט.

הישגים בספורט יושגו על בסיס מאמץ אישי ולא בעזרת גורמים אחרים. תוצאות אלה צפויות בעקבות:

- אימון ילדים קשה וחדגוני
- חינוך לקוי בכל הקשור בסיכוני בריאות ונזק כתוצאה מפעילות ספורט ברמה הישגית
- פגיעה חמורה או פגיעה בזדון של היריב המתקבלת כמובנת מאליה, כלומר ניצחון בכל מחיר.

ה. כשהשחקן מסרב "למכור" את עצמו מתגלה כבוד האדם במלוא תפארתו. לכסף חשיבות רבה בכלכלה ובפוליטיקה, אך גם בספורט יש לו תפקיד נכבד. המסחור ההולך וגדל של הספורט, שיווק השחקן מסיבות כלכליות, ארגוניות או לאומיות, השחקן כ"סחורה", השחקן ככלי במדיניות של היצע וביקוש, קנייה ומכירה של שחקנים, כספי שחרור שערורייתיים (21 מיליון דולר שולמו עבור דייגו מרדונה, למשל) - כל אלה מובילים לשאלה למי בעצם שייכים השחקנים. לאגודה, לנותן החסות, למדינה?

כשדורשים "פרסומת אישית" ולשחקן עצמו אין כל השפעה על המוצר שאותו הוא מפרסם הולכת וגוברת הסכנה המרחפת על כבוד האדם. בספורט, הפגיעה בכבוד האדם וההתעלמות ממנו מקורן לא אחת בהעדר מחשבה ובחוסר ידיעה. ולכן תהיה זו טעות לראות בכל פגיעה בכבוד האדם פעולת זדון. עם זאת, אמירות המתייחסות לשחקנים כ"כלי משחק" מעידות בבירור על פגיעה בכבוד האדם. מחשבה או "העדר מחשבה" כזו מעוררת זיכרון מביש של הביטוי "בשר תותחים", כינוי רווח שהמציאו הגרמנים לחיילים במלחמת העולם הראשונה, ביטוי שהיה למונח מרכזי במאח 20-

-
- תנו כותרת לכל אחד מחמשת עמודי התווך של ההגינות בספורט.
 - מהו הקשר בין כבוד האדם והספורט, וכיצד יראה ספורט הדבק בעקרונות כבוד האדם?
 - קיימו דיון ונסו לממש את מודל חמשת עמודי התווך.

כיתה: ט'; מקצוע: אז, ע+נ

דוגמאות להגינות בספורט

הסייף ההוגן

גאודין היה שמו של סייף צרפתי. הקרב בסייף מתרחש באמסטרדם במסגרת המשחקים האולימפיים של 1928. יריבו, סייף איטלקי, היה טוב ממנו במיומנות הסייף. ממרום 2.05 מטרים שמר האיטלקי הרגוע על מרחק מהסייף הצרפתי המתקרב. ואז הגיע הרגע הנפלא שבו היה גאודין להתגלמות המשחק החוגן, הדוגמה הבלתי נשכחת של המתחרה המתעלה על עצמו.

האיטלקי בלם את הצרפתי המתקרב בפראות. קריאות נרגשות נשמעו בקהל המסויג לכאורה. גם מפיו של גאודין נפלטו קולות רמים, שבעזרתם ניסה להגביר את הריכוז

בהתקפה. לפתע, בהמולת ההתקפה וההגנה, נקטע המאבק. האיטלקי הניח את נשקו ובדק את חוד הסיף. כנראה לא היה בטוח אם הצליח לדקור. השופטים לא היה תמימי דעים.

איש לא ידע מה מתרחש על פניהם של המתמודדים מאחורי המסיכות. משהגיעו השופטים לידי הסכמה קם הכרוז על רגליו והודיע: "נון טושה", שפירושו אין דקירה. ואז קרה הדבר הנפלא. הסייף הצרפתי הסיר את המסיכה, הניף את הסיף והכריז: "טושה!". שתיקה נפלה בקהל. האיש הודה שנדקר אף-על-פי שהשופטים פסקו לטובתו. האם בעצם ההודעה לא סיכן את מזליית הזנה שלו, הכבוד הרם ביותר שמעניקים המשחקים האולימפיים?

פרץ רגשות שטף את האולם. האיטלקים פרצו קדימה כדי לחבק את הצרפתי. מחיאות הכפיים הרעידו את הקירות. האיטלקי הניף את נשקו במחווה של הצדעה.

- "נגעו בי": האם הייתם מודים בעובדה? תארו בקצרה את המחשבות שהתרוצצו במוחכם.

כיתה: ז'; מקצוע: אז

רוח ספורטיבית

בריצת 3,000 מטרים מכשולים שנערכה במשחקים האולימפיים באמסטרדם בשנת 1928 נחת הרץ הפיני פאבו נורמי בתעלת המים כבר לאחר המשוכה הראשונה. הצרפתי דיישן שרץ לפניו הסתובב וחילץ את הפיני הנוטף מים מן הבוץ. פעולה זו, שהתרחשה בתוך שניות אחדות, נעלמה מעיניהם של רוב הצופים והכתבים.

אם היו מקימים אנדרטה לרוח ספורטיבית ולא רק להישגים, אין ספק שהספורטאי הצרפתי היה ראוי לה. כי הניצחון שבו זכה, הניצחון על העצמי, גדול מן הניצחון על האחר, על היריב.

השניים המשיכו במירוץ. האחרים עקפו אותם. נורמי מצליח לסגור את הפער, דיישן אחריו. בסיבוב האחרון הלך וגדל המרחק בין השניים לשאר הרצים. נורמי מוביל, דיישן צמוד אליו.

ואז, במרחק חצי מטר מקו הסיום עצר נורמי. הוא ביקש לתת לדיישן את האפשרות לנצח. אבל דיישן חייך וסירב לקבל את הניצחון, והשניים חתכו את קו הסיום בניצחון כפול. לא זה אחרי זה אלא זה לצד זה.

- מה דעתכם על יחסו של דיישן לנורמי?
- ריצת המשוכות היתה יכולה להסתיים אחרת. מה היה עובר אז בראשו של הזוכה?

כיתה: ז' מקצוע: אז

האגרוף

המתאגרף בן ה-30 השיב בהגינות על חוסר הגינות. בתחרות חצי הגמר באליפות המדינה באיגרוף, סמוך לצלצול הגונג, הפיל אותו יריבו במכה אסורה. בהתאם לתקנון היתה כאן הזדמנות לניצחון של המתאגרף, בגין פסילה של היריב. אבל הוא המשיך להתאגרף, ובסופו של דבר הפסיד בגלל נקודות. הסברו היה פשוט: "היריב היה טוב ממני. לא רציתי לגזול ממנו את הניצחון".

הבריאות יותר חשובה מניצחון

בריאותו של היריב היתה חשובה לטניסאי בן ה-40 יותר מן הניצחון. בגמר של טורניר האגודה התמודד מולו טניסאי בן 22.

במצב של 6:2 ו-5:3 לטובת הצעיר נדמה היה שהניצחון מובטח לו, ואז נתקף בעווית של שריר הירך. כשראה המבוגר שיריבו מבקש להמשיך את המשחק למרות הכאב העניק לו את הנקודה שזיכתה את הצעיר בניצחון. ההסבר שלו: "מובן שהניצחון בטורניר היה קרוב מאוד, ואין ספק שהיתה זו ההזדמנות האחרונה בשבילי לזכות בגביע. אבל יריבי היה טוב ממני ולא היה צורך שישלם בבריאותו בעד הניצחון".

קבוצת הכדורסל שהסתכנה בירידה מהליגה

בקבוצת הכדורסל המקומית ויתרו השחקנים על שתי נקודות שזכו בהן ללא מאמץ אף-על-פי שהסתכנו בירידה מהליגה. הקבוצה היריבה לא הגיעה למשחק, ולפי התקנון זה היה הפסד טכני. היריבה היתה זקוקה לנקודות כדי לזכות באליפות, והקבוצה המקומית לא רצתה למנוע ממנה את ההזדמנות. הקבוצות הסכימו על תאריך אחר, ולמרבה ההפתעה הקבוצה המקומית הפסידה ליריבתה בהפרש של שתי נקודות בלבד, וגם זה רק אחרי הארכה. נחמה לשחקנים ההוגנים. בינתיים הוסר גם האיום של ירידה מהליגה.

מחווה בריצת ניווט

מרוץ ניווט בשוודיה: הרץ השוודי וולף הגיע ראשון לעמוד המטרה השני, אך הסימון המקובל של העמודים לא היה במקום. מישהו עשה מעשה קונדס וסילק אותו. כדי למנוע מהרצים האחרים לחפש את הסימון, נשאר וולף במקום 40 דקות והראה ליריביו את הדרך. בכך הבטיח ל-200 המתחרים את סיומו של המרוץ, אבל שלל מעצמו את האפשרות לנצח או לזכות באחד המקומות הראשונים, וזאת על אף שנסע 740 ק"מ כדי להשתתף בתחרות.

-
- מה הוגן בהתנהגות הספורטאים היחידים או הקבוצות?
 - הקימו ועדה של משחק הוגן שתבחר תלמידים מצטיינים והוגנים ותפרסם את מעשיהם.

כיתה: ז' ; מקצוע: אז

מאמנים על משחק הוגן

- "לעזאזל עם המשחק ההוגן, הבחורים משחקים יותר מדי הוגן, הם צריכים להיות תוקפניים יותר".
- "לא אמרתי לנבחרת שלי אף מילה על גביע המשחק ההוגן. היו לנו סיכויים טובים לזכות באליפות הנוער, ופחדתי שבגלל הידיעה על גביע המשחק ההוגן והבדיקה של ההתנהגות ההוגנת הבחורים יימנעו מעבירה זו או אחרת".
- "יש לי שחקן שיש לו כישרון טכני בלתי רגיל, אבל במאבק צמוד הוא לא מוכן להיות קשוח או לסחוט עבירה כשצריך. אני כבר לא מזמין אותו לאימוני הנבחרת או למשחקים".
- "זה ששואף לנצח צריך להיות מוכן להשמיד כל יריב, גם אם בחיים הפרטיים הוא חברו הטוב ביותר. במגרש, כל אחד הוא אויב בנפש. היום קשה לחשוב על ספורט עילית בלי מונחים של אלימות. מובן שזה לא חייב להיות חלק מן התודעה. לכן המצאנו את ההגינות. הונאה תאמרו. אבל העולם מבקש את ההונאה".

-
- מה דעתכם על גישתו של המאמן? מה עומד בדרכו של המשחק ההוגן?
 - "מאמן טוב - ספורטאי טוב". האם יכולים הספורטאים להתנהג בהגינות כשהמאמנים דורשים ניצחון?
 - איך יכולה קבוצה לשנות את דעתו של המאמן?

כיתה: ט'; ע+נ

מעורבות ההורים

- "רוב האבות של הספורטאים הצעירים הם שאפתנים מאוד", אומר מאמן בכיר, "אבל אימהות בספורט יכולות להיות קיצוניות מאוד".
- "מה שהיא יודעת, את יודעת כבר מזמן". כמה פעמים לחשו אימהות את המשפט הזה באוזני המתעמלות הקטנות, נסיכות ההתעמלות הספורטיבית, כישרונות השחייה והטניס! וכמה דמעות נשפכו כשהילדים הרגישו שאינם יכולים למלא אחר הציפיות של האימהות.
- אם ומאמנת של שתי בנותיה אומרות: "בלי ההבנה והעידוד הילדים לא יוכלו להתמודד עם הספורט ההישגי של ימינו. כי רק האימהות עם הרגשות שלהן יכולות לתמם את העולם הקר שבו חובה לנצח".

המגמה לגלות ולטפח את הכישרונות הצעירים מוקדם ככל האפשר מצדיקה ומחייבת השפעה רבה של ההורים על הסוציאליזציה של הספורט ההישגי. בבדיקה שערכנו התברר שכמחצית ההורים תכננו את הקריירה הספורטיבית של ילדיהם מלכתחילה. אצל הקבוצה השנייה של ההורים העניין החברתי בספורט ההישגי הוא כורח נסיבתו: הילד משתלב בקבוצה, ההצלחות הראשונות מגיעות, ההורים מלווים ומסיעים, האימון נעשה חלק מהמסגרת היומית. כל אלה מציינים את המסלול הטיפוסי שבו הספורט ההישגי של הילד נעשה לנושא מרכזי בחיי המשפחה.

כל ההורים מדגישים את הבחירה החופשית של הילד ושוללים את הכפייה. אבל הבחירה החופשית אינה קיימת למעשה, שכן ברוב במקרים לא היו לילדים חלופות אמיתיות, ובמקרים שבהם היו כאלה, והילדים ביקשו לבלות את שעות הפנאי שלהם בצורה שונה או לעסוק בענף ספורט אחר, ההורים הטילו ספק בכושר ההתמדה של הילדים, או השתמשו באמצעים בעלי השפעה חזקה יותר. במקרים חמורים שבהם הופיעו סימנים של חוסר עניין ועייפות כתוצאה מאימונים נעשתה התקשורת עם הילד אסימטרית: ברוב המקרים ההחלטה של הילד היתה למעשה ההחלטה של אחד ההורים או של שניהם, כי להורים יש ראייה לטווח רחוק וההורים יודעים יותר טוב "מה טוב לילד".

על-פי רוב הפנימו הילדים את החתירה להישגים בספורט, אך לא אחת סותרים דבריהם בנושא הבחירה החופשית של תכנית האימונים את דברי הורים: "מכריחים אותי להיכנס למכונת ולנסוע". מצאנו שהילדים זוכים למידה רבה של חופש בחירה, אך רק לעתים רחוקות מקבלים ההורים את הבחירה של ילדיהם.

- מה מניע את ההורים להתערב בעיסוק בספורט של ילדיהם ולהוביל אותם לספורט הישגי?
- האם יכול הילד לסגת מכפייה זו?
- "לספורט הישגי קשר הדוק עם החינוך בבית". חדדו את הטענה.
- איך מתערבים ההורים בעיסוק הספורטיבי של ילדיהם? האם הם עוזרים או אולי מכשילים?
- איך רואים הורים את העיסוק הספורטיבי שלכם? מה יחסם לניצחון?

כיתה: י"א; מקצוע: ע+נ

- תנו כותרת לקריקטורה.
- האם הייתם רוצים להתחלף עם הילדה שבציור?
- על מה חושב האיש המבוגר ועל מה חולמת הילדה?

כיתה: ז'

שופטים

כדי לחוות דעה על תפקידו של השופט ועל עמדתו יש לבדוק מבחינה היסטורית מתי ולשם מה מינו את השופט בתחרויות ספורט. מן ההיסטוריה אפשר ללמוד שהשופט נדרש למלא כמה תפקידים. אפשר להוכיח ששופטים משפיעים על המשחקים בהתאם לאופיים. לכן אין זה פלא שראו בשופטים מניע לחוסר הגינות ולהתנהגות אלימה בתחרות. בעקבות גישה זו וכתוצאה מהעברת האחריות לשופט, הספורטאים משאירים בחדרי ההלבשה את מצפונם ואת הידע שלהם בכללי המשחק, ואם השופט אינו רואה, או כל עוד אינו שורק - הכול מותר.

ייתכן שבתוקף תפקידו ייקלע השופט למאבקים, ובמקרים חריגים אף יזדקק להגנה. כאשר שופט רוצה בטובתה של הקבוצה הביתית, הוא יעלים עין או יתייחס בקלות לעבירות חמורות ולהפרות של כללי המשחק של הקבוצה. עמדה חד-צדדית של השופט קיימת בכל מישור ובכל אחד מענפי הספורט.

גם תחרויות ספורט ומשחקים המתנהלים ללא שופט צריכים תקנון. משחק בלי שופט עשוי להיות צעד קדימה בקבלת אחריות ובדרך למשחק הוגן.

תפקידי השופט במשחק כדורגל

לכל משחק יש למנות שופט. סמכות השופט תחל בשעה שיעלה למגרש. הוא רשאי להטיל עונשים גם על עבירות הנעשות בשעה שהמשחק מופסק או כשהכדור מחוץ למגרש.

- החלטות השופט במהלך המשחק הן חד-משמעיות. השופט:
- יעניק תוקף לכללים ויחליט בכל הדברים השנויים במחלוקת.
 - יהיה עירני בכל מהלך המשחק ויפקח על הזמן.
 - יפעיל את סמכותו כשהוא מוצא לנכון ויפסיק את המשחק בגלל הפרה של הכללים, הפרעה מצד הקהל או כל סיבה אחרת שהוא מוצא לנכון.
 - מרגע שעלה למגרש יהיה רשאי להזהיר שחקן בגלל התנהגות בלתי הולמת, ובמקרה של הישנות הדברים - להרחיק אותו מהמגרש.
 - אינו רשאי להתיר לאיש מלבד השחקנים לעלות על המגרש בזמן המשחק.
 - יפסיק את המשחק כשלדעתו אחד השחקנים נפצע.
 - רשאי להרחיק מהמגרש כל שחקן, שלדעתו אשם באלימות גופנית או מילולית, או ביצע עבירה קשה.

ועוד:

- השופט מחויב ל"רוח הספורט", ועליו לדאוג למהלך התקין של המשחק.
- כללי המשחק אמורים לאפשר קיום משחק עם הפסקות מועטות. עליו לשמור על רציפות המשחק, ולכן יקצוב עונשים רק במקרה של הפרה ממשית של התקנון.
- שריקות מרובות בגלל עבירות לא משמעותיות ועבירות שבספק גורמות לעצבנות ולרוגז בקרב השחקנים ומקלקלות את ההנאה של הקהל.
- כללי המשחק אמורים לאפשר קיום משחק עם הפסקות מועטות. עליו לשמור על רציפות המשחק, ולכן יקצוב עונשים רק במקרה של הפרה ממשית של התקנון.
- השופט יקבל את ההחלטה במהירות אך לא בפזיזות.
- השופט לא יעשה במהלך המשחק תנועות יד ומחוות מוגזמות כדי להבהיר את החלטותיו. יש למנוע דיונים מכל וכול.

עם זאת, השופט חייב לשמור על המשמעות המילולית של התקנון כמו גם על רוח התקנון. השופט צריך להיות משכמו ומעלה ולעמוד מעל שיקולי השחקנים, המאמנים, העסקנים, העיתונאים והקהל.

כנות, חוש צדק, אובייקטיביות, יושר, שקט נפשי, כושר החלטה, אינטליגנציה, משמעת, מחויבות ושאיפה להישגים, נכונות, כושר גופני והיכולת לביקורת עצמית - כל אלה הן תכונות הנדרשות מהשופט האידאלי.

-
- צפו במשחק כדורגל ורישמו את האזהרות שהייתם נותנים. השוו אותן עם אלה של השופט.
 - מהם הקשיים העומדים בפני השופט? דרגו אותם.
 - מהי מידת ההשפעה של התנהגות השופט על השחקנים והספורטאים?

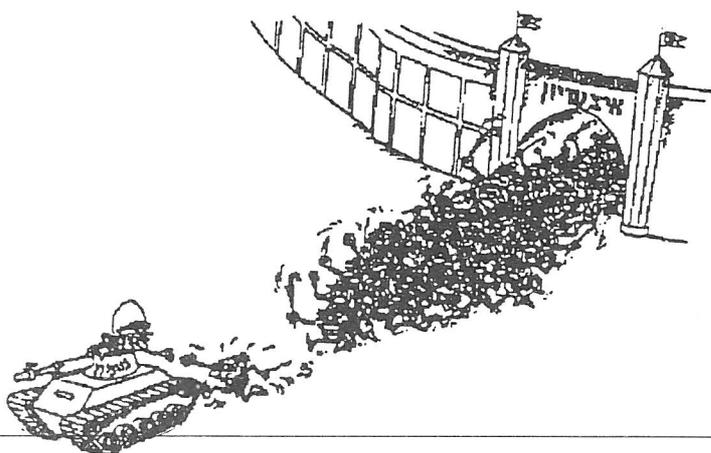
כיתה: ח'

שופטים כשותפים

-
- השופט בתמונה ממלא את תפקיד המורה. האם ידועות לכם דוגמאות שבהם השופט הוא למעשה שותף?

כיתה: ז'

- נסו למצוא כותרת מתאימה.
- איך נוצר מצב כזה?
- מהן הציפיות שיש לצופים ולשופטים ממשחק הוגן?

כיתה: ז'; מקצוע: אז

השופט חסר הגנה

במגרש הכדורגל מתרבות ההתקפות על השופטים, והאלימות על כר הדשא גוברת. השופטים נחשפים לסיכונים רבים, במיוחד בליגות הנמוכות. שוב ושוב נאלצים בעלי המשרוקית לספוג בעיטות ומכות, ורק קומץ קטן מעז להגיש תלונה על פגיעה גופנית. על-פי רוב השופטים שנפגעו מבטלים את התלונה מפחד שמא לא יקבלו מינוי נוסף לשיפוט. את הסיבה לאלימות הגוברת נגד שופטים אפשר לחפש בעיקר בביקורת המתמדת בתקשורת ובעיקר בטלוויזיה, המציגה בהילוך איטי כל החלטה שגויה של השופט.

- איך מגיבים השופטים להתקפות?
- מהם היתרונות והחסרונות של שידורי הטלוויזיה באשר לנושא השיפוט?

כיתה: ז'; מקצוע: אז

4. היבטים של חוסר הגינות בספורט

המיסחור ההולך וגדל בספורט, חדירת הפוליטיזציה לספורט והעלאת ערכם של ההישגים הספורטיביים בעיני הציבור גורמים להתרופפות ולהתרוקנות מתוכן של המשחק ההוגן הפורמלי. אנו עדים לתנועה לעבר המשחק ההוגן הלא-פורמלי, שבו מותר ובמידה מסוימת מקובל להפר את הכללים עד גבול מסוים. מיסחור הספורט, המשמעות החברתית, הפוליטית והכלכלית של הספורט ובייחוד ההצלחות בספורט מובילים למוסר התנהגות חדש, להבנה חדשה של מושג ההגינות, שבה המושג "משחק הוגן" מוכתב על-ידי הניצחון בכל מחיר ובה הצלחה מקדשת את האמצעים. הפתיחות החברתית והעלאת ערכו של הספורט בחברה גרמו לכך שהספורט ובמיוחד הספורט התחרותי התאים את עצמו לערכים ולנורמות של חברה הישגית ומצליחנית.

ספורט ופוליטיקה*

ספורט ופוליטיקה כרוכים זה בזה מקדמת דנא. השימוש בספורט כאמצעי פוליטי קיבל תנופה עצומה בכל מהלכה של המאה העשרים והדוגמאות לכך הן רבות ומגוונות. כמעט שלא היתה מדינה שלא השתמשה בספורט לצרכים פוליטיים. ככל שמתעצם מעמדו של הספורט כך מגלים בו הפוליטיקאים עניין רב יותר. "השמאל החדש" טען בשנות השישים, כי כשם שהדת שימשה "אופיום להמונים" במאה התשע-עשרה, כן ממלא הספורט תפקיד זה במאה העשרים. פירושו של דבר - יש מי שמועיד לספורט תפקיד להשכיח מההמונים את הבעיות החברתיות "האמיתיות".

יותר מכל אירוע אחר בשדה הספורט העולמי שזורים המשחקים האולימפיים בפוליטיקה. למעשה, כמעט בכל מהלך המאה העשרים שימשו המשחקים במה להפגנות פוליטיות ויעד לחרם על-ידי מדינות רבות בעולם.

הניסיון הבולט הראשון להחרים את המשחקים בהיקף ניכר נעשה ערב המשחקים האולימפיים בגרמניה הנאצית בשנת 1936. הניסיון נכשל בסופו של דבר, ורק ספורטאים מעטים החרמו את משחקי ברלין. הנאצים ניצלו את המשחקים למפגן כוח והישגים.

שר ההסברה הגרמני, יוסף גבלס, התפאר שהמשחקים האולימפיים היו "שוים" לגרמניה יותר מאשר 30 אוגדות צבא. ממשחקים אלה זכור במיוחד סיפורו של הרץ הכושי האמריקאי ג'סי אואנס, שזכה במדליות זהב על מסלול הריצה ובקפיצה לרוחק, למגינת לבו של הצורר אדולף היטלר.

המשחקים האולימפיים במכסיקו 1968 ייזכרו גם בשל הפגנות הכושים האמריקאים, "הכוח השחור", שבחרו בזירה האולימפית להפגין את מורת רוחם מקיפוח השחורים בארה"ב.

אפשר להוסיף דוגמאות למכביר על הקשר שבין ספורט ופוליטיקה, אך הדוגמה הכואבת והנוראה מכולן, לפחות מבחינתנו הישראלים, היתה רצח י"א הספורטאים הישראלים באולימפיאדת מינכן 1972. אחד-עשר הספורטאים הישראלים נפלו קורבן לפשע נתעב של מחבלים ערבים ונרצחו בדם קר בהיותם בני ערובה.

* מבוסס על ספרו של זמר, א'. (1994). מאה שנים לתנועה האולימפית, עמ' 47-54.

עוד נציין את החרם המקיף ביותר על המשחקים האולימפיים שאורגן על-ידי נשיא ארה"ב ג'ימי קארטר בשנת 1980, במחאה על פלישת הסובייטים לאפגניסטן ב-1979. ארה"ב ועמה כ-60 מדינות, וביניהן ישראל, החרימו את משחקי מוסקווה ב-1980.

בשנת 1984 גמלה ברית-המועצות ומרבית גרורותיה הקומוניסטיות בחרם משלהן על משחקי לוס-אנג'לס.

למעשה, משחקי סיאול בשנת 1992 היו הראשונים שלא ידעו חרם מסיבות פוליטיות, ואמנם, מספר שיא של מדינות - 172 במספר - השתתפו בהם. הוועד האולימפי הבין-לאומי הכריז באותה שנה על "בניית עולם טוב יותר ואוהב שלום באמצעות הספורט".

אך הספורט אינו יכול לרפא את תחלואי האנושות, ולכן המטרה העיקרית היום איננה לאכוף את כללי ההגיונות על העולם המסוכסך אלא לשמור על עולם הספורט שלא ייסחף על-ידי הסכסוכים והאינטרסים הפוליטיים המנוגדים, או על-ידי רוח הלאומנות וההקצנה המפלגתית.

אם הספורט עצמו מזלזל בעקרונות ההגיונות ובכוחה המקנים לו את כבודו וגדולתו והמהווים את תרומתו לרעיון החברה האנושית, אזי הוא יאבד את ההצדקה להיותו סמל לקיום חיי הגיונות משותפים.

אין חשש לעתיד הספורט, אבל איך ייראה עתיד זה? עתידו של הספורט ובמידה מסוימת גם עתידה של החברה תלויים ביכולת לממש את רעיון ההגיונות בעולם הספורט.

לא ננסה לתקן את העולם באמצעות הספורט, אך נעשה הכול כדי שלחצים ואינטרסים הזרים לספורט לא ישחיתו את רעיון ההגיונות.

- דונו בקשר שבין ספורט ופוליטיקה; הביאו דוגמאות.
- כיצד נכרכו הספורט והפוליטיקה בארצות הקומוניסטיות לשעבר?

כיתה : י"ב; מקצוע: אז, ע+נ

סמים בספורט

הדיון בנושא הסמים אינו יורד מן הכותרות. נושא מרכזי בדיון הוא נושא השימוש בסמים ברפואה. "דופינג" (שימוש בסמים), מתאר שימוש באמצעים תרופתיים כדי לשפר הישגים. מזה שנים אחדות מכנים בשם "דופינג" גם את השימוש באמצעים רפואיים לשם שיפור אספקת החמצן בעזרת עירוי דם או מרכיבי דם. מקור המילה דופינג בדרום אפריקה. שם מוצאים במאה ה-19 את המילה "דופי" בשפת הבורים, שפירושה תערובת של משקה אלכוהולי חריף ואלקלואידים.

נטילת תרופות וסמים אמורה לגרום לפעילות מרבית של הגוף והנפש. בעזרת החומרים המעוררים הגוף צריך להגיע לניצול מרבי של היכולת הגופנית - לעתים מעבר לאפשרויות הפיזיולוגיות - ולחסימה או להדחקה של מעצורים פסיכולוגיים.

דגימות שתן הנבדקות במעבדה עשויות להצביע על שימוש בסמים ומאפשרות הענשה של "עברייני" הסם. ספורטאי שנתפס בעבירת סמים לא רק מאבד את יוקרתו האישית והחברתית אלא גם מוחתם כ"מלכלך" את הכבוד הלאומי והספורטיבי.

רופאי ספורט - על שימוש בסמים

- "אין סיבה שלא נאפשר לאתלטים שלנו שוויון הזדמנויות. אין כאן ולו ספורטאי אחד שמופיע לנקודת הזינוק בלי לבלוע סם זה או אחר" (פרופ' נקר, מומחה לרפואת ספורט).

- "במשך כל תקופת עבודתי כרופא הזריקו לספורטאים חומרים שונים, ובייחוד תערובות מינרלים, הן בחצי הכדור המזרחי והן בחצי הכדור המערבי" (פרופ' קוויל - מומחה לרפואת ספורט).

- "בהכנות למשחקים האולימפיים נתנו לספורטאי עילית אחדים כמויות אדירות של אנבוליקה, כמויות שאפילו לפילים לא היינו נותנים במצפון נקי" (ד"ר סגסר, רופא הצוות האולימפי השוויצרי).

- "או שאנחנו ממשיכים לפעול במסגרת הרפואית המקובלת והמהוגנת, או שאנחנו פורשים מצמרת הספורט" (ד"ר מאדר - מומחה לרפואת ספורט).

- "אנבוליקה אינם סמים, אנבוליקה הם חומרים לשיפור ההישגים ולבניית כוח" (ד"ר מאדר).

- "אני מאמין בעיניים עצומות ברופאי הספורט שלנו, ואני יודע שהם לא יעשו דבר שיכול להזיק לדימוי של הספורט או של הספורטאים הנותנים בהם את אמונם" (וילי דאומה, מנהיג ספורט).

- "אם ההצלחה תלויה רק באנבוליקה אני מוכן להקריב כמה שנים של אין-אונות מאוחרת וגם כמה שנים מתוחלת החיים שלי" (מרים משקולות).

- מבחינות מסוימות ספורטאי הצמרת שלנו לא על הגובה, משום שאנחנו הרופאים איננו מוכנים לפשרות מסוימות" (ד"ר א. דומה, רופא הטור דה-פרנס).

- "קרה כאן מקרה גורלי. רופאים אינם צריכים לשתף פעולה. הכמות הגדולה של זריקות יצרה אזור 'אפור' והאיצה את ההתפתחות השלילית" (פרופ' שטיינבך, מומחה לרפואת ספורט).

- מהן העמדות הבסיסיות של הרופאים בנושא הסמים בספורט?
- איסור על שימוש בסמים להלכה - שימוש בסמים למעשה. האם גם בעתיד יש להעלים עין מן התופעה, או אולי יש להרשות להשתמש בסמים?

כיתה: ח'; מקצוע: ע.נ.

"דופינג" פסיכולוגי

בספורט ההישגי של היום אנו עדים לשימוש בדופינג פסיכולוגי, כלומר מניפולציות פסיכולוגיות, שגם להן עלולה להיות השפעה שלילית על הספורטאי או על הקבוצה. הדופינג הפסיכולוגי נתפס כאן כהתנהגות בלתי-הוגנת, מעין לוחמה פסיכולוגית ביריב.

קשה לענות על השאלה היכן מסתיימת ההכנה הפסיכולוגית המכוונת והשפעתה על הספורטאי, והיכן מתחילה המניפולציה הפסיכולוגית. בתחום הביוכימי הכללים ברורים. ספורטאי שהוכח שהשתמש באחד מן החומרים המופיעים ברשימת הסמים האסורים מושעה מאירת התחרויות לתקופה קצובה. לעומת זאת, אין בדיקות כאלה בתחום הפסיכולוגי. בניגוד להכנה פסיכולוגית מנומקת, שיטתית ומדעית, עלול הדופינג הפסיכולוגי בין השאר:

- לגרום ליצירת יתרונות לא צודקים
- להפעיל מניפולציה בתחום ההישגים ותנאי ההתמודדות
- למקד את אוריינטציית ההצלחה ("הצלחה בכל מחיר"), וזאת כדי להשיג יוקרה אישית, קבוצתית, ארגונית או לאומית.

צורות מניפולציה

מיום שהספורט ההישגי הפך לנושא יוקרתי וגדל חלקם של המקצוענות ושל המיסחור בספורט גבר הלחץ ההישגי. כתוצאה מכך חל שיפור ניכר ברמת ההישגים של ספורט העילית בעולם, ושיאי עולם נשברים בקצב מהיר. הצמרת העולמית דחוסה וצפופה, ורבים מנסים ליזכות ביתרונות בעזרת סמים ומניפולציות פסיכולוגיות. אפשר להבחין במניפולציות פסיכולוגיות אלה:

- מניפולציות עצמיות על-ידי נטילת תרופות פסיכוטיות, היפנוזה, מעבר למעין מצב של טרנס
 - מניפולציה על היריב באמצעות התנהגות אלימה ביותר או פגיעה מכוונת בבריאותו
 - מניפולציה באמצעות תנאים כמו שינוי מקום התחרות, שינוי תנאי ההתמודדות או השפעה על השופט.
- גם כאן אנו עוסקים בהצלחה מרבית, התעלות על היכולת הטבעית והשתלטות על מכשולים מעכבים. הדבר קורה לא רק באמצעות מניפולציה עצמית אלא גם בעזרת מניפולציה על היריב או מניפולציה בתנאים. על-ידי פסיכולוגיה מכוונת ניתן להשפיע על מהלך ההתמודדות.

בדרך כלל אי אפשר להבחין באמצעים או לבקר אותם. נציין כמה צורות מניפולטיביות (הסדר אינו מעיד על חשיבותן):

- השפלת היריב: מייחסים ליריב תכונות שליליות המזוהות כתכונות בזויות ומגונות. התחרות אמורה להציג את העליונות העצמית. הבדלי גזע, דעה פוליטית אבל גם יריבות מסורתית עשויים למצוא את מקורם בדעות קדומות.
- "חימום" התחרות: כדי להבטיח את ההצלחה במשחק גולשים, לפני המשחק, מעבר לכללי התנהגות המותרת.
- הפעלת לחץ חברתי: איום בהרחקה מן הנבחרת כשאינן מציינים להוראות התחרות.
- הנהגת התנהגות אלימה מכוונת: פעולות אלימות והתנהגות בלתי הוגנת כפיצוי על עליונות היריב.

- השפעה סוגסיטיבית על היריב: הפרעה למהלך האימונים של היריב.
- יצירת רגשות אשם במשמעות של מחויבות כפולה: המאמנים וההורים רואים בתבוסה פרובוקציה מודעת.
- מניפולציות אפשריות גם בנושא של מקום ההתמודדות והכללים:
 - שינוי בתנאי הפתיחה. בהתראה קצרה קובעים תנאים חדשים כדי להקנות יתרון לספורטאי שלך.
 - שופטים מתעלמים מהישגים של ספורטאים, לטובת ספורטאים אחרים.
 - מונעים מקבוצות יריבות להתרגל למקום התחרות, מקצים להם זמן אימונים קצר וחדרי אימונים גרועים.
 - התנהגות אלימה של הקהל הבייתי מערערת את הביטחון של הקבוצה היריבה.
 - הגרלת סדר המשחקים נעשית באמצעים מניפולטיביים או קצב הזנקה המאפשר את הזכייה רק לאתלטים מסוימים.

השימוש בדופינג פסיכולוגי נחשב על-פי רוב למניפולציה טקטית, המיועדת להבטיח לספורטאי שלך יתרון. מאחר שקבוצות וארגוני ספורט מפעילים מניפולציות כגון אלה, אין רואים בהן הפרת העיקרון של שוויון ההזדמנויות. כמו כן, הדבר אינו מאפשר בקרה.

בעוד לסמים השפעה ישירה על המערכת הביולוגית ונטילת סמים גורמת לשינויים בכושר ההישגי, כלומר מופעלת מניפולציה על תוצאות ההתמודדות, הרי הדופינג הפסיכולוגי נועד בראש ובראשונה להגביל את הפעילות של היריב.

איך לגבור על היריב

תכסיסיו של איוון לנדל

הטניסאי איוון לנדל ניהל כרטסת על כל אחד מיריביו הפוטנציאליים. "אם הצלחת להשכיב את היריב, דרוך לו על הפרצוף וסובב את העקב. אל תיתן לו את האפשרות לחשוב שהוא יוכל לקום אי פעם".

החלום של נורטילובה

מרטינה נורטילובה באה להלנה סוקובה לפני משחק הטניס וסיפרה לה שחלמה לילה קודם לכן שהלנה נוסעת במכונית במדבר. פתאום היה תקר בגלגל אבל איש לא בא לעזרתה. חלום מוזר, אמרה מרטינה בשיא הרצינות. נורטילובה הצליחה בדרך זו להסיח את דעתה של יריבתה מן המשחק הקרוב. הפרעה בריכוז יוצרת מחסום מחשבת. זוהי צורה של טרור פסיכולוגי.

- מה דעתך על התנהגות השחקנים?
- ציינו דוגמאות נוספות של פגיעות במשחק הוגן.

כיתה: ט'; מקצוע: אז, ע+נ

קווים מנחים לעיסוק בספורט

בכינוס שנערך בשנת 1983 בנושא "היש עתיד לספורט העילית?" הכינו מומחים קווים מנחים לעיסוק בספורט בעתיד. בין השאר הוצגו שלוש דעות בנושא המניפולציה על ההישגים:

1. ויתור על כל מניפולציה הישגית בספורט הולם את הדרישה לשוויון ההזדמנויות ואת עקרונות האתיקה של הספורט. עם זאת אין להתעלם מפגיעות חוזרות ונשנות במישור הלאומי והבין-לאומי.

2. האיסור על שימוש במניפולציה על הישגים יתבסס על הבהרה עקבית, יבוצע באמצעות כללים אחידים ויעמוד תחת פיקוח וביקורת בין-לאומית שיטתית. בנוסף יקבלו ספורטאים, מאמנים, עסקנים ורופאים הדרכה והסברה מקפת על הסכנות לספורטאים ולספורט הטמונות במניפולציה על ההישגים.

3. כל הניסיונות לעודד הישגיות יתר בספורט עילית יגדילו את הבעיות הקשורות לנושא זה. אי לכך, מוטלת על העסקנים ועל אגודות הספורט הלאומיות והבין-לאומיות החובה לשמור על הצביון האנושי של הספורט.

כאן נשמרת חשיבות רבה לטיפול באופי ובצורה של ההתמודדות, וזאת כדי להבטיח הגנה על השחקנים מפני דרישות יתר.

להלן אמצעים נוספים שעשויים להועיל:

- פנייה לאתיקה המקצועית של המאמנים, הספורטאים, מומחי הספורט, הרופאים, העסקנים והמארגנים
- מידע, ייעוץ והכוונה למאמנים, לספורטאים ולעסקנים
- קידום המשחק ההוגן והומניזציה של ספורט העילית
- הפחתה של הלחץ ההישגי והדרישה להצליח
- החמרה בביקורת והפעלת עונשים על האחראים ולא רק על הספורטאים.

ברוח זו יש להגדיר גם את תפקיד הפסיכולוגיה של הספורט בתחום הספורט ההישגי.

כיתה: י"ב; מקצוע: ביו

מוסר כפול

מערכת הישגית רואה בהצלחה ערך מוחלט שבה הכול מותר למען ההצלחה. במערכת כזו מתפתחות בהכרח אסטרטגיות לא מתחשבות ושקריות. האם גם הספורט הוא מערכת כזאת? במציאות שבה הנורמה היא "שלא יתפסו אותך" בכל הקשור לשימוש בסמים, להתנהגות בלתי הוגנת, לעבירות טקטיות וכיוצא בזה, הרי סביר להניח שנמצא הדים לכך.

אצל המקורבים לספורט, המוסר הפומבי הוא לעתים מס שפתיים. וכשדנים באחריות יוצצו על פני השטח אסטרטגיות טיוח, אליבי ותכסיסי הסחה. אם הניסיון להפר את הכללים נכלל במוסר הכפול, אזי אי-אפשר להטיל את מלוא האשמה על הספורטאים

בלבד. אם החברה ודעת הקהל מציבות את ההצלחה בחזית: הזנמה, אזי אי-אפשר להטיל את האחריות ואת האשמה על הספורטאי, כאשר בחברה ובספורט ההישגי גוברים חוסר ההגינות, האכזריות, החתירה להצלחה בכל מחיר ותכסיסי המרמה.

לאחרונה ראינו מאמנים, שדרים ועיתונאים ואפילו ספורטאים, שתמכו ואף הצדיקו "עבירה הוגנת". בסופו של דבר, ספורט הוא מסחר ובתחרות צריך למצות את כל האפשרויות, כלומר גם להשתמש בהפרה בלתי מזיקה של הכללים. כך נשמעת הביקורת של אחד העיתונים החשובים על הצדקת "העבירה ההוגנת". או כמו שחושב שחקן כדורגל בליגה: "הספורט ההישגי היה למאבק על הקיום, מאבק שבו ננקטים כל האמצעים. כל אחד חייב לנסות לגמור את האחר". וכשהמאמן הלאומי בכדורגל טוען: "העבירה שייכת לכדורגל", הרי משהו לקוי בהרגלי המוסר ואולי אפילו במוסר ההצלחה והתחרות.

כל עוד רק להצלחה ולניצחון יש ערך, או כשדורשים ניצחון "כמעט בכל מחיר" וכשהתחרות נעשית קשה יותר, או אז קשה לדרוש מן הפרט שישמור על כללי המשחק ההוגן. החברה חייבת להפחית מערך הניצחון ולמתן את אוריינטציית ההצלחה בצורה מבוקרת. אי-אפשר לדרוש "הצלחה בכל מחיר" ובאותה נשימה - "משחק הוגן".

הטפה, שיווק ומסע פרסום הדוגלים בהגינות הם טובים וחשובים, אבל הם יכולים רק לחדד את תשומת-הלב לבעיה ולא לפתור אותה. הפעולה למען ההגינות משאירה רושם של מחווה סמלי של אנשים חסרי אונים, היודעים בסתר לבס שאין הרבה מה לשנות כל עוד יישמר עקרון התחרותיות במלוא היקפו. האם הפעולה היא מעין אליבי?

עם זאת, הפעולה למען ההגינות מסבה את תשומת-הלב לבעיה חשובה ובווערת. בעקבות מס השפתיים, השיווק והפרסום יבואו גם המעשים שיטפלו במסד, יהיו פתוחים לביקורת ואולי גם ישנו את הגישה.

לסיכום: פעולות למען ההגינות נחוצות כצעד ראשון, אך אין בהן כדי לפתור את הבעיה הבסיסית. הבנת חשיבותה של ההגינות עשויה להיות צעד ראשון לרפורמה עמוקה ורחבה.

-
- מה דורש המחבר מהספורט ומהחברה כדי שמסע פרסום למען ההגינות לא יהיה רק אליבי?
 - החברה זה גם אתם - הכינו רשימה של דברים שאתם, משפחתכם, חבריכם, תלמידי כיתתכם ובית-ספרכם יכולים לעשות כדי לממש את ההגינות בספורט.

כיתה: י'

5. חינוך להגיונות בבית-הספר

החינוך הגופני בבית-הספר - תפקידים ומטרות

החינוך הגופני בבית-הספר נועד, בין היתר, להקנות הכשרה ספורטיבית מגוונת, לעורר הנאה מהעיסוק בספורט ולחזק את העניין בספורט גם מחוץ לכותלי בית-הספר כבסיס לחיים בריאים. באמצעות הספורט אפשר לחנך להתנהגות הוגנת ולנטילת אחריות בכל הקשור להישגים ולהצלחה. כמו כן, יש לנצל את האפשרויות הטמונות בספורט לחיי בית-הספר.

החינוך להגיונות בבית-הספר יתבסס על ניתוח בעיות ומצבים שיתרחשו בשיעורי החינוך הגופני. אלה ישמשו נקודת מוצא לעימותים, למחשבות, לדיונים, להחלטות ולעתים גם לשינויים בהתנהגות.

יש להדגיש שאין מרשם פלא שיכשיר את הקרקע לשינויים בהתנהגות שיובילו ליתר הגיונות. ההצעות המובאות כאן הן בגדר דוגמאות בלבד. מובן שיש לשאוף להעביר את המחשבות וההתנהגויות הקשורות בהגיונות בספורט גם לתחומים שמחוץ לשיעורי החינוך הגופני.

המטרה	התוצאה
1. התנהגות המתאימה למטלות התלמיד	
- התלמידים יתכננו את התנועות שלהם ויתאימו אותן לכל מצב	בתחרות ישנו התלמידים תנועה מתוכננת מראש או יוותרו עליה כדי למנוע פגיעה בחבר.
2. התנהגות עצמאית	
- התלמידים יפתחו אימון עצמי בעזרת העיסוק בספורט	- בתרגול ובאימון להעיז להשוות הישגים גם אם ההצלחה אינה צפויה מראש. - להשלים עם הפסדים ולפרגן למנצח
3. התנהגות חברתית	
- התלמידים ילמדו שבספורט ההתנהגות של האחד משפיעה על ההתנהגות והמצב של האחר.	- להשתדל לנהוג בהגיונות כשנופלת לידך ההזדמנות ובשעת ההתמודדות הספורטיבית. - להעביר ביקורת מוצדקת בלי לפגוע.

הערכת התלמיד

- הציון משקף את הישגי התלמיד ומורכב מנקודות אלה:
- הכרה ושליטה בחומר הלימודים (הישגים מוטוריים, ידע והשקפת עולם)
- יחס ללימודים המתחשב ברצון, בדחף להישגים ובהתנהגות חברתית
- התקדמות בלימודים (של הטובים והחלשים כאחד), המשקפת יכולת גופנית, התפתחות גופנית, ומצב בריאותי.

יחסי מורה-תלמיד בחינוך גופני

בין התפקידים הרבים המוטלים על בית-הספר נמצא גם החינוך להתנהגות על-פי עקרונות המשחק ההוגן. דווקא החינוך הגופני הוא זה שצריך להוביל להתנהגות הולמת ולהתייחסות אחראית הקשורה להצלחה ולהישגים. בבית-הספר, בניגוד לפעילות ספורטיבית מחוץ לכותלי בית-הספר, את הציון וההערכה על הישגים במסגרת שיעורי החינוך הגופני נותן המורה. קווי פעולה ותכניות לימודים מכתיבים למורה את היעדים והתכנים של שיעורי החינוך הגופני ואת הקריטריונים שימשו אותו למדידת הישגים.

מערכת היחסים שבין מורה לתלמיד תלויה בגורמים רבים. דמותו של המורה היא מרכיב חשוב בהצלחה של החינוך להגינות. האופן והצורה שבהם הוא משתמש באחריות ובסמכות שנותן לו הממסד עשויים לקדם או לבלום את החינוך להגינות. עונשים ואיומים בסנקציות אינם תורמים לשיפור ההגינות בפעילות הספורטיבית. הם רק נועדו להקנות אופני התנהגות במצבים מסוימים. חשיבות רבה נודעת ליכולת של המורה לביקורת עצמית. הוא צריך להיות מודע לעובדה שהוא משמש סמל לתלמידיו בבית-הספר ובשעות הפנאי. בין אם הוא רוצה בכך ובין אם לאו, הוא משמש מודל התנהגותי לתלמידים.

המוטיבציה וההתנהגות של התלמידים מונעות על-ידי העניין האישי. תלמיד העוסק באחד מענפי הספורט התחרותי מחוץ לכותלי בית-הספר עשוי להביא לבית-הספר את המנהגים שקנה לעצמו בחוץ (תחרותיות, אוריינטציות הצלחה, שמירה קפדנית על החוקים).

במסגרת החינוך להגינות יש לנסות להבהיר לתלמידים את משמעות החוקים ואופיים, שכן זהו היסוד לשמירה על החוקים, ושמירה על החוקים היא יסוד המשחק ההוגן. על סמך הניסיון שצוברים התלמידים עשויה התייחסותם להפרת חוקי המשחק להשתנות, ובד בבד ישתנה הדימוי של המשחק ההוגן. אם כן, דווקא בבית-הספר יש לתת את הדעת לדרכי ההתמודדות עם ההגינות בספורט והקשיים הכרוכים בנושא זה.

יעדים הקשורים להתנהגות חברתית בחינוך גופני

- התלמיד יכיר ויסגל לעצמו התנהגות חברתית נכונה במסגרת עיסוק בספורט, שתבוא לידי ביטוי בשיתוף פעולה, בעזרה לאחר ובנכונות לקבל עזרה.
- התלמיד יטפח יחסים בין-אישיים.
- התלמיד ינהג בהגינות ויגלה סבלנות וסובלנות במשחק קבוצתי או במשחק של יחידים.

- התלמיד ישתתף בקבלת החלטות ויקבל החלטות שנתקבלו.

- מהם הקשיים בהגשמת מטרות אלה?
- כיצד אפשר להבטיח את הגשמת מטרות הלימוד באמצעים מתודיים פדגוגיים, תכנים נבחרים ושיטות ארגון?

הפחד להפסיד

מה מקור הכורח להצליח? אי-אפשר לתלות אותו רק במשמעות הפנימית הבלתי-נפרדת של המשחק. יש תלמידים שכלל אינם מודעים לכורח זה. ננסה להסביר את העניין בעזרת שיחה עם נער הטוען שהוא "חוטא" בעבירות אבל אינו יודע למה. כששואלים אותו מה אפשר להשיג בעזרת הניצחון מתברר ערכו של הניצחון בעיניו.

שאלה: "למה אתה לא יודע להפסיד?"

תשובה: "יש מי שיודע? יש בזה מן השאפתנות. לא ברור למה אבל אי-אפשר להשלים עם הפסד. אני לא יכול להפסיד בספורט בבית-הספר; לא ברור לי מאין זה בא."

שאלה: "האם חשוב לנצח במשחק?"

תשובה: "לאמיתו של דבר לא. אבל בבית-הספר רוצים לעשות רושם וגם אני משוויץ, ולא מעט. אם מנצחים עושים רושם על האחרים. אני לא יכול להפסיד, כי אז יגידו האחרים: אנחנו ניצחנו ואתם הפסדתם. זה מטופש. אתה מרגיש חלש יותר, והאחרים שניצחו לא מספיקים להשוויץ."

שאלה: "גם כשאתה מפסיד צוחקים ממך?"

תשובה: "כן. אז הם אומרים הפסדת, חלשלוש אחד, אתה בכלל לא טוב בספורט, אתה לא יודע להפסיד. זה קורה לעתים קרובות, כל אחד עושה את זה. לפי דעתי אף אחד בכיתה שלי לא יודע להפסיד. למשל, מישהו מנצח היום ולועג לחברו, וזה שהפסיד אתמול מנצח היום ומבקש לנקום במי שלעג לו אתמול."

לנצח אפשר רק אחרים, ולכן כדי להצליח צריך לגבור במודע על האחרים. במצב זה יקרה לא אחת שהתלמידים ישתמשו באמצעים הגורמים לפגיעה נפשית אצל אחרים. זהו מעין פולחן המתרחש בין תלמידים יריבים בכל שיעור חינוך גופני. בית-הספר חייב לברור ולהגביל את מגוון ההטבות והתגמולים. לבד מן הציון וההטבות זוכה התלמיד לכבוד וליוקרה, והמשחק נעשה למגרש תחרותי שבו מתחרים על ההטבות שמעניק בית-הספר.

את כפל המשמעות של ההתנהגות האנטי-ספורטיבית של התלמידים אפשר לסכם כלהלן: העבירות הן חלק בלתי נפרד ממטרת המשחק, שהיא הניצחון או צבירת נקודות. העבירה עוזרת להשיג יתרון שישלול את הדרך אל הניצחון. קשר נסיבתי זה ידוע לתלמידים. הפרת הכללים קשורה לניצול של ההצלחה במשחק, כלומר ההנמקה לביצוע עבירות מתייחסת לזמן שלאחר סיום ההתמודדות.

התלמידים חושבים שחשוב לנצח, שההצלחה היא פתח לציונים טובים, להכרה חברתית

ואפילו לכוח. התלמיד שנשאל אינו מודע לקשר שבין הפרת כללים והשגת המטרות.

- (נסו להיות כנים): מתי לאחרונה לעגתם למי מחבריכם? מה היתה הרגשתכם? נסו להיזכר אם מישהו נהג בכם בזלזול בגלל הפסד או סיבה אחרת. מה היתה הרגשתכם?
 - האם יש בתכניות הלימודים משחקים, תרגילים או צורות ארגון שעשויים להפיג את מתח ההצלחה?
- "נדמה לי שבאגודות הספורט אנו מתנהגים ביתר הגינות מאשר בבית-הספר. האווירה באגודות חופשית יותר ומהנה יותר". התייחסו למשפט זה.

כיתה: ט'; מקצוע: אז

רעיונות משחק וחוקים חדשים

קידום וטיפוח הנכונות לקיים את החוקים והיכולת לשמור עליהם מהווים היבט מרכזי בחינוך להגיונות. זאת בהנחה שהחוקים ידועים ומוכרים וחשיבותם מובנת ומקובלת. עם זאת יש לנסות, מוקדם ככל האפשר, להכין את הילד להתנהגות ספורטיבית ולהטיל עליו את האחריות. ניתן לבצע זאת בעזרת חוקים שיומצאו לצורך עניין זה. מודלים להמצאת חוקים יוכנו בהתאם לקבוצות גיל ולכשרים מוטוריים. התלמידים יתוודעו לחוקים חדשים גם בלי נוכחות המורה. בעזרת הדוגמאות והעזרים המתאימים לגילם הם יכולים לחוות בעצמם את ההתפתחות וההתנסות וגם לשנות אותה או להשפיע עליה.

בעזרת אמצעים פשוטים ניתן לפתח תהליכי למידה לעיצוב רעיונות משחק ולמצאת חוקים וכללים עבורם, וזאת בשתי דרכים:

א. פיתוח רעיונות משחק בהשראת תמונה או איור

ב. בדיקת תכונות של חומרי למידה שאינם מוכרים לתלמידים או מוכרים במקצת לפיתוח באמצעותם ועל-פיהם רעיונות למשחק

1. מגרים את התלמידים למצוא צורות משחק בעזרת מכשירים קטנים ולנסות אותן

2. מציגים רעיונות משחק שהומצאו ונבחנו. התלמידים יתבוננו בהם ויעריכו אותם

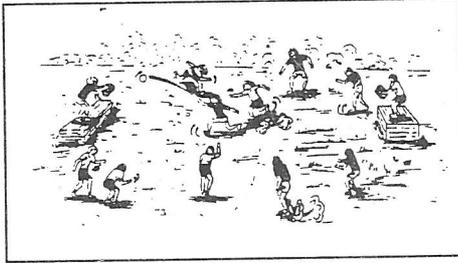
3. בקבוצה יחילו חוקים על המשחקים. רעיונות לא מגובשים יתוקנו או יושלמו (המורה מייעץ ומנחה. הוא מקפיד על מצבים המצריכים חוקים)

4. מנסים את המשחק עם החוקים החדשים ומבקרים אותו (המורה אינו נותן הוראות)

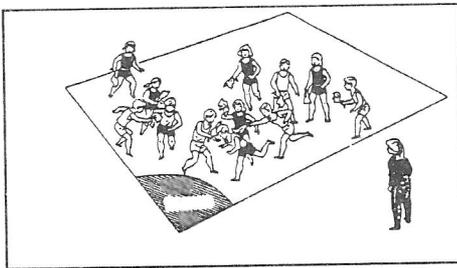
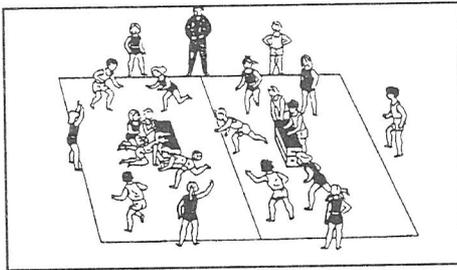
5. חוזרים על התהליך פעמים רבות. מפתחים ומשכללים את רעיונות המשחק ואת החוקים החדשים בעזרת השוואה עם משחקים אחרים (מנהלים רישום של כל רעיונות המשחק והחוקים החדשים)

1. פיתוח רעיונות משחק מתוך התבוננות באיורים

הבנים והבנות שבאיור המציאו משחק חדש. נסו לדמיין לעצמכם איך מתנהל המשחק. יש להניח שכדי שתוכלו לשחק תצטרכו להחליט על כללים וחוקים. רישמו אותם. תנו שם למשחק.

נסו לשחק על-פי האיורים 2 ו-3. קיבעו את כללי המשחק ואת חוקיו, נסו אותם ושנו בהתאם לצורך.

2. בדיקת תכונות של חומרי למידה שאינם מוכרים לתלמידים או מוכרים במקצת ופיתוח רעיונות משחק

* התלמידים מקבלים מחבטים וכדורים קטנים. כל קבוצת תלמידים מנסה לפתח משחק קבוצתי.

* לרשות התלמידים שני דליים או סלי נייר וכדור סל אחד. הם מנסים להמציא משחק חדש ולאחר מכן לרשום את הכללים.

* לרשות התלמידים מגרש שמידותיו 45x22 מטרים או 22x10 מ', שני שערי כדור-יד (במגרש קטן יותר השערים יכולים להיות קטנים יותר) וכדור יד. הנחת הכדור על קו השער מעניקה נקודות. קיבעו כללים וחוקים למשחק, קיבעו גם אחראי על המשחק והגדירו את תפקידו.

שמירה על הכללים והחוקים

השחקנים במגרש מתקשים מאוד לשמור על הכללים והחוקים, המהווים תנאי יסוד לקיום משחק הוגן. כללית, בספורט או במשחק שהאוריינטציה של הצלחה היא הדומיננטית, קשה עוד יותר לשמור על הכללים. לעומת זאת, כאשר מתמקדים בהנאה שמקורה במשחק זורם ובמשחק מתוך שיתוף פעולה, קל יותר לשמור על החוקים והכללים (או לשנות אותם אם יש צורך).

מכאן שככל שגדלה חשיבות המשחק כמשחק, כך גדלה יכולת המשחק העצמית והאחריות העצמית בניהול המשחק.

הדברים באים לידי ביטוי במיוחד כשמשווים משחקים תחרותיים למשחקים שמתנהלים בהפסקות בין השיעורים, או למשחקים המתנהלים במגרש הכדורגל בשכונה.

הסיבות לאי-שמירת החוקים

הפרה ופגיעה בחוקים נובעות מסיבות רבות ומגוונות. להלן חלק מהן:

- * התלמיד לא הבין את חוקי המשחק או שכח אותם
- * הכללים אינם ברורים
- * החוקים מורכבים ומסובכים מדי
- * היכולת המוטורית ומיומנויות המשחק אינן מפותחות דיין
- * תאוות המשחק
- * הרצון להשיג יתרונות
- * מניעת נקודות מהיריב
- * נקמה
- * כעס על חברים/מורים/הורים
- * התנהגות שנרכשה באגודת הספורט
- * השפעה וחיקוי של ספורט עילית
- * מזג אישי
- * השופטים מפרשים את הכללים בצורה שונה
- * שופטים הנוטלים מן השחקנים, בתוקף תפקידם, את האחריות להתנהגותם.

איך קל יותר לשמור על הכללים?

הבנה טובה יותר של הכללים והחוקים טוביל לשמירה עליהם. המורה לחינוך גופני צריך לדעת שקיימות סיבות שונות להתנהגות בלתי הוגנת, שקשה מאוד לעקור אותן (למשל ניסיון קודם באגודת הספורט, כעס...).

כאשר הסיכויים של המשתתפים שווים או כמעט שווים, קיימת נכונות רבה יותר לשמור על הכללים שהוסכם עליהם. תפקידו של השופט לשמור על קיומם של כללי משחק כתובים וכללים שבעל-פה, אבל דרך כזו אינה שווה ערך לחינוך להתנהגות הוגנת, שכן בהעדרו של השופט שוב לא יישמרו כללי המשחק. התלמידים אינם "מתנדבים" להתנהג בהגנות.

בסעיף הבא יידון תפקידו של השופט במשחקי תלמידים והיתרונות והחסרונות שבמינוי שופט ובמשחק בלי שופט.

תפקידו של השופט

השופט אחראי לשמירה על החוקים, מחליט מה נכון ומה לא נכון ומיישר את ההדורים כאשר מתעוררים ויכוחים ואי-הסכמות. הוא מבקר את ההתנהגות מבלי להתחשב בדרך כלל בסיבות הגורמות להפרת החוקים.

נוכחות השופט משחררת את התלמידים מחובת האחיות, שכן באמצעות שריקה השופט מחליט עבורם אם היתה עבירה או אם הדבר חוקי במסגרת הכללים שנקבעו.

על-פי רוב חייב השופט לעמוד בדרישות קשות. עליו להוכיח ידע מקצועי, לקבל באופן ספונטני החלטות נכונות, להבחין ולטפל בכל הפרה ופגיעה בחוקים. התערבותו תהיה נקייה ממשוא פנים ואסור שישגה בהחלטותיו. הופעה בוטחת וסמכותית תעזור לו לרכוש יראת כבוד של השחקנים.

מורים ותלמידים בתפקיד שופטים

השופטים בשיעורי חינוך גופני עשויים להיות אנשים מבחוץ, אך גם ובעיקר, המורים לחינוך גופני והתלמידים עצמם. לשיפוט על-ידי כל אחד מאלה יש יתרונות וחסרונות, כפי שמפורט להלן:

א. העסקת שופטים במסגרת החינוך הגופני

יתרונות

- * רק אדם אחד אחראי על הפרשנות של מערכת החוקים.
- * בדרך זו נמנעים ויכוחים ארוכים ומייגעים.

חסרונות

- * התלמידים מסירים מעצמם אחריות לשמור על החוקים ופועלים על-פי המוטו: כל מה שהשופט אינו רואה - מותר.
- * התלמידים אינם צריכים להתמודד עם החוקים.

* קיימת ירידה במוטיבציה לנהל את המשחק באופן עצמאי.

ב. מורים בתפקידי שופטים

יתרונות

- * כשופט, המורה יכול לזהות מצבים חמורים במהלך המשחק ולאחר מכן לדון בהם עם התלמידים.
- * ניתן לחשוף את הסיבות להפרת החוקים, לשפר את הבנתם ולנמק את החלטת השופט (המורה).
- * המורה נדרש להוכיח סמכות ויכולת מקצועית.
- * התלמידים מקבלים את החלטות המורה.

חסרונות

- * הדומיננטיות של המורה מתחזקת.
- * הפעילות העצמאית של התלמיד מוגבלת.
- * לתלמיד קשה יותר לקבל אחריות על התנהגות אישית.

ג. תלמידים בתפקידי שופטים

יתרונות

- * שיעור שבו מתנהל משחק בשיפוטו של תלמיד מהווה חלק מחינוך להגינות.
- * התלמיד לומד להעריך את מערכת החוקים מזווית ראייה אחרת.
- * התלמיד נתקל בקשיים המלווים את ניהול המשחק והשמירה על החוקים ולומד להעריך את עבודתו של השופט.
- * התלמיד יכול להעלות את יוקרתו האישית על-ידי הצלחה בשיפוט.
- * שיפוט על-ידי תלמיד מאפשר למורה לבדוק את ידיעתו והבנתו של התלמיד את חוקי המשחק.

חסרונות

- * חסך בסמכות מקצועית ואישית הוא לרוב בעוכרי התלמיד.
- * התלמידים האחרים אינם מקבלים את התלמיד בתפקיד של שופט.
- * סמכות ההכרעה נשארת בדרך כלל בידי המורה.
- * עלולות להיווצר עמדות כוח.

כאמור, מינוי תלמידים כשופטים הוא מהלך מתודי חשוב, שעשוי לתרום להבנה טובה יותר של החוקים ולהתמודדות עם מערכת החוקים של המשחק. עם זאת, יש להתחשב בשני גורמים:

1. המורה לחינוך גופני, לעומת התלמיד, מצויד בהכשרה המתאימה לשמש כשופט. לכן עלול להיווצר מצב שבו התלמיד לא יכול להתמודד עם המשימה במלואה, והוא עלול להרגיש שהמשימה שהוטלה עליו גדולה ממידותיו.
 2. תלמיד, למרות התפקיד שהוטל עליו, נשאר בעיני חבריו תלמיד, ובתנאים מסוימים הם עלולים לא להכיר בהחלטותיו. במקרים של ספק התלמידים פונים אל המורה. כדאי להפקיד בידי התלמידים את ניהול המשחק ולהשאיר אותו בידיהם.
- גם במשחקים המוכרים לכולם יש חילוקי דעות באשר לכללי המשחק, ולכן יש לדאוג לכישורים ולבשלות המוטורית והקוגניטיבית של התלמיד. ועוד, התלמידים לומדים לקבל מרות של משהו שצמח מתוכם. התחרויות הבין-כיתתיות הן הזדמנות נאותה לקדם את התלמידים בניהול עצמי של המשחק ובשמירה על החוקים.

הוראת משחק הכדורסל (דוגמה)

שיעור ראשון:

התלמידים מתאמנים במיומנויות של משחק כדורסל בקבוצות של שניים-שלושה. בשלב הבא מרכיבים קבוצה ומנסים לשחק משחק ללא הכללים הרגילים של כדורסל. מערכת הכללים נבנית יחד עם התלמידים, מתוך המשחק עצמו.

שיעור שני:

- מבצעים שינויים לאור הניסיון שנרכש בשיעור הראשון. כמו למשל:
 - צמצום מספר חברי הקבוצה על-ידי חלוקה לשלוש קבוצות.
 - התנסות בכללי משחק שמציעים התלמידים. למשל:
 - * יש לכדרר את הכדור תוך כדי ריצה
 - * אסור להפריע לשחקן יריב על-ידי מגע.
- ההצעות נרשמות על גבי לוח.

במשחק הבא, המורה יחד עם חברי הקבוצה השלישית, בוחנים את משמעות הכללים שנקבעו ובאיזו מידה הם נשמרים במשחק. אחד התלמידים מקבל על עצמו את תפקיד השופט. לרוב הוא מצליח במשימה, שכן עליו לדאוג לשמירה על כללים מעטים. בכיתה דנים במצבים בעייתיים. המורה והתלמידים מחפשים את הפתרון לבעיה. כשהוא נמצא ונרשם חוזרים לשחק, בוחנים את הפתרון שהוצע ובמידת הצורך משנים גם אותו.

תפקיד המורה מתמקד בהתבוננות וביעוץ. עליו להקפיד שבכל שיעור ייקבעו שני כללים לכל היותר, שכן בלהט המשחק אפשר שהשחקנים והשופט לא יוכלו להתמודד עם מספר רב יותר של כללים. התלמידים לומדים לאמץ ולשנות את הכללים הדרושים להם למשחק. המטרה היא כמובן להגיע למשחק רצוף והוגן שבסופו ניצחון, הפסד או תיקו.

משחק המתנהל בכמה מגרשים יוצר הזדמנות נאותה למנות שופט מבין התלמידים. המורה נוטל את תפקיד המפקח ומתערב רק כאשר השופט מבקש זאת. ההתאפקות של המורה חשובה כדי לחזק את השופט. מחקרים שונים מדווחים שמשחק המתנהל בשיפוטו של תלמיד הוא מהיר ועירני יותר, חלוקת התפקידים במשחק שווה יותר, ה"מפריעים" מתאימים את עצמם למשחק, וניתן להשיג את המטרות שהתלמידים והמורה הציבו לעצמם.

רק כך יכולים התלמידים להקפיד לשמור על הכללים ולהיות אחראים להתנהגותם. כהכנה אפשר לשנות, יחד עם התלמידים, את מטרות המשחק (התנהגות הוגנת היא כלל ראשון, הניצחון פחות חשוב).

כחלק מתוך החינוך להגינות מומלץ גם לנהל משחקי נבחרת (כיתה או בית-ספר) עם שופטים ובלעדיהם. המורה והתלמידים מתבוננים במשחק ורושמים את הערותיהם על גבי גיליונות התנהגות שהוכנו מראש. בשיעור שיתקיים לאחר מכן אפשר לנתח את השיפוט ואת התנהגות התלמידים, תוך השוואה בין משחק המנוהל על-ידי שופט ובין משחק המנוהל על-ידי תלמיד.

משחק בלי שופטים עלול להיות קשה מדי לתלמידים המשחקים. עם זאת, בעזרת הכנה נכונה יכול המשחק להקנות כללים של התנהגות הוגנת. התוצר הסופי של המשחק (הניצחון) הוא לא המטרה, והמשחק עצמו הוא הזוכה למשמעות.

שוויון הזדמנויות

תהליך הבחירה של התלמידים לקבוצות

משחק הוגן פירושו השתתפות של כל התלמידים במשחק, ובכלל זה גם התלמידים הפחות מוכשרים. בשיעורי החינוך הגופני, התלמידים החזקים לא ישלטו על המשחק ויגרמו לחלשים להיות ניצבים. התעלמות מן התלמידים החלשים תשפיע לרעה על הביטחון העצמי שלהם ועל עתידם בפעילות גופנית.

עובדה זו גורמת כמעט תמיד לבעיות בבניית הרכבי הקבוצות. כבר כשמרכיבים את הקבוצות או בתחילת המשחק מגיעות התלונות הראשונות של החלשים יותר: "זה לא כוחות", "אצלם כל השחקנים הטובים", "אין לנו כל סיכוי נגדם" וכד'. מאחורי התבטאויות כאלה מסתתרת למעשה הרצון להשתייך לחזקים. כשהמשחק שקול או כשאין הכרעה במשחק כמעט שלא יישמעו תלונות על הרכב הקבוצה. חשוב מאוד שהמורה יעשה מלכתחילה את הבחירה הנכונה באשר לחלוקת הקבוצות, בחירה שתאפשר סיכויים שקולים. לכך ישנן כמה אפשרויות:

א. המורה מרכיב את הקבוצות

המורה, שלנגד עיניו טובת המשחק והאפקטיביות של ההוראה, מנסה באמצעים מתודיים וארגוניים למנוע מצבים בעייתיים. עליו להרכיב שתי קבוצות בעלות יכולת שקולה בהתאם ליכולתם של התלמידים. כך נמנעים חוסר שקט, מריבות בין התלמידים ואיבוד זמן.

היתרונות העיקריים בהרכבת הקבוצות על-ידי המורה:

- * המורה בונה קבוצות שקולות או שקולות למדי.
- * התהליך קצר ומהיר.

החסרונות:

- * התלמידים אינם שותפים לבחירה.
- * אין ערובה לשוויון בין הקבוצות.

ב. התלמידים מרכיבים את הקבוצות

התלמידים אחראים להרכבת קבוצות שקולות. מובן שנדרשת מהם הכרת התלמידים והיכולת להעריך במשחק. הבעיה היא שיכולת ספורטיבית ואהדה בקרב התלמידים האחרים הן הקריטריונים המנחים בחירה זו. תלמידים בעלי הישגים ירודים או התלמידים שאינם אהודים על חבריהם ייבחרו אחרונים. הבעיה קיימת גם כשהבחירה מוטלת על תלמידים בעלי הישגים ירודים.

היתרון העיקרי בשיטה זו:

- * התלמידים משתתפים בבחירה.

החסרונות:

- * התלמידים החלשים נבחרים אחרונים.
- * אין ערובה לשוויון בין הקבוצות.

ג. התלמידים מצטרפים לקבוצות

בתהליך זה יכולים התלמידים, על-פי בחירתם הם, להצטרף לאחת הקבוצות.

התלמידים יושבים בשורה או במעגל. מחליטים על חוזק הקבוצה וראשי הקבוצות. ראשי הקבוצות תופסים מקומות בולטים לעין. התלמידים, על-פי סדר ישיבתם יכולים לבחור את הקבוצה שבה ישחקו ומסתדרים מאחורי ראשי הקבוצות. צורת בחירה זו אינה משאירה את התלמידים החלשים או הלא אהודים מאחור. אף-על-פי-כן, גם כאן אי-אפשר למנוע היווצרות קבוצות חזקות יותר, שכן הקריטריונים שלפיהם נעשית הבחירה הם שווים.

אם כן, היתרון העיקרי:

- * תלמידים חלשים ותלמידים לא אהודים אינם נבחרים אחרונים.

החסרון

- * אין ערובה לשוויון בין הקבוצות.

ההשתתפות במשחק

ההשתתפות של התלמיד-השחקן במשחק נתקלת בקשיים כאשר:

- * השחקנים הדומיננטים מנהלים "בעצמם" את המשחק.
- * החלשים נעשים שעיר לעזאזל.
- * השחקן והקבוצה נדרשים להישגים מכובדים.
- * אפשרות המשחק של השחקן היחיד מצטמצמת
- * הדרישות מהשחקנים החלשים הן מעבר ליכולתם.
- * דורשים מהשחקנים נוקשות-יתר.
- * מעלימים עין מרמאויות.

ההשתתפות במשחק קלה יותר כאשר:

- * כל השחקנים צריכים לעזור כדי לנצח.
- * מתייחסים בהבנה לשחקן החלש.
- * המשחק חשוב יותר מהניצחון.
- * אפשרויות המשחק רבות ומגוונות.
- * הדרישות מותאמות ליכולת השחקנים.
- * מונעים אוריינטציה של תחרותיות.
- * מעודדים שיתוף פעולה ואמון הדדי.
- * מנסים יחד למצוא את הפתרון לבעיות.

העמדת נקודות אלה זו מול זו, מבלי לטעון לשלמות, מבהירה את מורכבות התנאים שיעודדו או יבלמו את ההשתתפות של השחקן היחיד במשחק. אם כן, אפשר ליצור תנאים שיקלו על החינוך להגינות ולמשחק הוגן, אך אין בהם כדי להבטיח את קיומם, בייחוד כל עוד התלמידים אינם יודעים להתמודד עם ההשפעות השליליות של שוויון הזדמנויות. לפיכך חשוב להשתמש בתהליכי למידה שבהם יכוונו את התלמידים להכיר בקשיים ובמצבים בעייתיים, להיות מודעים לסיבות ולהשלכות ויחד לנסות למצוא את הפתרונות. כאשר התלמידים מודעים לבעיה והם מוכנים למנוע אי-צדק, אפשר לנסות למצוא פתרונות בכוחות משותפים. הכרת האמצעים והכללים שיאפשרו למורים או לתלמידים למנוע בעיות צפויות מראש תהיה לעזר בפתרון הבעיות וביצירת תנאים מתאימים לשוויון הזדמנויות בחינוך הגופני.

התלמיד צריך להיות מדוע לחובת הניהול המוסרי של המשחק. כושר ניידות במשחק והשגת מספר רב של נקודות או שערים אינם מעידים בהכרח על משחק שהכול מרוצים ממנו. הכוונה של התלמיד לשתף את רעהו במשחק אפשרית רק כאשר הוא למד לראות את עצמו במקומו של חברו ולשפוט את ההתנהגות של עצמו מזווית הראייה של האחר. כדי לעקוב אחר כללים אלה וליישם אותם יש צורך בזמן ובניסיון.

בעיות במשחק הכדורגל ופתרון

נציג כדוגמה בעיות אחדות המתעוררות במשחק כדורגל, שבו משתתפות קבוצות הטרוגניות מבחינת רמתן. ברור שאפשר ליישם את הפתרונות, בשינויים המתבקשים, גם במשחקים אחרים.

הבעיה	אימות הבעיה	שינוי
דומיננטיות במשחק של תלמיד בעל הישגים טובים. מנגד, תלמידים חלשים אינם משתתפים במשחק אלא בצורה פסיבית	תלמידים הצופים במשחק סופרים כמה פעמים נגע כל שחקן בכדור.	משנים כללים כדי לשפר את המשחק הקבוצתי וקובעים כללים שיקשו על החזקים: <ul style="list-style-type: none"> - תלמידים חזקים חייבים מיד למסור את הכדור - שער נחשב רק כאשר הכדור נמסר לכל השחקנים בקבוצה - שחקנים חזקים יכולים להבקיע שער רק בנגיחה - הגדלת מספר השערים - משחק במגרשים קטנים עם מעט שחקנים - הרכבת קבוצות הומוגניות: חזקים מול חזקים, חלשים מול חלשים.
ב. משחק לא הוגן	תלמידים הצופים במשחק רושמים התנהגות גרועה של שחקנים כדי להציגה בפניהם מאוחר יותר. דנים בסיבות ובפתרונות אפשריים.	שינוי חוקים כדי למנוע עבירות: <ul style="list-style-type: none"> - העונש על עבירה - בעיטת עונשין - עבירה גורמת לביטול שער - איסור כדור - שער נחשב רק אחרי מסירה כפולה - ביטול שמירה אישית לטובת שמירה אזרית - ביטול הגנה אישית לטובת הגנה אזרית.
ג. הרכבת הקבוצה (הקבוצות אינן שקולות)		שינוי תהליכי הבחירה לקבוצות: <ul style="list-style-type: none"> - חלוקה מחדש על-ידי המורה - חלוקה לקבוצות על-ידי הצטרפות של התלמידים.

6. נושאים לדיון ומשחקים קטנים

הספורטאי ההגון

להלן נושאים הקשורים לספורטאי ההגון, לשופט ולהגינות במשחק הכדורגל ונושאים כלליים הקשורים להגינות בספורט. אפשר לדון בהם בשיעורים, ובמיוחד בשיעורי החינוך הגופני. אפשרויות יישום של הנושאים ודרכי הפעולה בשיעורים מובאות בהמשך.

הנושאים:

- * חידוד הרגישות לנושא ההגינות
- * בדיקת ההתנהגות האישית בזמן הפעילות הספורטיבית
- * הגדרת המושג הגינות
- * ניתוח דוגמאות
- * חיפוש אחר אפשרויות יישום אישיות.

דרכי פעולה:

- * הרצאה של המורה
- * התלמידים משוחחים על ההגינות.
- * הגדרת המושגים "הוגן" ו"לא הוגן" (הלקוחים מן הניסיון והחוויות של התלמידים במסגרות ספורט ובמסגרות אחרות, מחיי היום-יום, הבית, בית-הספר וכיו"ב).
- * איסוף דוגמאות בנושא הגינות בספורט: ציורים, כרזות, תמונות, מדבקות, סיסמאות וכד'.
- * מציאת מכנים משותפים ואמות מידה העונים למושג הגינות (שמירה על חוקים, הימנעות מפגיעה ביריב ושמירה על כבודו, שוויון הזדמנויות)
- * מציאת ביטויים שכיחים הקשורים בהגינות בספורט (בעברית ובאנגלית) וניתוחם.
- * בחינת ההתנהגות האישית בבית-הספר, באגודת הספורט, בבית, בחברה וכד'.
- * ניתוח ביקורתי של הדוגמאות להגינות בספורט המופיעות בפרקים הקודמים של הספר לאור ההגדרה של מושג ההגינות
- * פיתוח כללי התנהגות בשיעורים עיוניים ובשיעורי חינוך גופני וניסיון כן ליישם כללים אלה.

השופט

הנושאים:

- * טיפוח הרגישות להגינות
- * ניתוח ביקורתי של התנהגות השופט ותפקידיו
- * בחינה של משמעות השופט למשחק ההוגן
- * הכרת האילוצים העומדים בפני השופט
- * הבנה לחולשות השופט, בחינת היחס האישי לשופט
- * נכונות הספורטאי לשאת בעיקר האחריות להתנהגות הוגנת.

דרכי פעולה:

- * ארגון משחק נגד כיתה מקבילה בשיפוטו של שופט ניטרלי (תלמיד). חצי כיתה משחקת והחצי השני צופה במשחק ובוחרן הגינות ושיפוט.
- * איסוף רשמים והערכות, ניתוח חוסר הגינות (למה וכיצד)
- * ניתוח השיפוט לאור מושג ההגינות
- * השוואת השיפוט במשחק לשיפוט על-ידי שופט מקצועי
- * דיון בטיפוסים שונים של שופטים והתייחסות להשפעות האפשריות על הגינות הספורטאי, המאמן והקהל
- * אפשרות להרחבה ולהעמקת הדיון באחד ההיבטים:
 - יתרון המשחק הביתי
 - מצבים נתונים
 - דעות קדומות
 - השפעת התקשורת.
- * הערכה על-ידי התלמידים של משחק עם שופט ובלעדיו
- * בשלב מאוחר יותר ניסיונות לשחק עם ובלי שופטים, בשיפוטו של שופט מקצועי, בשיפוטו של מורה, ובשיפוטו של תלמיד: מציאת הבדלים בין המשחקים מבחינת התייחסותם של השחקנים לשופט, הערכה, דיון והסקת מסקנות.
- * יצירת דפוס התנהגות אישיים לגבי כללי הגינות.

הגינות במשחק הכדורגל

נושאים לדיון ודרכי פעולה:

- * הקשר שבין הדינמיקה, הנוקשות והמתח במשחק הכדורגל לבין ההגינות במגרש וביציעים
- * הסיבות לנוקשות ולעבירות במשחק - הבאת דוגמאות להתנהגותם של שחקנים במשחק
- * נוכחות התקשורת והקהל במשחק והשפעתם על השחקנים
- * הקשר בין הגינות של קבוצה ובין תדמיתה בציבור
- * ארגון משחק כדורגל. איסוף רשמים וניתוחם באשר להתנהגות השחקנים, תוך הדגשת הגינות / חוסר הגינות
- * צפייה משותפת באימון ובמשחק כדורגל. ניתוח התנהגות השחקנים (כמו בסעיף הקודם)
- * ניתוח התנהגותו של קהל הצופים במשחק כדורגל
- * הזמנת שופט כדורגל מקצועי ודיון משותף על הגינות וחוסר הגינות במגרשים
- * הזמנת שופט, חבר בוועדת המשמעת של ההתאחדות לכדורגל, לדיון על מקרים שהובאו בפני ועדת המשמעת.

נושאים כלליים לדיון:

- להלן כמה נושאים כלליים, שאינם קשורים בהכרח לענף ספורט מסוים. אפשר לדון בהם בשיעורים או גם להשתמש בהם כנושאים לעבודת בית.
- * ניתוח התיאוריות העומדות מאחורי התנהגות בלתי הוגנת של קהל הצופים במגרשים ובאולמות הספורט
- * תפקיד בית-הספר בחינוך להגינות בספורט
- * משמעות ההגינות בספורט מאזוית הראייה של ספורטאים, מורים, מאמנים, שופטים, עסקנים, קהל צופים ועיתונאי ספורט
- * המקום שתופסת הגינות בספורט בארץ ובעולם והשוואה ביניהם
- * ניתוח אירועי ספורט שהתרחשו בארץ ובעולם ושנקשרו לאלימות
- * חובבנות מול מקצוענות בספורט והקשר להגינות
- * תפקידה של תקשורת המונים - הכתובה והאלקטרונית - בהגינות בספורט
- * השפעתם של המיסחור בספורט ושל כניסת גורמים כלכליים רבי-השפעה על הגינות בספורט.

משחקים נבחרים לחינוך מעשי להגיונות

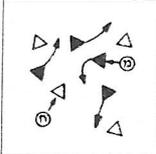
המשחקים המובאים להלן חוברו על-ידי צוות הפעלה שוויצרי, שפעל מטעם הוועד השוויצרי למשחק הוגן*. המשחקים נועדו לעודד הגיונות בספורט, והם מתאימים לילדים ולנערים. מלבד הראש יש להפעיל בהם גם את הלב והידיים, כלומר משחקים אלה מגרים את ההיבט החינוכי, החברתי והרגשי של הילדים.

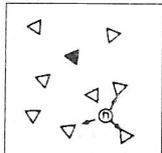

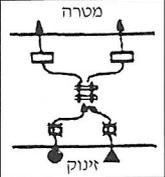
מובן שבמשחקים שנבחרו אין גירוי לרמות, ואפשר לחוות בהם סובלנות ושליטה עצמית. כל אחד מן המשחקים מדגיש את אחד המאפיינים של המשחק ההוגן ומקיים מודל התנהגות המבליט את ההגיונות:

- להתנצל
- לקדם בברכה
- להושיט יד לשלום
- לתת זכות קדימה
- לברך
- להתאפק
- למחוא כף ולעודד
- לעולם לא לאבד את רוח המשחק.

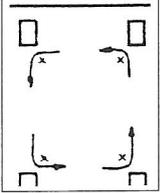
* אסופת המאמרים מופיעה תחת הכותרת SLS/ASS **משחק הוגן** - ערכת שימוש לבתי-ספר, מטעם רשות הספורט השוויצרית, 202. Postfach 202, Schweizerischen Landesverband fuer Sport. CH 300 Bern 32.

דרגת הקושי ■ קל ■ בינוני □ קשה	שם המשחק המכשפה והפיה		מקום הביצוע ■ חדר ■ חוץ
איך?	לשם מה?	מה?	
 <p>חופשיים מכושפים המכשף הפיה</p> <p>Ⓜ Ⓜ ▲ △</p>	<p>מודעות לאחריות (המכשף מטיל רק משימות שאפשר לבצע אותן)</p>	<p>המכשף נוגע באחד המשתתפים ולוחש לו באוזן מילה שהמשתתף צריך להציגה בעזרת פנטומימה: צפרדע, כנר, מטוס וכו'.</p> <p>הפיה מנסה לשחרר את המכושפים בעזרת מילת קסם שהיא לוחשת על אוזנם ("צפרדע", "מטוס" וכו'). המכושף משוחרר ורשאי שוב לקפץ בחופשיות.</p> <p>כשמספר משתתפים גדול אפשר להגדיל את מספר המכושפים והפיות.</p>	
המשוחררים מודים לפיה (כריעת ברך, קידה, שילוב ידיים וכד').			ד ג ש ע ל

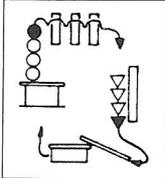
דרגת הקושי ■ קל ■ בינוני □ קשה	שם המשחק חתול ועכבר		מקום הביצוע ■ חדר ■ חוץ
איך?	לשם מה?	מה?	
 <p>חלש עכברים חתול</p> <p>Ⓜ △ ▲</p>	<p>שיתוף פעולה בין העכברים</p>	<p>אחד המשתתפים נבחר ללא ידיעת החתול ל"עכבר חלש". החתול יוצא לציד עכברים. עכברים שנתפסו יוצאים מן המשחק.</p> <p>העכברים מנצחים כש"העכבר החלש" נתפס אחרון. העכברים מנסים להסיח את דעתו של החתול מן "העכבר החלש" על-ידי הקרבה עצמית.</p>	
העכברים שנתפסו משתדלים לא לגלות את "העכבר החלש"			ד ג ש ע ל

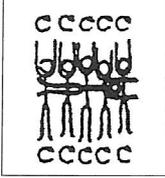
דרגת הקושי ☐ קל ☒ בינוני ☒ קשה	שם המשחק מירוץ שליחים במיצר	מקום הביצוע ☒ חדר ☒ חוץ
איך?	לשם מה?	מה?
	שיתוף פעולה במיצר	שני מסלולי מכשולים עם מכשול משותף (מיצר) הקבוצות מתגברות על המכשול בנגיעת יד מהירה ככל האפשר.
לשחקן ההוגן זכות קדימה במיצר		

ד ג ש ע ל

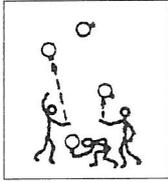
דרגת הקושי ☐ קל ☒ בינוני ☒ קשה	שם המשחק אימון ריצה	מקום הביצוע ☒ חדר ☒ חוץ
איך?	לשם מה?	מה?
 <p style="text-align: center;">אופניים לכל 2-4 משתתפים</p>	חלוקת הפסקות למנוחה	בחדר: כל קבוצה המונה 4 משתתפים צריכה לרוץ כמה סיבובים. לכל רץ מותר 4 פעמים להפחית שני סיבובים בתחנת הדלק (מזרן). בחוץ: מסלול ריצה ארוך יותר. לחילופין יכול אחד השחקנים לנוח ברכיבה על אופניים.
מי יכול לוותר על המנוחה לטובת חברו?		

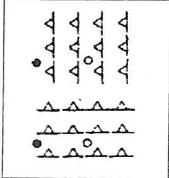
ד ג ש ע ל

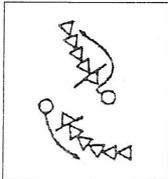
דרגת הקושי ☐ קל ☒ בינוני ☒ קשה	שם המשחק רכבת	מקום הביצוע ☒ חדר ☒ חוץ
איך?	לשם מה?	מה?
	<p>שיתוף פעולה בין הקטר והקרונות</p>	<p>טורים בני 4-5 משתתפים הרצים באולם. המוביל (הקטר) מכתוב את קצב הריצה ואת כיוונה. חפץ מסוים (ספסל) משמש כתחנה, כשזו פנויה הרכבת יכולה להיכנס לתחנה. נהג הקטר מוחלף (חילופים רבים ככל האפשר). אפשרות אחרת: הצבת מכשולים כאשר מספר המשתתפים גדול (מנהרה, גשר, עלייה חדה).</p>
<p>הקטר "נוסע" במהירות כה נמוכה שגם הקרון האיטי ביותר מתחבר.</p>		<p>ד ג ש ע ל</p>

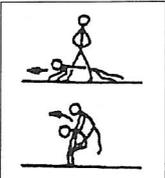
דרגת הקושי ☒ קל ☒ בינוני ☒ קשה	שם המשחק גזע עץ	מקום הביצוע ☒ חדר ☒ חוץ
איך?	לשם מה?	מה?
	<p>שיתוף פעולה. רבים מאפשרים ליחיד חוויה נעימה.</p>	<p>6-10 תלמידים שוכבים על הבטן במרחק של כ-50 ס"מ ביניהם. אחד התלמידים (המהווה גזע עץ) נשכב לרוחב. על התלמידים האחרים לסובב אותו. תנועת סיבוב אחידה מגלגלת את גזע העץ.</p>
<p>"גזע העץ" מודה לחבריו בצורה כלשהי.</p>		<p>ד ג ש ע ל</p>

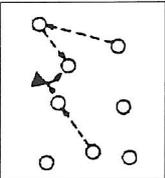
דרגת הקושי ☐ קל ☒ בינוני ☒ קשה	שם המשחק שיא בספר השיאים של גינס		מקום הביצוע ☒ חדר ☒ חוץ
איך?	לשם מה?	מה?	
	שיתוף פעולה ועזרה הדדית.	כמה תלמידים יכולים לעמוד על הדיוטה העליונה של הארגז? לתלמידים אסור לגעת ברצפה במשך 3 שניות.	
האחרון שעולה מקבל עזרה מיוחדת			ד ג ש ע ל

דרגת הקושי ☒ קל ☒ בינוני ☒ קשה	שם המשחק משחק הבלונים		מקום הביצוע ☒ חדר ☒ חוץ
איך?	לשם מה?	מה?	
	תמיכה משותפת.	כל תלמיד מקבל בלון. עם הינתן האות מעיפים את הבלונים. המטרה להחזיק את הבלונים באוויר זמן רב ככל האפשר, מבלי שתלמיד יגע פעמיים ברציפות באותו בלון. אפשרות נוספת: כל צבע מועף בצורה שונה (ברגל, באגרוף, בראש, בברך וכו').	
מי שרואה בלון על הרצפה מודיע כדי שאפשר יהיה להתחיל שוב במשחק.			ד ג ש ע ל

דרגת הקושי ☐ קל ☐ בינוני ☐ קשה	שם המשחק מבוך		מקום הביצוע ☐ חדר ☐ חוץ
איך?	לשם מה?	מה?	
 <p style="text-align: right;">● חתול ○ עכבר</p>	<p>תמיכה באחד השחקנים כשזה בצרה..</p>	<p>התלמידים עומדים ב-3 שורות, 4 בשורה, במרחק שבו הם נוגעים זה בזה בהרמת ידיים לצדדים. בוחרים חתול ועכבר. החתול רודף אחרי העכבר. כדי להגן על העכבר התלמידים יכולים לשנות את העמידה ב-90 מעלות עם הקריאה "החלף". מוסכם שהקריאה "החלף" תתבצע על-ידי המורה, החתול או העכבר. אם החתול תפס את העכבר שניהם מוחלפים.</p>	
החתול והעכבר מכבדים את ה"סגר": אין לחמוק מלמטה.			ד ג ש ע ל

דרגת הקושי ☐ קל ☐ בינוני ☐ קשה	שם המשחק התרנגולת והעיט		מקום הביצוע ☐ חדר ☐ חוץ
איך?	לשם מה?	מה?	
	<p>כולם מגינים על אחד.</p>	<p>4-6 תלמידים יוצרים שיירה ומחזיקים זה לזה במותניים. האחרון בשורה הוא האפרוח שנתמך על-ידי הראשון בשורה. העיט חופשי ומנסה לגעת באפרוח. אם הצליח העיט הוא נעשה לתרנגולת הראשונה בשיירה והאפרוח לעיט.</p>	
התרנגולות מתגוננות על-ידי תזוזה ולא על-ידי פגיעה בעיט.			ד ג ש ע ל

דרגת הקושי ☐ קל ☐ בינוני ☐ קשה	שם המשחק תופסת עם	מקום הביצוע ☐ חדר ☐ חוץ
איך?	לשם מה?	מה?
	חזקים עוזרים לחלשים	כל מי שנע נתפס ועומד. השחקנים האחרים יכולים לפדות אותו בצורות הבאות: פישוק; זחילה בין הרגליים, עמידה שפופה: קפיצה מעליו.
ד ג ש ע ל לא להיתפס זה טוב; לפדות את מישהו זה טוב יותר.		

דרגת הקושי ☐ קל ☐ בינוני ☐ קשה	שם המשחק תופסת כדור - הצלה	מקום הביצוע ☐ חדר ☐ חוץ
איך?	לשם מה?	מה?
 <p>2-3 כדורי הצלה</p>	עזרה בשעת צרה.	רודף ונרדף. אפשר להציל את הנרדפים בעזרת כדור שזורקים להם. אי-אפשר לתפוס את מי שמחזיק כדור. הרודפים והנרדפים מחליפים תפקידים; או: נתפסים נשארים במשחק. כל שחקן סופר כמה שחקנים הציל.
ד ג ש ע ל אני זורק את הכדור לכל מי שבצרה.		

7. דעת מומחים - קובץ מאמרים

שמונה המאמרים שלהלן מבוססים על הרצאות שניתנו בסמינר בין-לאומי להגינות בספורט, בהשתתפות מומחים מישראל ומגרמניה. הסמינר התקיים בשנת 1994 ואורגן על-ידי תנועת סובלנות - למניעת אלימות בחברה הישראלית.

משחק הוגן

נורברט וולף*

אף-על-פי שהמושג "משחק הוגן" - Fair Play - נטבע בעולם הספורט, הרי "אתיקה ספורטיבית" אינה קיימת למעשה. המושג משחק הוגן מבוסס על ערכים ונורמות הנובעים מתפיסת עולם דתית, והיא המהווה למעשה את הבסיס למשחק הוגן.

אחדים מההיבטים של המשחק ההוגן הם כיבוד האחר, שוויון הסיכויים, שמירה על כבוד הזולת ואי-פגיעה בו, יושר, כלומר מאבק באמצעים פתוחים, לא מוסתרים ולא אסורים. בדרך זו ההישגים הם אמיתיים. מצער הוא כי לעתים מתרגלים היום באימונים מצבי עבירות. יש מצבים שבהם שיטות אלה מבטיחות הצלחה רבה יותר מאשר התקפה "נקייה". במובן זה המושג הגינות זהה למושג צדק.

היבט אחר של המשחק ההוגן הוא משחק בדרך הגונה. פירושו של דבר שמירה על שלמות המשחק והקפדה על הכללים, כך שכל המשתתפים יוכלו ליהנות מן המשחק. המשחק אמור להיות "ניטרלי" במטרותיו, כלומר לא קשור במטרות שהן מעבר לו עצמו.

בהגינות קשור גם היחס כלפי הישגים: אין לראות בהישגיות מטרה בלעדית. בספורט התחרותי מדובר בקונפליקט: מול המאמץ להצליח, לנצח ולהשיג שיאים, אנו אומרים כי המשחק חסר מטרות. זוהי דיאלקטיקה העלולה להביא לחוסר הגינות.

צורות של חוסר הגינות

חוסר הגינות בא לידי ביטוי בעיקר בספורט תחרותי. כללית ניתן להבחין בשלוש צורות של חוסר הגינות (במציאות לא ניתן להפריד בצורה ברורה כל כך בין השלוש):

א. **חוסר הגינות גופנית:** פגיעה פיזית ביריב כדי למנוע ממנו סיכוי להצליח במשימה כלשהי.

ב. **חוסר הגינות פסיכולוגית:** לדוגמה - בטניס שולחן. טניס שולחן הוא מעין "פסיכו" ספורט: הכדור הקטן הוא אביזר עדין שמשקלו 2.5 גרם בלבד. כששחקן מאבד את הקצב בעקבות לחץ פסיכולוגי הישגיו נפגעים. "טרור פסיכולוגי" הוא מצב שבו שחקן מחליט לעשות הפסקה במצב קריטי. לדוגמה, מקרה שבו הצליח שחקן לשפר את המצב מ-17:20 ל-20:20. היריב מגלה סימנים גוברים של חוסר שקט. השחקן עושה הפסקה, מקפיץ את הכבוד פעמים אחדות לפני המסירה הראשונה או מנגב עצמו במגבת - כל אלה גורמים ליריב לאבד את השקט הנפשי. מובן שבתחום זה ישנם מקרים גבוליים שבין טקטיקה מותרת לבין "טרור פסיכולוגי". כל משחק עשוי לכלול מרכיבים מותרים ואסורים כאחד.

* מזכיר הוועד האולימפי הגרמני, פרנקפורט, גרמניה

ג. **חוסר הגינות חברתית:** הטלת חרם ספורטיבי כצעד מקדים לחרם כלכלי - האם אין זו צורה של חוסר הגינות חברתית? או, תחרות בין ספורטאים מקצוענים או ספורטאים חובבים הנתמכים על-ידי הממשלה לבין ספורטאים חסרי ביטחון כלכלי ומקצועי; ספורט תחרותי מול ספורט עממי; קבוצות אוכלוסייה מועדפות מול קבוצות אוכלוסייה מקופחות ועוד ועוד... כל אלה הן צורות של חוסר הגינות חברתית.

חוסר הגינות עשוי להיות התנהגות של הפרט כלפי עצמו: התייחסות קיצונית לספורט, תוך הזנחת תחומי חיים אחרים או הזנחת הגוף, או לחלופין - ניצולו. למכלול זה שייכים שימוש בסמים אסורים (דופינג) ומניפולציות לא טבעיות אחרות. ביום עיון צוטט שיאן שאמר: "כדי להיות אלוף במשחקים האולימפיים אני מוכן למות בעוד עשר שנים". זוהי העמדה של תחום מסוים בחיים מעל תחומי חיים אחרים, שאינם פחות חשובים, בלא כל הצדקה.

חוסר הגינות קיים גם באימונים ובתחרויות. למשל, כששיאנים משווים את כוחם בתנאי אימון לא שווים, או כשהיקף האימונים גדול עד כדי כך, שלא נותר לספורטאי פנאי לנושאים אחרים כמו משפחה, עיסוקים של שעות פנאי, קשרים חברתיים או מנוחה. הבעיה אינה של הספורטאים בלבד, אלא גם של הסובבים אותם, כגון המאמן, הפעילים, ההורים וכיו"ב.

ידועות גם תופעות של אי-הגינות בתחרות עצמה: מניפולציה של הספורטאי, מניפולציה של המכשירים או של המתקן כולו. דוגמה מעולם הטניס: קיום משחק בתנאים שאינם נוחים ליריב: על אדמה או מצע לא נוח, שימוש בכדורים שהיריב אינו מסתדר אתם כל-כך ועוד.

סיבות להסלמה של חוסר ההגינות

יש לבחון תחילה את התחומים שהמצב גרוע בהם במיוחד:

א. הספורט ההישגי גרוע מן הספורט התחרותי לעניין זה. אף כי תיאוריית החלחול מוכחת גם כאן; התנהגויות של חוסר הגינות מתפשטות גם מעבר לרמה הנמוכה.

ב. יש להתבונן היטב גם בקרב השיאנים במקצועות השונים. המידה האמיתית של התפשטות חוסר ההגינות דורשת הבחנה בין מקצועות הספורט השונים.

ג. אנו מבחינים בארבע סיבות עיקריות להתפשטות של חוסר הגינות בקרב שיאנים:

1. עירוב אינטרסים זרים בספורט. בראייה אדיאלית טיפוסית אין אנו קושרים את הספורט למטרות המצויות מחוצה לו, כמו למשל לרווח חומרי. זוהי כנראה הנקודה הבעייתית ביותר: הן הספורטאים והן נותני החסות הביאו לכך שבחוגים רחבים הספורט מהווה עניין קיומי. חוגים אלה הולכים ורבים, והם החוגים שיוצרים את תדמית הספורטאי בעיני הציבור. עלינו להציג לעצמנו את השאלה: באיזו מידה מושפעת רמתו הנמוכה של ספורט החובבים מן המסחר והמקצוענות?

2. מתיחת הגבולות של ההישגים הספורטיביים. בענפי ספורט רבים הולכת וקטנה האפשרות לשיפור משמעותי של ההישגים. פירוש הדבר שכיום קשה יותר להגיע להישגים, לניצחונות ולשיאים. המאבק לניצחון הפך להיות קשה יותר, והסכנה להתנהגות בלתי הוגנת, או לחלופין, לנקיטה באמצעים אסורים, גדלה.

ניתן גם להבחין בהתרכזות של ספורטאים ממדינות רבות ושונות באותו תחום גבולי: המדינות האפריקניות, המדינות האסייתיות (ביניהן גם מדינות קטנות), כך שהתחרות בענפי ספורט רבים גדלה והולכת, ואתה הסכנה לשימוש באמצעים בלתי הוגנים.

3. השאיפה לרווחים המתבטאים בכוח ובהשפעה. בנוסף לפעילי ספורט ישנם רבים השואפים להפעיל את השפעתם, לעתים מתוך אגואיזם: כך נוצרים מאבקים פנימיים בין הרצון (הלגיטימי) להתבלט לבין הצורך לקדם את הספורט ואת הספורטאי.

4. מבנה המערכות הקיימות בספורט ההישגי. כיצד ניתן לשנותן? אנו חייבים לחקור את הגורמים להקמתן ולעמוד על זהותם: בסופו של דבר מדובר בבני-אדם. המבנים והמערכות בספורט, ההנהלות והוועדות המחליטות על נוהלי התחרויות, כל אלה קובעים כיצד ייראה היום הספורט התחרותי. אין אנו יכולים לדרוש מן הספורטאי הגינות, אם הוא נאלץ לנהוג בהתאם לנהלים המנחים אותו.

מי הם האחראים?

1. ראשית **המאמן**, שבו תלויים הספורטאים קיומית, לטוב ולרע. מאמנים חייבים להוכיח הצלחה אם ברצונם להמשיך ולעסוק במקצועם.
2. במקום השני עומדים **המנהלים**. גם לגבי אלה זוהי שאלה קיומית. תפקידם המקצועי הוא לזכות בתחרויות ובאליפויות.
3. במקום השלישי - **פעילים, חברי הנהלה, מאמני נוער**. הם חווים את הקונפליקט בין הספורט לשמו לבין השאיפה לכוח ולהשפעה. פעמים רבות הפעילים מגדילים את מספר התחרויות, מבלי להתחשב ביכולתו של הספורטאי עצמו. הם קובעים אירוע אטרקטיבי וחושבים קודם כול על שיפור מצבו הכלכלי של מועדונם או של האיגוד שלהם.
4. בקבוצה הרביעית נמצאים **נותני החסות**. גם הם תלויים בספורט ההישגי, כיוון שהחברה שלהם אמורה להצליח. כך עשוי להיווצר מצב שבו הם ינסו להשפיע מבחינת התוכן על עיצוב הספורט, על הרכב הנבחרת או על מועד התחרות.
5. בקבוצה החמישית נמצאים **ההורים**. הם חשים מאבק פנימי בין הצורך בהצלחתו של הילד בספורט מצד אחד, אולי כפיצוי על אי-הצלחה שלהם עצמם, לבין הדאגה להתפתחות הכוללת שלו, מצד שני. מאבק כזה מזמן סכנה תמידית להתנהגות בלתי הוגנת, תוך ניסיון ליישב בין שני הרצונות הללו.
6. בקבוצה השישית נמצאים **השופטים**. מצד אחד עליהם להבטיח שכל אחד יוכל להשתתף במשחק וליהנות ממנו, כולל השיאנים. מצד שני השופט מבקש להפעיל את כוח השפעתו. הוא הקובע בכל מצב ומצב: כשהוא שורק המשחק נעצר, והוא גם זה שגורם לו שיימשך. לעתים הוא חושש מן הציבור, מקהל הצופים; הוא חושש שאם יחליט נגד הקבוצה הביתית הוא ימשוך אליו את תוקפנותם של הצופים. אולי הוא גם חושש מפני החלטה נגד ספורטאי מפורסם זה או אחר. אלה הם קונפליקטים שעלולים לגרום לכך שהשופט יחליט החלטות שאינן שלם אתן או שאסור לו להחליט.

7. הקבוצה השביעית הם **העיתונאים**. הם אמורים לתאר את הספורט על כל ממדיו. הם אמורים לטפל גם ברקע להצלחה או לכישלון בספורט ההישגי ולהציג אותו בפני הציבור. בנוסף לכך עליהם לדווח על ההתרחשויות, ליצור כותרות מעניינות שימשכו את עיני הקורא או יעוררו את הצופה. למרבה הצער, לעתים קרובות מועדפת עשייה עיתונאית זו על פני תחקירים מדוקדקים.

8. בקבוצה השמינית נמצאים **הרופאים**. בידיהם מופקדת בריאותם של הספורטאים, אולם הם שואפים גם להצלחה מקצועית, תוך הובלת הספורטאים לניצחון. בנסיבות אלה הם עלולים להשתמש באמצעים אסורים.

9. הקבוצה התשיעית היא קבוצת **אנשי המדע**. אלה מופקדים על חקר האמת, והם חייבים לבדוק במדוקדק מה קורה בספורט. מצד שני הם תלויים בנותני הכסף, אשר מצידם תומכים לרוב רק בפרויקטים שתוצאותיהם עולות בקנה אחד עם האינטרסים שלהם.

10. לבסוף, אל לנו לשכוח את **הצופים**, הנראים לכאורה כסבילים. למעשה הם מהווים חלק פעיל בעולם הספורט התחרותי, כיוון שעל-ידי השתתפותם מבחוץ הם משפיעים הן על הספורטאי והן על השופט. עם זה, לעתים קרובות הם רואים רק את טובתה של הקבוצה שלהם, ומדחיקים את כללי הספורט המוכרים להם היטב. כך קורה שאוהדי בורוסיה-דורטמונד ניצבים יום אחד (במשחק בליגה הלאומית) **כנגד** באיירן-מינכן, ולמחרת (במשחק בגביע אירופה) הם הופכים **לחסידי** באיירן-מינכן - יריבתם מאתמול, מבלי להתחשב מאיזה צד פוגעים באילו כללים. מובן שישנם כאלה המוצאים בספורט הזדמנות להפעלת אלימות, אולם אלה אינם "אוהדי ספורט".

בדרך זו נעים האנשים הפעילים בספורט בין קשת של אינטרסים, העומדים בחלקם בסתירה אלו לאלו. זהו הרקע לקונפליקטים וקרע נוחה לחוסר הגינות. מכיוון שמספר המעורבים בספורט ההישגי הוא כה גדול, ומכיוון שהקשת היא כה מורכבת, הרי קשה יהיה גם להתגבר על חוסר ההגינות. אין לכך מרשם. דבר אחד צריך להיות ברור: **האחריות להתנהגות הוגנת בספורט אינה עניינם של הספורטאים בלבד**. הקבוצות עצמן נושאות באחריות חלקית להתפתחות של הספורט, וכל אנשיהן חייבים לפתח, כל אחד לעצמו, אתוס העולה בקנה אחד עם הספורט ועם כבוד הספורטאים. אני שמח שארגוני הספורט ואגודות הספורט בישראל כללו ב"אמנת ההגינות הישראלית" חלק מבעלי התפקידים שהזכרו והציבו בפניהם דרישות ברורות וחד-משמעיות.

חשוב שמאמנים, פעילים, שופטים ואף הספורטאים עצמם יפרשו את כללי המשחק לא רק בהתאם למילה הכתובה, אגב חיפוש אחר פרצות המאפשרות תמרונים ופעולות לא הוגנות. חשוב להבחין ברוח הכלל ולפעול בהתאם לה, להתקרב מעט לרוח הספורט הטהור ולמהותו של המשחק נטול המטרה ההישגית.

למרבה המזל יש בספורט התחרותי גם דוגמאות מעודדות של משחק הוגן. בדוגמה אחת מענף טניס-השולחן חזיתי במו עיני: במשחק הגמר בגביע אירופה הוביל מועדון פלקנברג משוודיה (שהגיע כבר פעמים מספר לגמר, אולם מעולם לא זכה בגביע) בתוצאה 2:1 נגד בורוסיה-דיסלדורף. לזכותו של לינד מפלקנברג, השחק המדורג בין הטובים בעולם, עמדו שני כדורי משחק כדי לנצח את יורג רוסקופף מבורוסיה. התוצאה היתה 2:18. לינד חבט "מכת רצח" קדמית. השופט העמיד את לוח הניקוד על 21:18. רוסקופף ניגש ללינד כדי לברכו - 3:1 לטובת פלקנברג, ובכך הפסידה דיסלדורף, למעשה. אך לינד הצביע על חולצת הספורט שלו ואמר לשופט שהכדור נגד בידו לפני חבטת ההתקפה

המוצלחת. התוצאה תוקנה ל-20:19, רוסקופף ניצח במערכה זו 22:20 והשווה ל-2:2; מועדון פלקנברג הפסיד לבסוף 3:5 במשחק שלניצחון בו היתה משמעות גדולה, גם חומרית וגם עניינית! דוגמאות כאלה מחזקות את האופטימיסט שבי - שההגנות לא תיעלם מן העולם, גם לא בספורט התחרותי של היום.

הגעה למצב כזה אינה תלויה רק בספורט ובאישים הפועלים בו. השקעת כל האמצעים בשאיפה להצלחה היא תופעה חברתית כללית. בספורט משתקף מצב בחברה שבה אנו חיים. גם פוליטיקאים, אמנים או אנשי עסקים מפעילים לעתים קרובות שיטות בלתי-הגונות. להבדיל מן הספורט, התופעה בתחומים אלה אינה כה גלויה. משום כך, במאמצנו לקיים משחק הוגן אנו חייבים לשתף פעולה עם ארגונים חברתיים שונים.

אלימות בספורט ביטויים ודרכי התמודדות הלל רסקין*

מבוא

מזה שנים אחדות נעשים מאמצים לקדם פרויקט ייחודי בישראל: **קידום ההגינות בספורט ומניעת האלימות בו.**

תחילתו של הפרויקט ביוזמה שיצאה ממרכז קוסל באוניברסיטה העברית בירושלים, בשיתוף פעולה עם רשות הספורט בעיריית ירושלים והפיקוח על החינוך הגופני במשרד החינוך במחוז ירושלים. המודל שפותח על-ידי הוועדה להגינות בספורט בשיתוף גופים אלה אומץ על-ידי "סובלנות", האגודה למניעת אלימות בישראל, שעם חברי הנשיאות שלה נמנים אישי ציבור ידועים.

מאז אומץ הפרויקט על-ידי אגודת "סובלנות" ננקטו צעדים מגוונים לקידום ההגינות בספורט בישראל. במאמר זה מובא סיכום של הרציונל לפרויקט זה ועיקרי הצעדים שאומצו על-ידי יוזמיו לפעולה מעשית. הצטרפו אליה ארגוני הספורט המרכזיים בישראל. אמנה זו, המובאת כנספח לספר, תשמש כבסיס עיקרי לקידום הפרויקט.

רציונל

הגינות בספורט היא אותה תכונה של המשתתפים או הצופים בפעולת ספורט, הכוללת גישה נאותה לפעולה, אדיבות, יושר, רוח-תחרות, אבירות, כבוד והערכה ליריב. עצם ההשתתפות וההנאה בספורט תוך שיתוף פעולה עם אחרים היא המודגשת, והפעולה חשובה יותר מן הניצחון והתוצאה הסופית.

עם זאת, התפתחות הספורט והעניין בו גורמים להתפתחות מקבילה של תופעות שליליות כמו קטטות ואלימות, רמייה, ניבולי פה ושנאת היריב. כל אלה גורמים לנזקים חינוכיים קשים לילדים ולנערים, ועלולים להנמיך את רמת ההתנהגות התרבותית של האוכלוסייה כולה. יש לציין שההתנהגות של המעורבים בספורט עלולה להיות מושפעת גם מרמת האלימות וחוסר הסובלנות בכלל הרווחים בישראל.

התופעות השליליות מוחרפות במיוחד עקב הנטייה לנצח בספורט בכל מחיר ורמת ההזדהות הגבוהה של הציבור, ובעיקר של אוכלוסיות חלשות או כאלה התופסות את עצמן כחלשות, עם קבוצת ספורט כמסגרת הזדהות רחבה. אוכלוסיות אלה נחשפות לכך במיוחד, משום שאין כל בקרה משפחתית-סביבתית. הורים וילדים צופים באירועי ספורט ביחד, וההתנהגות השלילית משותפת לשניהם.

* יו"ר הוועדה לתכניות לימודים בחינוך גופני – משרד החינוך, וראש מרכז קוסל לחינוך גופני, לתרבות הפנאי ולקידום הבריאות, האוניברסיטה העברית בירושלים; יו"ר פרויקט "משחק הוגן" של תנועת "סובלנות".

פעולה בתחום זה מחייבת הגדרה של כללי התנהגות בכתב, שתלווה בפעולות להפיכתם לנורמת התנהגות ולאורח חיים של כל המעורבים בספורט, הן כשחקנים, הן כצופים והן כבעלי תפקידים אחרים.

שורה של פרסומים בתחום זה מצביעה על כך שהאפיונים השליליים המפורטים לעיל הופכים לדפוס התנהגות אם הילד והנער חוזרים ומתנסים בהם פעמים רבות. יש אמנם חוקרים המצביעים על אפשרות של קטארזיס לאלימות בפעילות ספורטיבית, אך אחרים מצביעים על האפשרות לעידון (סובלימציה) של הנטיות לאלימות, תוך כדי בקרה על הפעולה המתרחשת.

יש להדגיש שהעיסוק באלימות בספורט מתייחס לקבוצה חברתית בעלת אפיונים ספציפיים מאוד, הנובעים בין השאר מרמת עוררות פיזיולוגית ונפשית גבוהה מן הרגיל, המוגברת עוד יותר כתוצאה מלחצים נפשיים וחברתיים. דברים אלה נכונים לא רק לגבי המשתתפים והצופים בתחרות ספורט ברמתם הייצוגית הגבוהה, אלא גם בתחרות המצויה ברמות בית-ספריות, שכונתיות וקהילתיות.

ברמה התיאורטית ניתן להבחין בין **התמודדות** עם יריב בספורט, שהיא בגדר מאמץ גופני מרבי וחיובי שהאדם מונע בה על-ידי הצורך הגופני, השכלי, הריגושי והחברתי להגיע להישג ולשלמות בביצוע, לבין **התנצחות** עם "אויב", המונעת על-ידי מניעים שליליים כתוקפנות, שתלטנות וראוותנות.

פעילות חינוכית נכונה חייבת להדגיש את האפיונים של התמודדות בספורט ללא "קיצורי דרך" ולנטרל את האפיונים של ההתנצחות, תוך כדי הגדרת **גבולות ברורים של דפוס התנהגות רצויים** והצגת הספורטאי האלים והפוגע - כפוגע בסופו של דבר.

דרכי התמודדות

א. כללי התנהגות

מומחים העוסקים בנושאים אלה מצביעים על האפשרות להגדיר **כללי התנהגות** (רצוי בכתב) לבעלי התפקידים השונים הקשורים לתחרות הספורטיבית: המשתתף, הצופה, מנהל התחרות, המורה, המאמן, השופט והעיתונאי. לאחר הגדרתם יש לאמץ את כללי ההתנהגות ולנקוט שורה של צעדים כדי להחדירם למערכות השונות העוסקות בספורט או שעשויות להשפיע על העוסקים בכך. אלה כוללים בתי-ספר, מרכזים קהילתיים, ארגונים התנדבותיים שונים בקהילה, תנועות נוער, אגודות ספורט, אמצעי תקשורת המונים וכיו"ב.

ב. בתי-ספר

בין המערכות הללו, שניתן להגדירן כ"סוכני סוציאליזציה", לבית-הספר תפקיד מיוחד במישור ההכרתי (קוגניטיבי), הרגשי וההתנהגותי. בבית-הספר ניתן להציע תכנית מבנית למתן מיומנויות, ידע, ערכים ומערכת ציפיות רצויה, שעל בסיסם תתפתח מערכת של עמדות, גישות ומוטיבציות שעשויות ליצור דפוס התנהגות רצויים במישור האישי ונורמות קבוצתיות שתתגבשנה על בסיס דפוס התנהגות אישיים אלה. באמצעות בית-הספר ניתן ליצור נורמות התנהגות אלה בצורה זולה יחסית, על-ידי הסתייעות במורי החינוך הגופני בישראל ובשעות הוראה בחינוך גופני שתלמידים מקבלים במהלך שנות לימודיהם; כמו גם - במורים לחינוך חברתי באמצעות שעות מחנך ושיעורי חברה רבים העומדים לרשותם. דבר זה מחייב כמה וכמה קווי פעולה: **התייחסות לתכניות הלימודים בחינוך**

גופני ובאזרחות, הכוללות פרקים בתחום ההגינות הספורטיבית ומניעת אלימות; **הכשרת המורים** במכללות באופן ספציפי לעיסוק בנושאים אלה וכן **בהשתלמויות מורים** ארציות ואזוריות; **שימוש בעזרי למידה** כסרטי וידאו, דפדפות, חוברות עזר, כרזות; עריכת דיונים, שינון, שיחות, הדגמות, משפטים ציבוריים, הפעלת מועצות תלמידים ועלוני בתי-הספר, ניתוח אירועי ספורט וקביעת תמריצים להתנהגות ספורטיבית נאותה ועונשים משמעותיים על התנהגות לקויה, תוך שימוש בוועדות תמריץ וועדות משמעת. כמו כן, יש חשיבות רבה **ליצירה של אוירת משחק בעלת נורמות חיוביות**. אותו ספורטאי מתנהג טוב יותר בכדורסל לעומת כדורגל, למשל, כי בכדורסל כבר נוצרה נורמה שונה של התנהגות.

ג. גישה מערכתית-קהילתית

בנוסף לבתי-הספר ולמערכות החינוך הפורמלי והלא-פורמלי, יש צורך בפעולות נוספות: קיום מערכת מקבילה של **הנחיה פסיכו-חברתית לשחקנים בקבוצות ספורט** המהוות מודל חיקוי והזדהות לילדים ולנערים; **ארגון מועדוני אוהדים לקבוצות ספורט** שיוכלו להתפתח דינמית בהנחיה פסיכו-חברתית מתאימה לכיוון הזדהות בעלת מאפיינים חיוביים; **ארגון של זירת התחרויות** עם אמצעים שיביאו להרגעת הצופים כמו שירה בציבור; **שיתוף פעולה עם כל השותפים** לממסד התחרותי-ספורטיבי כמאמנים, שופטים, עיתונאים ומארגנים. כל אלה מחייבים טיפול בקנה-מידה עירוני, אזורי או ממלכתי. הגישה המערכתית-קהילתית היא המפתח לחשיפת הילדים והנערים לשינויים הרצויים בנורמות ההתנהגות.

ד. תקשורת ההמונים

אחד מן האמצעים החשובים להשפעה הוא המדיום של **תקשורת ההמונים**, ובעיקר זו האלקטרונית. יש להגיע לשימוש מרבי בה, בהתאם לאמצעים ולאפשרויות שיועמדו לרשותה על-ידי גופים ממלכתיים התנדבותיים ומסחריים (חסויות). יש להימנע ממתן לגיטימציה לאירועים חריגים שליליים בספורט באמצעות הצגתם באמצעי התקשורת, ויש להרבות בהצגת המופת החיובי.

ה. פיתוח הפרויקט

תנועת "סובלנות", בשיתוף הפיקוח על החינוך הגופני במשרד החינוך, עיריית ירושלים, ומרכז קוסל לחינוך גופני באוניברסיטה העברית, יצרו מודל של מעורבות קהילתית בתחום זה, הבנוי על הרציונל והעקרונות שפורטו לעיל. הפרויקט משתמש בסיסמה **"אפשר לנצח - בלי לכסח"**, שזכתה במכרז לציבור הרחב. במקביל לפיתוח הפרויקט בירושלים הוחל בהפצת עקרונותיו בישראל באמצעות הפיקוח על החינוך הגופני והמרכזיות הפדגוגיות במשרד החינוך. סרט וידאו בנושא הגינות בספורט, שהופק לשם מתן סיוע למורים בבתי-הספר, הופץ בכל המרכזיות הפדגוגיות. כמו כן קיים שיתוף פעולה הדוק בין "סובלנות" לפרויקט "משחק הוגן" של מוסדות הספורט בגרמניה, ובמסגרתו אורגן סמינר בין-לאומי גרמניה-ישראל לדיון בנושאי מניעת האלימות בספורט, בהשתתפות מדענים משתי המדינות העוסקים בנושאים אלה. בנוסף לכך נעשתה פעולה לצירוף כל ארגוני הספורט המרכזיים בארץ, כאמור, ל"אמנה להגינות בספורט בישראל", המובאת בהמשך.

סיכום

אגודת "סובלנות" המקדמת את פרויקט ההגינות בספורט בישראל מודעת לכך שהפעולה בתחום זה היא קשה, וסיכויי ההצלחה באמצעותה אינם מידיים. ייתכן שבשלב ראשון תהיה הפחתה של גילויי אלימות, אך עדיין לא יופיעו שינויים בנורמת ההתנהגות, אולם ללא גישה אופטימית המכירה באפשרות ליצירת נורמות התנהגות טובות יותר בתחום הספורט אין טעם להמשיך בקידום הספורט, שלעתים (קרובות מדי) הוא מאופיין על-ידי גילויים של אלימות וחוסר סובלנות.

רשימת מקורות

1. אמיר, מ., קלאוס, ע. (1981). **אלימות בכדורגל הישראלי**, הוצאת מכון וינגייט.
2. גיל, ע. (1971). **לנצח ביושר, להפסיד בכבוד**: הגינות בספורט - מעשים שהיו. תל-אביב: עם-עובד.
3. זוכמן, א. (1996). **הגינות בספורט - "ספורט נטו"**, משרד החינוך התרבות והספורט: רשות הספורט והחינוך הגופני.
4. משרד החינוך והתרבות (תשמ"ט). **מניעת אלימות: הצעות לתכנית בית-ספרית**. ירושלים: השירות הפסיכולוגי הייעוצי.
5. משרד החינוך והתרבות (1990). "לדעת לחיות עם טעות של שופט במשחק". **פנים לכאן ולכאן**, דו-ירחון בענייני אקטואליה, ירושלים: היחידה לדמוקרטיה ולדו-קיום, נובמבר, עמ' 33-37.
6. רסקין, ה. (1970). **אמות מידה ותקנים להתנהגות ספורטיבית**, ירושלים: משרד החינוך והתרבות, רשות הספורט והחינוך הגופני.
7. רסקין, ה. (1972). "אלימות בספורט". **בעד ונגד**.
8. רסקין, ה. (1974). **הגינות ספורטיבית, מדריך למורים לחינוך גופני, לחינוך חברתי ולמחנך הכיתה**, ירושלים: משרד החינוך והתרבות.
9. רסקין, ה. (1980). "תרבות הפנאי ומניעת אלימות", בתוך: אור, ש. (עורכת). **על אלימות ואל-אלימות**, ספר הכינוס הארצי השנתי של העובדים הסוציאליים בישראל, איגוד העובדים הסוציאליים.

יוזמת משחק הוגן בספורט הגרמני: יעדים, מבנים, פרספקטיבות

מנפרד למר*

ניצחונו של בן ג'ונסון בריצת 100 מטר במשחקים האולימפיים בסיאול 1988 היווה שיא עולמי חדש, אך האירועים סביבו זעזעו את עולם הספורט יותר מכל אירוע אחר באותה שנה. האיש, שנחשב לכוכב-על בספורט, היה מסומם בסטירואידים אנבוליים. מהעולם נגזלה אשליה. אך היה זה למעשה רק קצה הקרחון. "תיק ג'ונסון" היווה נקודת שיא זמנית בנטייה שהחלה להסתמן כבר בשנות השבעים: **ההצלחה הספורטיבית הפכה חשובה יותר מההישג הספורטיבי**. התופעות של חוסר הגינות ושל אלימות בספורט החלו להתפשט באופן דרמטי.

התפתחות זו גרמה לארגוני הספורט בגרמניה לפתוח במאבק עולמי. ביוזמתם של נשיא הוועד האולימפי הלאומי (NOK) וילי דאומה, החליטה הוועדה הפדרלית של ברית הספורט הגרמני (DSB) בשנת 1986 על יוזמת המשחק ההוגן (Fair Play) של הספורט הגרמני. את עבודת התיאום נטלה על עצמה האגודה האולימפית הגרמנית (DOG), שנוסדה בשנת 1951 במטרה להפיץ את הרעיון האולימפי, ולפיו אין להצטמצם בתחום הספורט בלבד אלא יש לקדם עקרונות אתיים, חברתיים, תרבותיים ואישיים בספורט. האגודה פיתחה את "תכנית הזהב" לשם הרחבת תשתית הספורט בגרמניה, והפכה למובילה העיקרית במתן ציוד לרשויות מקומיות ובהתקנת בריכות שחייה, אולמות ספורט ומגרשים. בנוסף, התפתח רעיון "מצפון הספורט", וכבר בשנת 1978 הוענקה תווית ה-Fair Play - הרעיון המנחה בספורט. אגודת ה-DOG הובילה את היוזמה החדשה. במסגרת עיתונאים בפרנקפורט הציג וילי דאומה את התפיסה של מסע הפרסום ואת הסיסמה "Fair geht vor" (זכות קדימה להגינות), שליוותה את הפרויקט הראשון.

יוזמת המשחק ההוגן פונה כמוזן בראש ובראשונה לעולם הספורט, אך גם חורגת ממנו. משחק הוגן הוא ערך מוסרי בסיסי, שיש להחדירו שוב ושוב לתודעת הכלל. הגינות אינה עניין של ידיעה בלבד, היא מהווה גם חלק מהותי בהתנהגות הכללית. זו הסיבה שיוזמת המשחק ההוגן שואפת ליידע את הציבור ולהכשירו להתנהגות הוגנת בעזרת דוגמאות חיוביות ולפעול באמצעות השכלה וחינוך. בני הנוער מהווים רק אחת מקבוצות היעד המרכזיות. אנחנו רואים את מרכז פעילותנו הן בעבודת הסברה רחבה והן בפרויקטים המכוונים לאוכלוסיות מסוימות.

כדי להגיע לכלל הציבור ולעוררו החליטו האחראים על יוזמת משחק הוגן להקים חבר נאמנים. בראש הוועד המנהל עומד נשיא הרפובליקה של גרמניה. אנשי ציבור בכירים מתחום הפוליטיקה, הכלכלה והספורט מתכנסים במסגרת של אירועי ספורט. כך למשל התכנס חבר הנאמנים בעת המשחקים האולימפיים בברצלונה בשנת 1992, או לרגל התחרויות הבין-לאומיות באתלטיקה קלה לנכים בברלין. העובדה שעם חבר הנאמנים נמנות דמויות ציבוריות בולטות מעניקה ליוזמת המשחק ההוגן פרסום נוסף.

* יו"ר פרויקט "משחק הוגן" של מוסדות הספורט בגרמניה; פרופסור להיסטוריה של הספורט באוניברסיטה לספורט וחינוך גופני בקלן, גרמניה.

עבודת ההסברה שלנו מאופיינת בשלושה שלבים:

(1) להביא למודעות הציבור את הבעיות בתחום הספורט על-ידי פרסום מוקדם. יצירת הסיסמה "זכות קדימה להגיונות" וסיסמה של ה-Corporate Identity היו צעדים חשובים. את שתי הסיסמאות אפשר לראות לצד פרסומת לסרטים ולתכניות רדיו, בכרזות, בחוברות ובעלוני פרסומת המפוזרים בחוצות הערים. שני שיאני קרב-עשר - דיילי תומפסון ויורגן היגסון, שהיריבות הספורטיבית ביניהם מוכרת, הופיעו יחד בדצמבר 1987 בסדרת הפרסומת "מיריבות לשותפות". עד שנת 1993 נוצרו יותר מחמישים קטעים נוספים, הקטעים התפרסמו, חינם אין כסף, במפורסמים שבציטונים ובכתבי העת. עד לראשית שנת 1992 הוצאו על מסעי פרסום מעין אלה כ- 3.2 מיליון מרקים גרמניים - באירועי ספורט מקומיים, לאומיים ובין-לאומיים גדולים, עם פרסום שמותיהם של הספונסרים או בלעדיהם. כבר בשנת 1989 נמצא כי 34% מהציבור בגרמניה ו- 68% ממנהלי העסקים הכירו את הסיסמה "זכות קדימה להגיונות", ובקרב ציבור בעלי המשרות הבכירות המתעניינים בספורט הכירו את הסיסמה כ- 80%. אלו הן תוצאות יוצאות מן הכלל בעולם התקשורת התחרותית.

(2) השלב השני בעבודתנו בתחום המשחק ההוגן מתרכז בחינוך. לבתי-הספר ולמוסדות להשכלה גבוהה יש אחריות רבה בכל הקשור בקידום ההגיונות והמשחק ההוגן. בתחום זה יש להזכיר גם הרצאות בנושא זה, המתקיימות באוניברסיטאות ובמוסדות להשכלה גבוהה, הוצאה לאור של עזרי לימוד לבתי-ספר כמו 76,300 עותקים של "Fairhalten" (משחק מלים של "התנהגות הוגנת") והפצתם, חינם אין כסף, בבתי-הספר בכל מדינות הרפובליקה הפדרלית.

(3) בשלב השלישי מוסט הדגש בעבודתנו לקבוצות יעד מסוימות כמו עיתונאים, מורים, מאמנים, מנהלי קבוצות, רופאים ופעילים. הכוונה היא להגביר את רגישותם של סוכנים אלה להפצת ידע באשר לרעיון המשחק ההוגן.

סדנה שנערכה לעיתונאים ב-1993 במכון האולימפי הגרמני בברלין זכתה להצלחה רבה. בגילוי לב בלתי רגיל, תוך ביקורת וליבון בעיות בחוג מצומצם, תרגלו העיתונאים את היחסים ביניהם וניתחו את שאלת הביקורת העצמית בדיווח עיתונאי על אישי ציבור. על-פי בקשה מיוחדת של המשתתפים התקיימה סדנה נוספת באותה מסגרת בנובמבר 1993, בשיתוף כתבי רדיו וטלוויזיה. בהשראת הסדנאות החליט איגוד העיתונאים הגרמני להקים חוג מיוחד שאמור להכין טיוטה לקודקס אתי לעיתונאי ספורט.

כללית, כמעט שלא ניתן להתגבר על בעיות ברמה הלאומית בלבד. הדבר נכון גם לגבי עולם הספורט. אנשי יוזמת המשחק ההוגן באירופה התלכדו כדי למצוא תשובה למגמה זו, תוך ידיעה שבמשותף ניתן להגיע לציבור רחב יותר ולהשפעה עמוקה יותר. עם הקמת התנועה האירופית למשחק הוגן (European Fair Play Movement) ב-27 במאי 1994 בציריך הונחו היסודות ל"בית האירופי". את עבודת התיאום של פרויקט רחב-ממדים זה של משחק הוגן נטל על עצמו המשרד בפרנקפורט. לצד הקשרים שמתפתחים זה שנים ושיתוף הפעולה עם הוועד הבין-לאומי למשחק הוגן Comite International pour le Fair Play (CIEP) שהוקם על-ידי וילי דאומה, נעשה צעד חשוב נוסף להרחבת הפרויקט מעבר לגבולות גרמניה. הסמינר בישראל הוא חלק מהמגמה הברורה של מאמצים במישור הבין-לאומי לקידום ההגיונות והמשחק ההוגן. ישראל הצטרפה ליוזמה האירופית.

מובן שהמאמצים שאנו מתמידים בהם זה שנים לא תמיד נשאו פרי. מעת לעת צצים קשיים ולעתים אנו נתקלים גם בכישלונות. העברת מסרים ערכיים קשה לאין שיעור

לעומת מסע פרסום למוצר מסוים, למשל, שניתן לרוכשו בכסף. אולם נקודות אור ואותות חיוביים באופן קודר מעודדים אותנו ונותנים לנו השראה ורצון להמשיך ולהתמיד.

ברצוני לנצל את ההזדמנות ולדווח על אירוע מרשים בתחום הספורט הבין-לאומי שהתרחש בשנת 1993: אליפות העולם באתלטיקה-קלה בשטוטגרט. האווירה היתה מיוחדת, חופשית מהתמקדות לאומית, מלאת התלהבות. המשחק ההוגן היה הנושא המרכזי בשטוטגרט. יוזמה זו של הספורט הגרמני יחד עם ארגון הבנקים בגרמניה היו מיוצגים במשותף באיצטדיון ע"ש גוטליב-דיימלר. בהתאם להצעה של יוזמת המשחק ההוגן העניק ארגון הבנקים לציבור הצופים הנהדר בשטוטגרט את גביע המשחק ההוגן.

הענקת פרס המשחק ההוגן מטעם ה-Comite International pour le Fair Play לקהל בשטוטגרט מאשר את החלטותינו.

מובן שטרם מימשנו את מטרותינו. הדרך אל העתיד מציגה קווים ברורים, קונספציות והדגשים נכונים. הבאת מפעלנו לרמה בין-לאומית היא שלב חשוב נוסף במימוש המטרה.

הסובלנות והסבלנות במקורות ישראל

זאב ברוורמן*

בספר "בראשית" אנו נתקלים במעשה נורא: אח הורג את אחיו - קין את הבל - עקב חוסר סובלנות וסבלנות שנבע מדבר קטן לכאורה: ה' שעה לקורבנו של הבל ולא שעה לקורבנו של קין.

סבלנות וסובלנות ואהבת הזולת וכיבודו הם ערכים יהודיים העוברים כחוט השני בכל מקורות היהדות - מימי המקרא, עבור דרך תקופת המשנה והתלמוד, ועד ימינו אלה.

בעיסוק הספורטיבי ראו חז"ל מטרה אחת ויחידה - שמירת הבריאות והכושר הגופני של בני האדם. עם זאת, חז"ל סלדו מהספורט ההישגי, שהיה נחלתם של היוונים והרומאים הקדמונים, ובעיקר גינו בחריפות רבה את הספורט אשר שימש לבידור ולשעשוע, בין השאר באמצעות גירוי חיות נגד בני האדם. בזאת ראו תופעה מזעזעת ובלתי אנושית.

רבות הן הדוגמאות לערכי סבלנות וסובלנות במקורותינו. אביא כאן רק אחדות מהן:

בספר "פרקי אבות", המשמש לנו מורה דרך להתנהגות בין אדם לחברו ובין אדם למקום, אנו מוצאים את הפיסקה "דרך ארץ קדמה לתורה". וחז"ל מוסיפים, "אדם הלומד תורה ויש עמו דרך ארץ סופה כי תורתו תתקיים, אך אדם הלומד תורה ושאין עמו דרך ארץ, סופה של תורה להתבטל".

המושג "דרך ארץ" כולל ערכים של סבלנות, סובלנות, כיבוד הזולת ואהבת הבריות. חכמינו ראו בדרך ארץ בסיס ויסוד עליון, שרק עליו ניתן לבנות את הבית או נדבכים נוספים לבניין. כשהיסודות רעועים נשקפת סכנה לבניין הנבנה ולא ניתן לגור בו. משל זה מכוון לכל אחד ואחד מבני האנוש, ולכן אימצו חכמינו את האימרה "דרך ארץ קדמה לתורה".

בסוף ימי הבית השני הנהיגו את העם שני תנאים גדולים - הלל ושמאי. לכל אחד מהם היה בית מדרש ותלמידים רבים, שחלק ניכר מהם נמנה ברבות הימים עם הסנהדרין, ששימש כידוע כמוסד שיפוטי עליון. בית שמאי היה ידוע בגישה קיצונית וקפדנית, ובית הלל היה ידוע בגישתו הליברלית, בסבלנות ובסובלנות.

מסופר על אדם אחד שביקש להתגייר. בערב שבת בא לשמאי ואמר לו שברצונו להתגייר וללמוד את התורה על רגל אחת, היות שמקובל היה בישראל כי אדם הרוצה להצטרף לעם היהודי חייב ללמוד ולהכיר את תורתו, כדי להוכיח את כוונותיו האמיתיות ורצונו להצטרף לתורת ישראל.

כאשר שמע שמאי את אשר אמר לו האיש, הוא השליך אותו בבושת פנים מביתו, בהסבירו כי דרישתו מחוצפת ובלתי מעשית, שהרי איך אפשר ללמוד את כל התורה על רגל אחת?! בייאושו פנה אדם זה לעבר ביתו של הלל הזקן וניסה את מזלו. גם כאן חזר על בקשתו להתגייר. אמר לו הלל: "אם תקבל על עצמך את הדברים אשר אומר לך, וגם זאת תוכל לעשות על רגל אחת, אגייר אותך". "מה הדברים?" שאל האיש. ענה לו הלל:

* מזכ"ל "אליצור" לשעבר, איגוד ספורט דתי בישראל.

"את אשר שנוא עליך אל תעשה לחברך". במילים פשוטות, הלל לא דיבר על התורה ולא על התפילה, אלא על יחסי אנוש פשוטים ביותר, הנותנים ביטוי עז לסבלנות, לסובלנות וליחסי אנוש. כמה הגיוני וחכם משפט זה: בטרם תרצה לפגוע בחברך אנא, חשוב! האם היית רוצה כי יעשו זאת לך? אם לא, אל תעשה זאת לחברך. הקניית הערכים של יחס לזולת וכיבוד האדם עמדה בראש תפיסת עולמו של הלל.

רבי חנינה בן-דוסא שחי בתקופת התנאים והאמוראים היה אומר: "כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו" (פרקי אבות פרק ג'). במילים פשוטות: כל אדם אשר אין לו הנימוסים בדרכי החיים המקובלות על-ידי החברה, דבר הגורם לדחייתו, גם המקום כלומר הקב"ה דוחה אותו.

בן-זומא אומר: "איזהו גיבור, הכובש את יצרו"; טוב ארך אפיים גיבור ומושל ברוחו, מגיבור כובש ולוכד עיר".

לפני פחות ממאה שנה חי בראדין אחד מגאוני הדור בשם החפץ חיים. אחת מאמרותיו הידועות, ששימשו מוטיב מרכזי בחייו ובחיי דורות רבים בעם ישראל, היתה: "מי האיש החפץ חיים אוהב שלום ורודפהו, נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה". מאות ואלפי תלמידיו של החפץ חיים אימצו אימרה זו, וזו שימשה להם קו מנחה בכל מהלך חייהם.

אנו רואים בעליל את ההדגשים העזים של גדולי ישראל בכל הדורות בחשיבות העצומה והבסיסית לקיום עם, בסבלנות ובסובלנות וביחסי אנוש.

יום הכיפורים הוא יום קדוש לעם ישראל, יום שנועד לתפילה ולכפרה על כל העוונות שנעשו במרוצת השנה. ביום זה, אומרים חז"ל, ה' מכפר על כל העוונות שנעשו בין אדם לאלוקים, אך אינו מכפר על העוונות שנעשו בין אדם לחברו עד שיירצו. כלומר, אם חברך אינו סולח לך על שפגעת בו בצורה זו או אחרת, גם אלוקים ביום הכיפורים אינו מוחל לך על כך.

זהו פן נוסף של החשיבות הרבה שמקנה מסורת ישראל ליחסים שבין אדם לחברו, אפילו מעבר ליחסים שבין אדם למקום.

לסיום, ברצוני לצטט את דברי שלמה המלך בספר קהלת. בספר זה נאמר כי "יצר לב האדם רע מנעוריו". כלומר, הפתרון לנושא המדובר חייב להתחיל בגיל הרך, כאשר יש לנו עדיין השפעה על הילדים והנוער. להתחיל את הטיפול בגיל מבוגר - דומה הדבר לאפיית לחם אפוי.

לאומנות וגזענות בספורט ובתרבות הפנאי וולטר טוקרסקי*

הגזענות בגרמניה

תופעת האלימות בין אנשים בחיי היום-יום הולכת ומסלימה, וכך הדבר כנראה בכל אירופה. כותרותיהן הראשיות של העיתונים עוסקות בנושא זה, כמו גם שידורי החדשות ברדיו ובטלוויזיה. נוצר הרושם כאילו החברה, האזרחים והפוליטיקאים עומדים חסרי אונים נוכח ההתרחשויות. נראה שבפעולות המניעה שנקטו אין תועלת.

קבוצות מסוימות יצאו בהכרזות שונות, החליטו על פעילויות משותפות כמו הצבת כרזים, הוצעו מודלים ניסיוניים שונים ותכניות פעולה והוצאו חוברות הסברה - כל אלה גויסו למאבק נגד האלימות. יוזמי הפעולות מדווחים על הצלחה גדולה. ובכל זאת, האירועים המעציבים אינם פוחתים, והם עניין של יום-יום.

הגזענות מהווה חלק מהאלימות היום-יומית. על כך מסכימים כל המומחים, והמחקרים השונים מאשרים זאת. אמנם רק מיעוט קטן מחזיק בדעות גזעניות, אך שליטתו בחיי הציבור גדולה.

בוויכוחים הציבוריים שהתעוררו לאחרונה בגרמניה סביב עמדותיהם של נציגי המתפרעים הגזענים התברר כי לגרמנים יש קושי נוסף: דעת הציבור נעה בין התנגדות מוחלטת להבנה מסוימת. גינוי חד-משמעי לא נשמע.

הקיצוניות הימנית המלווה בגזענות ידעה בעשורים האחרונים פריחה מסוימת. עמדות ימניות וסיסמאות פשיסטיות מתקבלות בסלחנות למרות כל האיסורים, בהעדר ענישה מתאימה. צופה מבחוץ יטעה לחשוב כי נציונל-סוציאליזם הוא עדיין דוגמה לדרך חשיבה בגרמניה. סיסמאות כמו "הסירה מלאה", "זרים גוזלים מגרמנים את פרנסתם" או "גרמניה הופכת לנכריה", מאומצות על-ידי פוליטיקאים אחדים, ורבים נוספים אינם מסתייגים מהן. קריאות שנאה מצד צופים במגרשי כדורגל הפכו עם הזמן לדבר שבשגרה. התקפות של קיצוניים ימניים המציתים בתי טורקים ומבקשים לגרום להם נזק אינן מפליאות עוד איש, כמו נשכחו הבטחותיהן של ממשלות גרמניה הקודמות, שלפיהן על אדמת גרמניה לא תהיינה עוד רדיפות או השמדה. העיתונים מספרים על יהודים גרמנים המחליטים לעזוב את מולדתם, משום שאינם יכולים לשאת עוד את אוירת השנאה והאלימות. זרים מגלים פחד לבוא כתיירים לגרמניה, שלא לדבר על לחיות בה, ללמוד בה, או לעסוק בה בספורט.

מה קורה לה לגרמניה, זו שצמחה לאחר מלחמת העולם השנייה והיתה למדינה דמוקרטית וחופשית? מה קורה לה למדינה שהיתה מדינת מופת? לגרמניה, הגאה בהיותה מדינת חוק, מדינה רב-תרבותית, שחברתה פתוחה, שידעה התפתחות כלכלית אדירה, שהצליחה להעניק לתושביה רווחה, שפעלה רבות לביטול הגבולות באירופה!?

* דיקן הפקולטה למדעי החברה באוניברסיטה לספורט ולחינוך גופני בקלן, גרמניה.

אלה הן שאלות נוקבות. האם מדובר בתופעות בנות חלוף, בבחינת "אינטרמצו בתקופת משבר", או שמדובר במאפייני החברה הפתוחה שבה נחיה בעתיד, עם "גזענות של יום-יום"?

מובן שלא נוכל לדון כאן בשאלות אלה לעומקן. ננסה רק להאיר שלושה היבטים:

- * הגורמים החברתיים המביאים ללאומנות, לגזענות, לעוינות כלפי זרים לאלימות בקרב הנוער
- * האפשרויות בתחום תרבות הפנאי והספורט
- * ההתמודדות ומניעת תופעות חריגות באמצעות הספורט.

מאפייני הגזענות

לאומנות, קיצוניות ימנית, רדיקליזם ושנאת זרים הם מושגים המשמשים לעתים בערבוביה. הספרות המקצועית מגדירה אותם באמצעות מאפיינים המאפשרים דירוג של התפיסות השונות:

1. לאומנות - כאשר המושג "אומה" לובש משמעות מופרזת.
2. גזענות - הגזע שאתה שייך אליו עומד במרכז החשיבה שלך.
3. עוינות, שנאת זרים - הדרישה לגירוש ו/או רדיפות של זרים.
4. השמעת סיסמאות מסיתות ופעולות אלימות.

הקיצוניות הימנית נמצאת, אם כן, בתהליך של הסלמה. כמה נתונים מספריים: לפי מחקר של ווילמס (1992), יותר גברים מגלים אלימות ימנית קיצונית. יותר מ-80% מהם מתחת לגיל 25, וכ-35% מהם בני פחות מ-17. 90% מן העבירות הקשורות בשנאת זרים, לפי מחקר זה, מבוצעות על-ידי קבוצות של גזענים.

תוצאות המחקר אפשרו לחוקרים להציג את הטיפולוגיה שלהלן (טיפולוגיות הן יסוד מבוקש בהקשרים כאלה, אם כי האפשרויות השונות מציגות יותר שאלות מאשר מספקות תשובות):

- * **"הנסחף"** - גדל במשפחה מסודרת, לוקה בבעיות קלות בתחום האישי או המקצועי. את השתתפותו בפעילויות אפשר לראות כמושפעת מתחליכים קבוצתיים, לחץ להסתגלות או לעשיית רושם על אחרים.
- * **"המכה"** - מאופיין בעבר פלילי, בעל קשיים גדולים במישור האישי והמקצועי. לעתים הוא מובטל או נתון להשפעת אלכוהול. הוא תופס את האלימות כמרכיב בהתמודדות היום-יומית וכחלופה לפתרון קונפליקטים. פעילותו האלימה אינה פונה דווקא נגד זרים.
- * **"שונא הזרים"** - פועל בתת-תרבות של נוער. אין לו זיקה קיצונית ימנית, ופעולותיו האלימות נובעות ממניעים חיזוניים. כלומר, יש לו בעיות במשפחה/בסביבה ובלימודים, והן מוצאות ביטוי בפעולות האלימות.

* "הקיצוני הימני, בעל המניע הפוליטי" - מאופיין על-ידי לוחמה פעילה ועל-ידי מגעים עם קבוצות ימניות קיצוניות או חברות בהן. נכונותו להשתמש בכוח נובעת מאידאולוגיה גזענית, והיא מופנית כלפי קבוצות מסוימות. בדרך כלל הוא בוגר בית-ספר, נמצא בשלב לימוד מקצוע או עובד בעבודה קבועה.

ווילמס (1992) משייך 25-30 אחוזים מכלל המעשים נגד זרים לשלושת הטיפוסים הראשונים. "עד כה הובחנו 10-15 אחוזים מכלל העבירות כבעלות מניע קיצוני ימני ברור" (ברייפוגל, 1993, 17).

בדיווחים השוטפים של ממשלת גרמניה מינואר 1994 ביחס ל"מלחמה באלים ובשנאת זרים" נאמר: "ההצעות המשותפות לפדרציה ולמדינות למניעת אלימות קיצונית ימנית נושאות פירות ראשוניים. מספר העבירות הפליליות הקשורות בשנאת זרים הצטמצם: באוגוסט 1993 נרשמו 380 מקרים, לעומת 495 מקרים בחודש יולי ו-1479 ביוני. מספר ההתקפות על מגוריהם של מבקשי המקלט הפוליטי נסוג מ-381 בשנת 1992 ל-120 בשנת 1993" (המשרד לעיתונות ולמידע, 1994: 5).

העובדה שמספר המקרים החמורים עלה לא הוזכרה. ניתן היה ללמוד על כך ממעקב אחר אמצעי התקשורת. האווירה הכללית חודרת בוודאי אל תוך האלימות הימנית הקיצונית. "אלימות של יום-יום", "גזענות של יום-יום" ו"אפליה יום-יומית" התפתחו בדרך זו. אמנם נוהגים לצטט מחקרים המעידים על כך ש-94% מכלל האוכלוסייה מתנגדים לאלימות, וכי 72% רואים בחיוב את תופעת הזרים בגרמניה (משרד לעיתונות ולמידע, 1994: 7). השאלה היא מה קורה לששת האחוזים שאינם מתנגדים לאלימות? מה קורה ל-28% שאינם רואים בחיוב את העובדה שזרים כה רבים חיים בגרמניה? איך נוצרים אותם "אלימות יום-יומית", "גזענות יום-יומית" ו"קיפוח יום-יומי"? אותם איש לא בדק, והם חשובים במיוחד בתחום הספורט ושעות הפנאי.

הסיבות להקצנה

הסיבות להקצנה ולהתפרעויות בקרב צעירים הן רבות. קשה להצביע על סיבה מכריעה אחת בלבד; ברור כי יש לראות כאן מכלול של סיבות. כך למשל יש המציינים סיבות אחדות לפי סדר מקרי:

- * התפוררות הערכים
- * אובדן מטרה ואובדן יכולת הסתכלות ממרחק
- * המשבר הכלכלי
- * היחלשות של מסגרות כגון משפחה, סביבה חברתית, דת ומסגרות מקומיות ואזוריות אחרות - עובדה המביאה להתרופפות הקשרים החברתיים
- * אינדיבידואליזציה קיצונית תוך הדגשה של ממלכתיות
- * חוסר השכלה
- * חוסר יכולת להתארגנות עצמית

- * משברים של אמון וסמכות במשפחה ובחברה
 - * כישלון הפוליטיקה
 - * דרמטיזציה באמצעי התקשורת
 - * עלייה באירועי אלימות המתרחשים בעיתונות, בקולנוע, בטלוויזיה ובמוסיקה
 - * הסלמה של תהליכים קבוצתיים המכוונים לטשטוש של ה"אני"
 - * הססנות בפתיחת הליכים פליליים נגד בני-נוער.
- וכן -
- * אדישות המבוגרים כלפי בני-נוער ונכונות פחותה מדי מצד המבוגרים להתחשב במשאלות, מאויים ובעיות של ילדים, נוער ומתבגרים
 - * עלייה כללית בתוקפנות ובאלימות בחברה.
- בכל אלה אין חדש. עשרות שנים מושמעים הסברים אלה להבהרת התהליכים האלימים בחברה. כך לגבי שימוש בסמים, הישגים נמוכים בלימודים וכיו"ב.
- ידוע כבר שבכל עשר שנים צומח דור בעל תפיסת חיים ומטרות שונות משל קודמיו. הצצה במחקרים מלמדת כי אין חדש, הפעם - עניין האלימות וההקצנה הימנית.
- זהו טיבה של המחאה בכל דור ודור (שלפקה, 1993): כך המחאה של "הדור הספקני" (1945 עד 1955), שנטה למרד החוזר על עצמו (לפי שלסקי); כך המחאה של "הדור המשועמם", או גם "דור ה-Halbstarke", (1955-1965) ששחרר את תסכוליו בפעולות ספונטניות חסרות מטרה שנבעו משעמום או מאדישות; כך המחאה של "הדור המורד" (1965-1975) - "דור 68" ההיסטורי וכך המחאה של "דור המפוחדים והנמנעים" (1975-1985), שנסחפו לייאוש, לפסימיזם, לתסכול ולהתנתקות.
- כיום מזהה המחקר בגרמניה דור צעיר הנוטה לאופטימיות. אצל רובו נחשבים עבודה ומקצוע, לימודים והישגים ל"אתגרים יותר מאשר מתסכלים" (שלפקה, 1993).
- לדבריהם, אלימות ניתן למצוא רק אצל מיעוט שנכשל בבית-הספר, בעולם העבודה ובמהלך החיים, מי שקופחו ושנכללים בין "מפסידני המודרניזם" (שלפקה, 1993; הפגור, 1994). זהו הסבר פשטני למדי, המצביע על חסכים אינדיווידואליים בעיקר, ומביא להסרת האחריות החברתית.

סכנת האנומיה

ממניין הגורמים לאלימות ולקיצוניות ימנית מתברר שבני-הנוער כיום חיים ב"סביבת סיכון". חסכים רבים בתחומים שונים גורמים להם קושי בהתמודדות עם החיים, במציאת סגנון אישי. מבחינה פסיכולוגית-התפתחותית עוברים בני-הנוער שלבים תפקודיים מסוימים, וסכנת האנומיה (ראה להלן) מחריפה את קשיי ההתמודדות במעבר בין השלבים השונים.

"אנומיה" על-פי לודקה (1994) היא: "התפוררות החוקים והנורמות כעקרונות שמכוונים את הסדר חברתי". פעולות נחשבות סוטות כשהן חורגות ממטרתן או מכליחן המתוכננים, ותוצאותיהן חריגות ונתפסות כגוררות אמצעי הענשה.

בחינת שעות הפנאי של בני נוער ומתבגרים מעלה את התמונה הבאה:

* הנעורים כשלב בהתפתחות החברתית והרגשית הם, באופן כללי, שלב של פגיעה בכללים ובגבולות. שעות הפנאי מאפשרות פעילות שבה מתקיימת פגיעה בכללים.

* פנאי הוא הזמן המוקדש להבעה אישית. יש שפנאי מנוצל גם כאמצעי להשגת מטרות, אך ניצול כזה של הפנאי שכיח פחות מן הניצול האקספרסיבי. כשהמקורות מוגבלים מתקשה הנער לבנות סדר עדיפויות בלי להתפס לתסכול. אלה הם המצבים המזמנים אנומיה.

* שעות הפנאי הן מוקד לפיתוח העצמי ולגיבוש הפרטיות, לעתים תוך הינתקות מן הסביבה החברתית. גם בכך קיים פוטנציאל של אנומיה. חברות בארגונים שונים סביב תרבות פנאי מאפשרת נסיגה מן החברה אל מגזר שהוא חצי-ציבורי, השומר על קשר בין הפרט לסביבה.

* פנאי הוא מרחב הזמן המאפשר ביטוי מגוון של סגנונות חיים, תוך גיבוש זהות אישית וחברתית (לודקה, 1989; טוקרסקי, 1989). גם הלחץ שנוצר במצבים אלה לתיחום חברתי וכן המשבר שחל בזהות בגלל התמורות בסטטוס האישי ובהשתייכות החברתית יוצרים מצב אפשרי של אנומיה.

* לפנאי ערך רב עבור הפרט, אם הוא נתון בתוך גבולות. ריקנות או העדר מטרה בשעות הפנאי עלולים להוביל לאנומיה.

* גם שעות הפנאי דורשות תכנון של הזמן. שינויים תכופים במערכות זמן טומנים בחובם סכנת אנומיה.

אנומיה מופיעה גם מתוך מצבים אחרים:

* צרכנות שפע ללא גבולות. גודש של גירויים גורם לצריכה תוך איבוד אמות מידה של איכות, בצד העדר יכולת לחזות מראש את המתרחש. התוצאה היא תחושת אכזבה, לחץ, פחדים וחיפוש אחר פיצוי לא חוקי.

* שעות הפנאי כמלכודת זמן. כמות הזמן הפנוי הולכת וגדלה, ובד בבד הופך ה"פנאי" מושג מורכב יותר ויותר, הדורש תכנון. שתי תופעות אלה יחד מערערות עוד יותר את הביטחון של הפרט ומחזקות תחושות של ניכור.

* פולחן הנוער. הנהייה אחר צורות התנהגות מסוימות, תוך הדגשת יסודות חיצוניים, יוצרת הזדהות חברתית שקרית.

* נרקיסיות (אהבה עצמית). טיפוח מוגזם של ההופעה החיצונית, עיסוק בדימוי כדרך למימוש עצמי ולסיפוק בלתי אמצעי של משאלות אישיות.

* התמכרות לסמים בחיי היום-יום. סמים הם אמצעי ליצירת מתח ולשבירת השגרה היומית (פוקס, 1985). צריכה יום-יומית של סם מהווה כיום נורמת התנהגות בקרב נוער ומתבגרים.

* דימוי עצמי חזק. הגברת ההתמכרות היום-יומית קשורה להערכת הקבוצה. הצורך להתערות בסביבה חברתית סגורה, להפחתה קיצונית של תודעת הסכנה, לתחרותיות, להגזמה בהערכה העצמית ולנרקיסיות, במיוחד אצל גברים צעירים בהשפעת נורמות הקבוצה - כל אלה משפיעים על בני-הנוער בבקשם מרחב פעולה. נסיבות אלה מעצימות את הגירויים שמעוררת העבירה על החוק כמו גם הסכנות הגופניות המיוחדות. הרס ואכזריות הם התוצאות של תהליכים כאלה. התוצאות השליליות בחברתנו קוראות לאינדווידואליזציה, טוען הייטמאייר: "ככל שמתרבה החופש כן פוחת השוויון. ככל שפוחת השוויון גוברת התחרות. ככל שגוברת התחרות פוחתת הסולידריות. ככל שפוחתת הסולידריות רבה הבדידות. ככל שרבה הבדידות קטן הקשר החברתי. ככל שקטן הקשר החברתי עולה הנטייה להגשים רצונות, ללא התחשבות בזולת" (בתוך בסלחוב, 1994 : 16).

מצבי האנומיה המתוארים לעיל אינם גורמים בלעדיים לאלימות נגד זרים. לשם כך יש צורך בתנאים נוספים. את הקשר בין פוטנציאל האנומיות בשעות הפנאי למאבקים בין-תרבותיים ובין-לאומיים שונים רואה לודקה (1994) באמצעות מודל התפתחות האלימות נגד זרים, הכולל ארבע דרגות:

1. תיחום קישת. למשל, חשדנות נגד זר, אפליה של מיעוטים, תלות חזקה בטרטוריה החברתית-תרבותית האישית, הזדהות חזקה עם חברים בקבוצה, חיפוש אחר קבוצות הזדהות ודמויות לחיקוי.
2. הגבלה מתוגברת למשל, יצירת פערים בין האני והאחרים, יצירת "שעיר לעזאזל", המעטה בערך האחר, הטחת אשמה בגין חוסר פרספקטיבות אישיות.
3. תוקפנות כלפי העולם החיצוני. למשל, מתוך כישלון, חסך יחסי.
4. אלימות נגד זרים. למשל, לחץ להצלחה בקבוצה, אפקטים של חיקוי, סיכויים קלושים לחקירה משטרתית.

תפקיד הספורט

באופן טבעי עולה השאלה, מה ניתן לעשות כדי למנוע אלימות קיצונית ימנית. כיצד ניתן להתמודד איתה כשהיא מופיעה? איזה תפקיד יש לספורט בהקשר זה? יש נטייה להגזים בתיאור כוחו של הספורט כלוחם בקיצוניות הימנית ובאלימות, אך אין ספק שהספורט מתאים לפיתוח סובלנות, באמצעות טיפוח האישיות והקשר הבין-אישי. מאז קיומו פיתח הספורט תפיסות רבות ומגוונות שכבר הופעלו בהצלחה.

עד כה נהוג היה להילחם בקיצוניות הימנית באמצעות פעולות הסברה והעברת ידע - אמצעים שהשפעתם היא בטווח הארוך ומטרתם ליצור מודעות ושינוי אווירה. בטווח הקצר ידועה כאפקטיבית רק העבודה הפרטנית עם קבוצת יעד. נראה כי יש סיכויים טובים לפעילות יזומה בשעות הפנאי (בתיים פתוחים, מחנות, תכניות של חילופי משלחות, טיפול באוהדים וכו'). מובן שיש להביא בחשבון את טיב הקבוצה החברתית ואת אופי האלימות הנהוגה בה.

איסור על כניסה לאיצטדיון מעבירה את האלימות לרחוב. זה איננו פתרון במלחמה באלימות במגרשי הספורט, ואין להשתמש בו אלא בשעת הדחק. מנגד, העבודה הקבוצתית המכוונת נתקלת בקשיים גדולים. עוד ועוד אנשים העובדים עם נוער - מנחים, מאמנים, מדריכים או חונכים - נכשלים בה. מוטיבציה נמוכה וידע מועט, חוסר נחישות בוויכוח על תופעת העוינות כלפי זרים ומיעוט תמיכה מבחוץ - כל אלה הם מאפייני המדריך והעובד עם נוער במקרים רבים. לעתים מנסים לתרץ חסכים בחוסר במשאבים כספיים או בכוח אדם. הנכונות לדון קשורה ברצון לערוך שינויים.

מחקרים בנושא עבודה עם נוער בתחום הספורט מראים שלמאמן יש השפעה גדולה על בני-נוער (למשל שרצר, 1991). השאלה היא אם בעלי תפקידים כאלה מודעים להשפעתם הגדולה, ואם יש להם הכשרה מתאימה לעשות בה שימוש יעיל.

עולם הספורט חייב לשאול את עצמו, אם באמת נעשה הכול כדי לספק לבני-נוער אפיקי פעילות. בדוחות מן התקופה האחרונה בדבר פרישת צעירים מפעילות ספורטיבית נאמר שהצעירים הרגישו שאין מתייחסים ברצינות לבעיותיהם, שחוסמים אותם בניסיונותיהם להתארגנות עצמאית, וכי אין להם אפשרות לעמוד על דעתם מול ה"זקנים".

האמירה, "לצעירים אין בעיות - הם יוצרים אותן" (הפנגר, 1994), היא דעה נפוצה. ממנה נובעת ההתעלמות, שבמבנה דמוקרטי הבנוי על התמודדות ומציאת פשרות היא קטלנית. התערות, התערבות, ויכוח - כל אלה אינם חשובים רק לתופעה שבה אנו דנים, כי אם לעבודה עם נוער. נוער זקוק למרחב פעולה שבו ישנם גבולות מוסכמים, בלא הכוונה מלמעלה. רק בדרך זו לומדים בני-הנוער למלא תפקידים בחייהם הבוגרים.

דרכים להילחם בתופעות הגזענות

השינויים החברתיים-דמוגרפיים מרחיקי הלכת שהתרחשו באירופה בשנים האחרונות הביאו את מדינות אירופה השונות להכיר בתופעות של עוינות כלפי זרים וגזענות במסגרת תרבות הפנאי ובעולם הספורט כתופעות קשות שיש להילחם בהן במרוכז. המועצה האירופית תומכת בפרויקט של "מניעת עוינות כלפי זרים וגזענות בספורט" של שבע אוניברסיטאות ממדינות האיחוד האירופי (טוקרסקי, 1994). לפרויקט זה שתי מטרות:

- * איתור תופעות של עוינות כלפי זרים וגזענות במדינות המשתתפות בפרויקט ובדיקה של הופעתן בפעילויות הפנאי ובספורט. מדובר הן בספורט התחרותי, הן בספורט העממי והן בספורט בבתי-הספר. כן ייבדק תפקיד אמצעי התקשורת בהקשר זה.
- * בדיקה של צעדים, דגמי פעילות ותפיסות שניתן להפעיל בספורט, שיביאו ליצירת סובלנות ולבניית יחסי גומלין בין מיעוטים אתניים שונים.

רשימת מקורות

1. BREYVOGEL., W. (1993). "Jugendliche Gewaltbereitschaft", in: BREYVOGEL, W. (Hrsg), **Lust auf Randal**, Bona.
2. CDDS - COMMITTEE FOR THE DEVELOPMENT OF SPORT (1994). **Vienna Declaration: Plan of Action for a Tolerant Society. The Contribution from Sport**, CDDS (94) 16, Strassburg.
3. FUCHS, W. (1985). "Entspannung im Alltag", in: **Jugendliche + Erwachsene. Studie im Auftrag des Jugendwerks der Deutschen Shell**, Band 2, Opladen.
4. HABLE, K. (1994). Integration auslaedischer Jugendlicher in Offenen Tueren. Diplomarbeit im Institut für Freizeitwissenschaft der Deutschen Sporthochschule Koeln, Koeln.
5. HAFENEGER, B. (1994). "Jugendarbeit im Umgang mit Rechtsextremismus und Gewalt", in: SPORTJUGEND HESSEN (Hrsg.), **Verein(t) gegen Fremdenfeindlichkeit**, Frankfurt.
6. HEITMEYER, W. (1992). Die Bielefelder **Rechtsextremismus-Studie**, Munchen.
7. LUEDTKE, H. (1989). **Expressive Ungleichheit. Zur Soziologie der Lebensstile**, Opladen.
8. LLEDTKE, H. (1994). **Anomiepotentiale in Freizeit und Konsum. Eine Expertise**, Institut für Soziologie der Universitaet Marburg, Marbug.
9. MOLLER, K. (1993) "Rechtsextremismus und Gewalt", in: BREYVOGEL, W. (Hrsg.), **Lust auf Randal**, Bonn.
10. PRESSE-UND INFORMATIONSAMT DER BUNDESREGIERUNG (1994). **Offensive gegen Gewalt und Fremdenfeindlichkeit**, Bonn.
11. SCHLAFFKE, W. (1993). "Selbst der alte Einstein war noch ein Rebell", in: **Die Welt**, Beilage BI vom Sommersemester.
12. SCHROEDER, J. (1991). **Jugendarbeit im Sportverein 2000**, Aachen (=Edition Sport und Wissenschaft, Bd. 6).

13. SELCHOW, U.J. (1994). **(Aussr-)Sportliche Jugendarbeit in Zeiten wachsender Gewalt. Diplomarbeit im Institut für Freizeitwissenschaft der Deutschen Sporthochschule Koeln, Koeln.**
14. TOKARSKI, W. (1989). **Freizeit und Lebensstile aelterer Menschen, Kassel** (=Kasseler Gerontologische Schriften 10).
15. TOKARSKI, W. (1994). **The Impact of Euro-racism on Human Mobility; As Reflected in and Resisted through Sport and Leisure**, Projektantrag an die EU-Kommission, Koeln.
16. WILLEMS, H. (1992). "Fremdenfeindliche Gewalt: Entwicklung, Strukturen, Eskalationsprozesse", in: **Gruppendynamik** 23 S.433-448

תוקפנות וספורט

גלעד ויינגרטן*

הקשר בין ספורט הישגי ותוקפנות

מטרת המאמר היא לחזור ולהדגיש את "הקשר הגורדי", הבלתי ניתן להתרה, בין הספורט התחרותי-הישגי לתוקפנות. אם נמשיל את הספורט התחרותי למולקולה מורכבת מאטומים שונים בתכונותיהם, אך נמשכים זה לזה כדי להשלים מטענים חשמליים חסרים וליצור הרמוניה, תהיה התוקפנות אחד מאטומים אלה. לפיכך, בעיית הנוגעים בדבר תהיה למנוע פלישת יתר של אטומים תוקפניים למולקולה כדי שיישמר האיזון ותימנע השתלטות בלתי-מבוקרת שתגרום חלילה לפיצוץ גרעיני או לגידול סרטני.

הרצחם של י"א חללי מינכן במשחקים האולימפיים במינכן 1972 היווה את שיא שיאי התוקפנות מאז ומעולם בכל הקשור לספורט. אני מרגיש חובה להדגיש שאלמלא הפך הספורט למעין מפלצת מודרנית מתוקשרת, רוויית לאומנות ושטופת בצע, ייתכן ש-י"א חללינו היו חיים עדיין עמנו. או אז לא היתה לרוצחים הנתעבים כל סיבה לבחור דווקא במשחקים האולימפיים כאירת פשע. אילו הספורט היה נשאר בתחומי הסימפוזיה של ההישגיות הגופנית, כפי שחזה הברון פייר דה-קוברטן לפני כ-100 שנה, היו נמנעים מקרים כאלה כמו אחרים שהזינו את התקשורת בתקופה האחרונה. לדוגמה, מחליקת הקרח מארה"ב טוניה הרדינג ששלחה את שכיריה לפגוע פיזית בגופה של מתחרתה ננסי קריגן לפני המבחנים האמריקאים למשחקי החורף בלילהאמר ב-1994.

אני נוטה להניח שלא עצם הפגיעה בקריגן היתה המטרה אלא סילוקה מן הדרך והגברת הסיכוי לזכות במבחנים ובממון הרב המונח בצדה של הצלחה ספורטיבית. אגב, אותה הרדינג (וגם זאת ב-1994) לא נרתעה מלתעד את "ביצועי" ליל כלולותיה בקלטת מסחרית, רק כדי להגביר את הכנסותיה האישיות, כלומר לגביה המטרה מקדשת את כל האמצעים בכל שטח שהוא ולא רק בספורט...

או אותו מטורף גרמני שנעץ סכין בגבה של הטניסאית הטובה בעולם מוניקה סלש רק כדי לקדם את סיכוייה הספורטיביים של סטפי גראף להיות מספר אחת. כל "חטאה" של סלש התבטא בהיותה טובה מגראף הנערצת...

לא מכבר נרצח כדורגלן מקולומביה בידי "פטריוט מקומי", שירה בגופו לא פחות מ-12 כדורי אקדה. הסיבה - שער עצמי במונדיאל. כל התסכול והזעם של האוהדים הקולומביאניים על כישלונה הבלתי-צפוי של נבחרתם כאילו כוון לגופו של אנדרש אסקובר.

והמסקנה המתחייבת: אם הספורט בדמותו הנוכחית מוביל לכל אלה, הרי משהו כבר יצא מכלל איזון והרמוניה במולקולה.

* ראש הרשות ללימודים מתקדמים וראש המגמה לתקשורת וספורט במכללת "זינמן" שבמכון וינגייט

לפני שנים, בתקופה ה"נאיבית" של הפסיכולוגיה של הספורט, למדנו שהספורט הוא אולי המפלט האחרון עלי אדמות המאפשר ביטויה של תוקפנות בדרך חוקית ומבוקרת. מכיוון שכך, העיסוק בו מוביל לזיכוכ (קתרסיס).

רבות נכתב גם על הערך האגוניסטי של הספורט, כלומר באמצעותו מתבצע תיעול של אנרגיה תוקפנית לכיוונים בונים ומועילים בדומה להפקת חשמל מאנרגיה של מפל מים. תיאוריות שונות אף הרחיקו לכת וגרסו שאפילו עצם הצפייה בספורט תוקפני, תוך הזדהות עם המתחולל במגרש, גורמת לצופים השתחררות ממטען תוקפני שתחושת זיכוכ בצדה.

בספרות הפסיכולוגית קיימות הגדרות רבות לתוקפנות, אולם מהותית הכוונה תהיה תמיד לפעולה כלשהי הננקטת על-ידי אדם במטרה לפגוע במישהו אחר מבחינה גופנית ו/או נפשית כדי לגרום לו נזק.

פרויד, בהתייחסו לתוקפנות, גרס שמדובר בצורך אקולוגי בסיסי הנובע מיצר ההרס והחורבן המוביל לאובדן ולמוות. איתולוגים - פסיכולוגים הבונים תיאוריות על סמך התבוננות מעמיקה ושיטתית בטבע - משוכנעים שתוקפנות היא אחת הערובות החשובות להישרדותו של גזע, ובלעדיה לא יילחם בעל חיים על מרחב מחייה ו/או על בת/בן זוג לרבייה.

פסיכולוגים בעלי אוריינטציה עצבית-ביולוגית כמו הנס אייזק גרסו במשך שנים שלתוקפנות רקע ביולוגי-תורשתי, כלומר היא מועברת מדור לדור באמצעות הקוד הגנטי. בכתביו השונים טוען אייזק שתכונת התוקפנות קשורה גם לתכונות הנובעות ממבנה מערכת העצבים המרכזית.

בספרו המפורסם "על התוקפנות" מציין קונרד לורנץ שבכל יצר, ריגוש או תכונה של האדם קיימים תמיד שני קטבים. לדוגמה, אהבה-שנאה, עצב-שמחה, תוקפנות-חמלה וכיו"ב. בהקשר לתוקפנות, עלייה ברגש החמלה תמתן את רמתה, אך כדי שרגש זה יפעל צריך שהתוקפן יגיע לכדי מגע חושי, בלתי אמצעי, עם קורבנו, יפנים אותו ויזדהה עם סבלו. בעבר, כאשר מלחמות בין בני-אדם נערכו פנים אל פנים, התעורר רגש החמלה של התוקפן כל אימת שהקורבן נפגע וסבל. אולם היום, במלחמה המודרנית, כאשר התוקף נמצא כה רחוק מקורבנו ונמנע כל מגע חושי ביניהם, לא יגורה רגש החמלה ולא תתמתן התוקפנות.

גם ניסיונות שונים בהפריה סלקטיבית (Selective Breeding) בחיות הוכיחו, בסבירות גבוהה, שבני-זוג תוקפניים יולידו צאצאים תוקפניים עוד יותר מהם. ממצאים אלה מחזקים את ההשערה אודות היסודות התורשתיים של התכונה, וכמו כן מעוררים את הסברה הפילוסופית שאותם גזעים ששרדו עד היום, כולל בני-האדם, הם יותר תוקפניים בנטייתיהם בהשוואה לאלה שנכחדו במהלך האבולוציה.

מבחינת ההגדרה או הכוונה (אך לא מבחינת התוצאה או אופי ההתנהגות), אנחנו מבחינים בשני סוגים של תוקפנות:

- * תוקפנות כמטרה, כלומר הרצון לפגוע באולת מפרה את המוטיב ומוביל את ההתנהגות.
- * תוקפנות כאמצעי, כלומר נקיטת דרך תוקפנית כדי להשיג מטרה מסוימת, שאינה קשורה בהכרח לעצם ההתנהגות התוקפנית. במקרה זה השגת המטרה תחזק את

ההסתברות לנקיטת פעולות תוקפניות בעתיד, בפרט בנסיבות סביבתיות וחברתיות דומות.

תיקול תוקפני בשחקן יריב כדי לפנותו מן הדרך ולהבקיע שער היא בהחלט דוגמה לתוקפנות כאמצעי. פגיעה באותו שחקן כתגמול על התנהגותו האלימה במשחק קודם תהיה דוגמה לתוקפנות כמטרה.

במרבית האירועים התוקפניים בעולם הספורט תסווג ההתנהגות התוקפנית בקטיגוריה השנייה. כלומר, תוקפנות כאמצעי להצלחות ספורטיביות או אחרות העלולות לנבוע ממנה יחזקה. על-פי עקרון ההכללה, התנהגות תוקפנית נלמדת תינקט במקרים דומים, אולם לא בהכרח בנסיבות או בשטחי חיים אחרים. כלומר, אין כל סיבה להניח שהתנהגות תוקפנית הנלמדת בשדה הספורט תועתק באופן אוטומטי גם לשטחי חיים שמחוצה לו. העברה כזו תהיה סבירה רק אם קיים דמיון סביבתי בין עולם הספורט לשטח החיים האחר.

מודלים פסיכולוגיים להסבר תוקפנות

המודל הפסיכולוגי המתאים אולי יותר מכל האחרים כדי להסביר התנהגות תוקפנית בכלל ובעולם הספורט בפרט הוא זה שפורסם עוד בשנת 1939 על-ידי דולרד מילר ואחרים, ומאז עבר כמה עדכונים ושיפוצים. על-פי מודל זה, התנהגות תוקפנית תהיה תוצאה של תחושת תסכול הנובעת ממאבק (קונפליקט) בין מניעים שחלקם מוביל להשגת המטרה וחלקם מונע את השגתה. כלומר, כאשר אדם או קבוצה פועלים מתוך מטרה להשיג משהו משמעותי (ניצחון, פרסום, כסף וכיו"ב), אך דרכם למטרה נחסמת, יוצר קונפליקט שיוביל לרגש של תסכול ולהתנהגות תוקפנית. התוקפנות עשויה, בין היתר, להיות מופנית כדי לסלק את המניע החוסם או להתפרץ החוצה בהתאם להרגלי ההתנהגות אך ללא כל קשר למטרה.

מחקרים שונים שבחנו את תקפותו של מודל זה באמצעות ניסויים בחיות מעבדה הראו שככל שהמניע המוביל אל המטרה יהיה חזק יותר, אך הוא ייחסם בדרכו אליה, כך יהיו גם התסכול והתוקפנות הנובעים מחסימה זו חריפים יותר. אותו כלל תופס גם אם חסימת המטרה תתבצע קרוב מאוד להשגתה.

הספורט מעצם טבעו ואופיו רווי באין-ספור מאבקים, כי לעולם יהיו בו פחות ניצחונות, פרסים ו"כיבודים" מאשר מתחרים! אם נוסיף לכך גם את הפרסום, המוניטין והממון הרב הכרוכים כיום בהצלחה ספורטיבית, נבין עד כמה יכולים המניעים להישגיות בספורט להיות חזקים, ועד כמה חסימתם או מניעתם מתסכלים. מכאן ועד ביטוי יתר של תוקפנות הדרך קצרה ביותר.

מודל רלוונטי נוסף שעשוי להסביר התנהגות תוקפנית בספורט פורסם בזמנו על-ידי בנדורה וולטרס. עבודותיהם הוכיחו עד כמה תשפיע דמות משמעותית על ההתנהגות סביבה בדרך של חיקוי. כאשר המודל לחיקוי מתנהג באופן תוקפני, יחכו אותו החשופים אליו ולו רק כדי להידמות לו ולהפנים חלק מהתנהגותו. מכאן שאם אלילי ספורט נערצים נוקטים התנהגות תוקפנית קבל עם ועדה, מה לנו כי נלין על התנהגות דומה של צעירים השואפים להידמות להם!

בתקופתנו אין ספק שסף הגירוי להתנהגות תוקפנית יורד והולך כל העת. תורמים לכך גורמים רבים, כגון התנהגותם של נבחרי ציבור ו"אלילים שונים", החומר הקלוקל השוטף כל העת את חושינו בטלוויזיה, בקולנוע ובתקשורת ורגש חמלה שנשאר רדום ובלתי מגורה. היום, כאשר כל "אגרסיבי" נחשב "גבר" וכל "מנומס" ל"יורם" מה פלא שקורסים להתנהגות "אסרטיבית" הופכים להיט...ואם זו התמונה הנכונה, הרי המודלים וההסברים שהצגנו לעיל מקבלים משנה תוקף.

אמצעים להפחתת תוקפנות

אם כן, מה מחובתנו לעשות כדי לעצור את הגולם התוקפני מלקום על יוצרו ולמנוע שמולקולת הספורט תתפרק מעודף של אטומים תוקפניים?

קודם כול, עולם הספורט כולו צריך להחריף ולהקצין את מערכת הענישה על התנהגות תוקפנית עד כדי כך שהעונשים ירתיעו וידכאו אותה וימנעו מן הספורטאי להשיג מטרות משמעותיות בסיועה. מערכת ענישה צריכה להתעדכן כל העת ולהיות עקבית ומתאמת לעוצמת התוקפנות. ההתאחדות הבין-לאומית לכדורגל נקטה בשנים האחרונות דרך זו, וכבר יש סימנים להצלחה יחסית. זוהי דרך ביהביוריסטית, שבה היזון חוזר שלילי מופעל בצמוד לאירוע כדי להכחיד את מנגנון הלמידה. שיטה זו הוכחה מאז ומעולם כיעילה, לפחות לטווח הקצר.

כמו כן, מן ההיבט הקוגניטיבי חשוב להדגיש כל העת את הערכיות הפנימית והאמיתית של הספורט. זו המתבטאת בשליטה במיומנות, בכשירות, (Competence) בהתקדמות אישית, במיצוי כישרון ויכולת וכיו"ב. כלומר, יש להדגיש שהפעילות הספורטיבית היא מטרה ולא אמצעי להשגת דברים אחרים. לשם כך עלינו לחנך בעקביות לערכים כבר מגיל צעיר ולאורך זמן ולהשתמש במודלים מתאימים לחיקוי. אין זו דרך פשוטה כלל ועיקר, כי הרי כולנו שבויים של מערכת הערכים הנוכחית. אולם אם לא נאמין ביכולתנו לעצור את גל התוקפנות, תתפרק המולקולה הספורטיבית ותרד מן המסך האנושי.

רשימת מקורות

1. Bandura, A. (1977). **Social Learning**. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
2. Cofer, C.N., Appley M.H. (1968). **Motivation: Theory and Research**, New York: John Willey.
3. Dollard, J. et. al. (1939). **Frustration and Aggression**, New Haven: Yale University Press.
4. Eysenck, H. (1967). **Biological Basis of Behavior**, Springfield: Thamas.
5. Eysenck, H. (1970). **Crime and personality**, London: Paladin.
6. Freud, S. (1940). **An Outline of Psychoanalysis**, New York: W.W Norton.
7. Lorenz, K. (1966). **On Aggression**. New York: Harcourt Brace & Worl.

חינוך למשחק הוגן: שיקולים דידקטיים ופרויקטים האנס יורגן הרינגר*

חינוך למשחק הוגן הוא קודם כול תפקידם של הפעילים בשטח. אבל למודעות למשחק ההוגן יש להקדים תובנה: יש לדעת מהו משחק הוגן ומה חשיבותו.

יוזמת "משחק הוגן" בספורט הגרמני החליטה להקים פרויקט ולתמוך בו כספית. מטרת הפרויקט - לעודד את המשחק ההוגן בקרב בני-נוער העוסקים בספורט ובקרב הציבור הרחב.

נקודת המוצא הדידקטית היתה שיש להגיע אל אוכלוסיית המטרה במקום שבו היא נמצאת. משום כך, בשלב הראשון של הפרויקט נערך סקר בצורת ראיונות אישיים מובנים.

עקרונות מנחים

העקרונות שהנחו את בניית הסקר היו:

- * התייחסות לענפי ספורט שבהם עוסק ציבור גדול של בני-נוער וכן לענפי ספורט מוכרים ובעלי חשיבות לאמצעי התקשורת
- * התייחסות לקבוצת גיל 13-15 שנים
- * ענפי הספורט המועדפים: כדורגל, כדור-יד, הוקי קרח, אתלטיקה-קלה, טניס

הגדרות משחק הוגן

הניתוח האיכותי התייחס בעיקר לאופן הפעולה ולמצבים שאובחנו על-ידי המשתתפים כהוגנים או כבלתי-הוגנים. מן הניתוח הופקו 150 הגדרות. מתברר כי הגינות נתפסת גם כהתנהגות שאינה שייכת דווקא לתחום הספורט: הגינות ביחס לחברים בבית-הספר או ביחס לבעלי-חיים, וכד'. ביתר פירוט:

- שוויון הסיכויים
- צדק
- יחסי גומלין
- ידידות/חברות
- קונפורמיזם
- חריגה מכללי המשחק (חיובי ושלילי)
- סמכות השופט
- מהות המשחק
- מניעת פגיעות

* פרופ' לחינוך גופני באוניברסיטת אוגסבורג, גרמניה

ביחס ל"אי ההגינות" בולטים בבירור היבטי האלימות וההיבטים החברתיים. אחד המשתתפים בסקר סיכם את נושא ההגינות בצורה קולעת: אתה הוגן כשאינך בלתי-הוגן.

הגינות ואי-הגינות

נקודת המוצא לפרויקט היא ההגדרה הרחבה למושג הגינות, המקבלת את משמעותה על-ידי הניגוד שלה. הגינות יש לראות על רקע של אי-הגינות:

- * מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך (מדברי חז"ל).
- * הוגן הוא כל דבר שאינו בלתי-הוגן.
- * בלתי-הוגן הוא כל דבר ההורס את מהות המשחק.
- יש להקפיד על שמירת עקרונות אלה וליישם דיסקטית.
- יש לטפל בשני הקטבים - הוגן - לא-הוגן, ולשם כך קיימים שני יסודות:
- * הבנת משתתפי הסקר ברמת הפרויקט: אלה הם נתונים המשמשים מצד אחד כמסגרת ידע שממנה צריך להתחיל במאמצים הדיסקטיים, ומצד שני ניתן לנצל אותם כרעיונות למימוש.
- * ניתוח סמנטי של המילים "הוגן" ו"לא-הוגן". ניתוח זה מבוסס על 30 מיליון מילות טקסט ומציג מרכיבים חשובים של המשמעות המספקים קווים מנחים למימוש הדיסקטי.

מטרות דיסקטיות

הנמענים לומדים:

- * מה פירוש לא הוגן, ובמיוחד מדוע דבר מסוים אינו הוגן. על-ידי כך מניחים את היסודות להגינות מתוך תובנה, ללא כפייה וללא גמול.
- * משחקים מבוססים על כללים, וששאלת ההגינות או חוסר ההגינות נקבעת על-ידי כללי המשחק.
- * שכל משחק הוא רק חלק ממשחק נוסף. כל חריגה במשחק מביאה בעקבותיה העלאה מחודשת של נושא ההגינות.
- * שהכללים הקובעים את המשחק אינם מוחלטים. הכללים משתנים במשך המשחקים. ההגבלה על-ידי כללים היא שרירותית ועומדת תמיד לדיון.
- ליבון מקרים ובירור דוגמאות הם השיטה הטובה ביותר להעריך ולהבין את המושגים ואת פשר ההתנהגות של האני. אין מדובר בכללים ערטילאיים ומבלבלים, כי אם בניסיון

להציג חינוך להגינות באמצעות דוגמאות מן המציאות. מובן שהמטרות הללו חייבות להיות מוצגות בצורה הולמת וישימה. מבחינה דידקטית, חשוב מאוד שהדגש יושם על הנמקה מוחשית ועל מצבים הקרובים למציאות. מצבים אלה חייבים להיות בהירים, גורמים להנעה חיובית וניתנים להגשמה.

הופקו שני אמצעים דידקטיים אטרקטיביים:

* ביטאון שנועד לבני-נוער העוסקים בספורט ומטפל בבעיות (גם אקטואליות) של משחק הוגן

* לוח שנה המיועד לציבור הרחב ושנושא משחק הוגן.

לוח "המשחק ההוגן"

* לוח "המשחק ההוגן" מבוסס על תפיסת ההגינות ועל כך שניתן ללמוד אותה. כדי להיות הוגן צריך לרצות לשמור על הכללים. הגינות היא המצב הנורמלי. אין צורך בהישגים מיוחדים. על-פי הרעיון הבסיסי של ההגינות, לספורטאי אסור לפגוע במתכוון ברעיון המשחק. מכך נובעים כל שאר עקרונות ההגינות. להבין מה אכן הוגן לומדים גם על-ידי חשיבה, על-ידי השלכות של דוגמאות וכיו"ב. אילוף אינו מוביל להגינות, משום שהגינות היא עמדה מודעת, וככל פעולה מוסרית היא מותנית ברצון. פירוש הדבר שיש צורך בהערכה אישית מה הוגן ומה אינו הוגן, ומכך להשליך הלאה.

* הלוח פונה אל קהל נוסף, לא ספציפי. הוא אינו מכוון לשכבת גיל מסוימת. החומר הכתוב מכוון לאוכלוסייה ממוצעת ולמעשה, לקהל הרחב. כל מה שנדרש מהנמענים הוא פתיחות.

* כאמור, הגינות היא המצב הנורמלי, ומכאן שהלא-הוגן הוא המצב החריג. לא ייתכן "להעמיס" על אדם לוח שנה, שבמשך 12 חודשים מציג חוסר הגינות. משום כך הוא חייב, בשם ההגינות, לכלול גם טקסטים. זוהי הדרך היחידה להתייחס במישרין להגינות.

* העקרונות שהנחו את עיצוב הלוח ותוכן הטקסט הם:

- התמונות הלקוחות מעולם הספורט צריכות לגרום לגירוי אסתטי, לגירוי רגשי ובמידת האפשר להעלות נקודות לחשיבה.

- על התמונות להיות קשורות לנושא המשחק ההוגן.

- התמונות נבחרו לאחר שיקול דעת, משום שמשחק הוגן כפשוטו אינו ניתן להצגה, ומשום שחוסר הגינות אינו אטרקטיבי בלוח שנה למשך שנה שלמה.

- החומר הכתוב מתייחס אל התמונה וממשיך את הרעיון שלה.

- החומר הכתוב מגרה לחשיבה, מבטא פתיחות, מעודד השלכות, מוביל למסקנות אישיות ולעמדה אישית. עם זאת, עליו להיות קצר וקולע.

- החומר הכתוב אינו אמור לייצג ערכים מסוימים או לחקות חומר מעולם הפרסום. הוא גם אינו מפנה אצבע מאשימה.

תוצאות הסקר

1. אסוציאציות למושג "הוגן":

לקבל את דעת הזולת	להודות בחולשות
לעזור לזולת בעת סכנה	לעזור לשחקן השוכב על הקרקע לקום (לעתים יש צורך להוציא את הכדור מחוץ לגבולות המגרש כדי לעצור את המשחק)
לעשות משהו למען הזולת	לעודד את הזולת ולתת לו עצות גם אם קשה לך להיות הוגן כלפי בעלי חיים
להעניק לאחר נקודה	הגינות היא כשאינך לא הוגן
להיות מסוגל להפסיד	להשתמש בגוף בצורה הוגנת
לתת גם לזולת הזדמנות	להיות אדיב
להתחשב בזולת	לאסוף את הכדור עבור הזולת
לעזור לזולת כשיש לו בעיות	להיות צודק
זה לא רק עניין של הישגים	שוויון זכויות
לברך את היריב למרות המפלה	לתת זכות קדימה להגינות
לא לצעוק על הזולת כשהוא שוגה	אופי טוב
לקבל את היריב בספורט גם אם זה אינו טוב לך	להימנע מלהשתמש בסמים (דופינג)
לכבד את הזולת	לא לנסות להכשיל את היריב מבחינה פסיכולוגית
לא להתייחס לספורט בקנאות	לא להתלונן
לאמר את האמת	לא לחשוב על נקמה
להקפיד על כללי המשחק	להקפיד על הכללים
להיפרד לאחר המשחק בידידות	להיות מסוגל להודות בעובדה שאתה פחות טוב
לשחק משחק חברי	לבקש סליחה
לא לקלל את השופט	לשחק כך שהמשחק יגרום הנאה
לא להחזיק בדעות קדומות	

להחליף חולצות בתום המשחק	לעזור לחלשים כשאחרים מדכאים אותם
אם אתה הוגן הכל מהנה יותר	לדעת להפסיד
לדעת לקבל את החלטות השופט	לנסות להישאר רגוע
להודות כששגית	לדבר עם היריב לאחר המשחק
	להקפיד על יחסי גומלין
	לא להרכיב את הקבוצה רק מן הטובים ביותר
	לא "להיכנס חזק"
	לא להכשיל את היריב
	לא לשקר
	לא להיות אנוכי
	לא להכות
	לא לריב

2. אסוציאציות למושג "לא הוגן":

לתת לטוב ביותר לשחק עם החלש ביותר (בטניס)	"להיכנס" בשחקן בכוונה
לקטוע את הזולת כשהוא מדבר	להתבלט במגרש בצורה לא נעימה
להכשיל מתחרה וללגלג עליו בזמן העיסוק בספורט	לשרוק בוז
לפגוע עם הכדור בשחקן אחר בכוונה. לתקל בכוונה ברגליים (בכדורגל)	להשליך את הכדור הצדה
להשתמש בסמים	
לתקוף את השופט	לא לפרגן לזולת
להתבטא בצורה גסה, לקלל	לעשות דבר על חשבון אחרי כדי ליהנות מיתרון
להכות, לדחוף, לירוק	לתת ניקוד שגוי
לקלל (את היריב או עמית למשחק)	להפעיל טקטיקה שגויה

לא לבקש סליחה	להיות לא נחמד
להתנגד למחוות ספורטיביות כמו לחיצת יד	לגרום לעבירה מכוונת
לרצות לאזכות בכל מחיר	להיות לא הוגן כלפי עצמך, למשל על-ידי הצבת יעד גבוה מדי
להיות לא צודק	לעבור עבירות גסות כדי לפתור תסכול
תנאים לא שווים לכל המשתתפים	לפעול בצורה שפלה
להיות לא חברי	לכוון כדורים לקצה השולחן בטניס שולחן
כשופט - לשפוט בצורה לא הגונה כמאמן - לתת הוראות לא הגונות	לא ללחוץ ידיים לאחר המשחק
כשופט - לשפוט בצורה לא הגונה כמאמן - לתת הוראות לא הגונות	לא להתחשב בדעת הזולת
לתקוף שחקן מאחור	לשנות שנתונים
להביע דעות קדומות	אתה מרמה את עצמך כשאתה מתנהג בצורה לא הוגנת
כשהמאמן מעדיף אחרים כי קיבל מתנה מההורים	לזייף ניקוד כלפי מעלה כשמשחקים בלי שופט
כשאדם אינו יודע להפסיד	לא להודות בדברים שאתה עוללת
לדבר בסתר סרה בזולת	כשכמה שחקנים תוקפים שחקן אחד
לתקוף צעירים ממך	להעמיד את הזולת באור לא נכון
לעשות משהו הפוגע בכללי הספורט	לא לקבל את החלטת השופט
לשים רגל בכוונה למישהו שפורץ קדימה	להתייחס לשחקנים טובים בצורה שונה מאשר לשחקנים פחות טובים

פרויקט 'משחק הוגן' במסגרת תחרויות ספורט בבתי-הספר בישראל*

הלל רסקין

המטרה

המטרה היא ליצור דפוסי התנהגות נאותים ושינוי דפוסיים שליליים בתחום ההתנהגות הספורטיבית בין תלמידי בתי-הספר בישראל, במסגרת המועדונים הבית-ספריים המשתתפים בתחרויות מטעם התאחדות הספורט לבתי-הספר בישראל.

הנחות יסוד

הנחות היסוד של המסמך שלהלן הן:

1. יצירה של דפוסי התנהגות נאותים דורשת הנחת תשתית של ידע, מיומנות וערכים. מתשתית זו עשויות להתפתח גישות, עמדות והתייחסות חיובית, שתבאנה להיווצרות הרגלים ודפוסי התנהגות רצויים.
2. ניתן לפתח דפוסי התנהגות של שחקן, של צופה ושל בעלי תפקידים שונים באירועי ספורט, בהיותם דפוסי התנהגות של תפקידים ספציפיים ומוגדרים.
3. ניתן להשתמש במערכת היחסים החברתיים של קבוצת הספורט כקבוצה ראשונית שבה קיימים קשרים ויחסים ישירים בין בעלי התפקידים השונים, לשם ויסות ופיקוח על התנהגות התלמידים ולשם הנחת תשתית לדפוסי התנהגות.

הגדרת הגינות בספורט

הגינות בספורט היא אותה תכונה של המשתתפים או הצופים בפעולת ספורט, הכוללת:

- * גישה הולמת לפעולה, המאופיינת על-ידי אדיבות, יושר, שיתוף פעולה, סובלנות, משמעת עצמית, שליטה ברגשות, כבוד והערכה למתחרה.
- * הדגשת עצם ההשתתפות בפעולות הספורט תוך שיתוף פעולה עם אחרים וראיית הפעולה כחשובה לא פחות מן התוצאה הסופית.
- * ראיית דפוסי התנהגות הנדרשים מן המשתתפים השונים באירועי ספורט כדרך חיים שאינה מוגבלת אך ורק לאירועי ספורט אלא להתנהגות בחיי היום-יום.

* הצעת תכנית שהוגשה על-ידי המחבר ואושרה בקווייה הכלליים בהתאחדות הספורט לבתי-הספר בישראל.

דרכי פעולה

לשם הנחת התשתית של הידע, המיומנות והערכים יש לנקוט צעדים אלה:

1. שינון כללים

* יש לוודא כי הכללים להתנהגות ספורטיבית הולמת של בעלי התפקידים השונים המובאים ב"אמנה להגינות בספורט" יובאו לידיעת כל ציבור התלמידים, הן באמצעות דיונים, שינון ושיחות והן באמצעות הדגמות של "תרגילים על מודל" בכיתות עצמן או בעת אירועים. יש לראות בעצם למידתם של הכללים, כדי להופכם להרגלים, מטרה חשובה בפני עצמה, העולה בערכה ובחשיבותה על תחרות הספורט עצמה. את כללי ההתנהגות הספורטיבית יש לנסח עבור השחקנים, הצופים, השופטים, מארגני תחרות וכתבי ספורט בעלוני תלמידים.

* את הכללים ניתן ללמד הן במסגרת שיעורי החינוך הגופני, הן במסגרת אימוני מועדוני הספורט הבית-ספריים והן בשיעורי חברה ומחנך.

* יש להשתמש בסרט "משחק הוגן" שהופק על-ידי "סובלנות" כבסיס לדיונים, כמפורט לעיל.

* יש לעודד ולהנחות את מועצות התלמידים להעלות את נושאי ההגינות בספורט בנושאים מרכזיים בדיוני המועצות בבתי הספר.

* יש לעודד ולהנחות את עורכי העלונים בבתי-הספר להקדיש תשומת-לב מיוחדת לנושאי ההגינות בספורט ולהעלות נושאים הקשורים בהגינות בספורט במועצות תלמידים.

2. טקסיות לעידוד הגינות בספורט

בכל מפגש ספורט יודגשו ההיבטים הטקסיים, שיכללו גינוני טקס של כיבוד הדדי, לחיצת ידיים בתחילת האירוע ובסיומו, החלפת מזכרות וכו'. כן יודגשו ההיבטים החברתיים, באמצעות מסיבות משותפות עם קבוצה מתחרה, ישיבה משותפת בצוותא של האחראים לקבוצות על ספסל משותף בעת המשחק, שתייה וכיבוד בצוותא לאחר האירוע וכו'.

3. נקיטת צעדים בעת התחרות/הפעילות

בעת שיעורים, משחקי יחידות או תחרויות ייצוגיות רצוי שהמורה או האחראי יפסיק את הפעולה בזמן שמתרחשת תופעה שלילית כלשהי המהווה הפרה של כללי ההגינות הספורטיבית, ויערוך פעולת הסברה, דיון, שיחה וכו'. זאת כדי להצביע על הצדדים השליליים ולהדגיש את ההתנהגות החיובית. יש לחזור על פעולה זו עד שהתלמידים יתרגלו להתנהגות נאותה. הדבר אמור גם לגבי התנהגות מצד הקהל הצופה בתחרות.

4. תמריצים ועונשים

* יש לקבוע שורה של תמריצים ועונשים כדלקמן:

- קביעת שיטה של פרסים מטעם הנהלת התאחדות הספורט לבתי-הספר לבודדים או לקבוצות שהפגינו רמה גבוהה של התנהגות ספורטיבית הולמת בעת תחרויות בין בתי-הספר כנ"ל. מטעם הנהלת כל מועדון בית-ספרי בנפרד - עבור הפגנת רמה גבוהה של התנהגות כזו בין כותלי בית-הספר.

- קביעת כללים ברורים וחד-משמעיים שלפיהם יטילו עונשים על תלמידים שיפגינו התנהגות ספורטיבית לקויה, הן מבין השחקנים והן מבין הקהל. יש להפעיל ועדת משמעת של תלמידים, שתונחה בעבודתה על-ידי מורי החינוך הגופני.
- יש להנהיג נוהל של טופסי הערכה של התנהגות ספורטיבית, דוגמת אלה המובאים להלן (ראה נספחים).
- * התמריצים לעידוד הגינות בספורט יתבססו על קני-מידה ברורים ואובייקטיביים ככל האפשר.
- * על-פי קני-המידה שייקבעו עבור התמריצים תוערך התנהגותם הספורטיבית של הספורטאים, המאמנים, השופטים והקהל, בהתאם למפורט ב"אמנת ההגינות בספורט".
- * הערכת התנהגותם של אלה תיעשה על-ידי משקיפים ניטראליים ככל האפשר.
- * רצוי שיינתנו פרסי עידוד להגינות בספורט עבור התנהגות הולמת לפרט וכן לקבוצות במשך עונה או תקופה. בנספחים מופיעות שלוש דוגמאות לשאלונים המשמשים להערכת התנהגות ספורטיבית של יחידים ושל קבוצות לשם מתן פרסים.

5. ועדת היגוי עליונה להגינות בספורט

יש להקים ועדת היגוי עליונה להגינות בספורט בתי הספר, שבה יהיו נציגים של הפיקוח על החינוך הגופני, הנהלת ההתאחדות ונציגי עמותות בית-ספריות. הוועדה תקבע תכנית פעולה ספציפית מדי שנה, תקים ועדת משנה לקביעת התמריצים והזוכים בהם וועדת משמעת לענישת "העבריינים".

6. דרכי פעולה נוספות

- * יש לעורר מודעות ולהפיץ מידע בנושא ההגינות בספורט בקרב מנהלים ומורים וכן רכזים ומאמנים של קבוצות הספורט במועדון הבית-ספרי. זה ייעשה באמצעות ימי עיון, השתלמויות, הרצאות ודיונים.
- * יש לערוך "משפטים ציבוריים" בנוכחות קבוצות ספורט בית-ספריות, שבהם יועלו לדיון "נאשמים" שעברו עבירות של התנהגות ספורטיבית, בדרך של סימולציות. נבחרות הספורט של בית-הספר יצפו באירועי הספורט וינתחו אותם לאחר מכן בכיתה באשר להיבטים הרלוונטיים להתנהגות ספורטיבית נאותה.
- * יש לחלק חומר הסברה ("עשרת הדיברות לצופים") מתוך "האמנה" בעת משחקים ותחרויות. כמו כן, יש לבצע פעולות הסברה בין שופטי המשחקים ("עשרת הדיברות לשופטים") ובין מארגני הקבוצות ("עשרת הדיברות למארגנים") המופיעים באמנה.
- * יש להחתים את השחקנים על התחייבות לפעול לפי "עשרת הדיברות לספורטאי" (מתוך "האמנה") בתחילת כל עונת משחקים.
- * יש להשתמש במערכת הכריזה גם לשם הסבר חוקי המשחק וכללי ההתנהגות במהלך האירועים.
- * יש להשתמש באמצעים שונים להפגת מתחים כגון מוסיקת רקע, הופעת התעמלות או ריקוד, בידור וטקסים - לפני המשחק, בעת ההפסקה ובפסקי הזמן.

* יש להשתמש בעזרי הסברה מגוונים נוספים כמו בלונים נושאי כרזות, כרזות חוצות, שלטים עם סיסמאות הולמות (על בסיס תחרות סיסמאות בין התלמידים שתתקיים מדי שנה).

* יש להדגיש את חשיבותה של התנהגות ספורטיבית נאותה בכלי התקשורת הכתובה והאלקטרונית.

* יש לדאוג בקביעות לרמת המתקנים ולתנאים סביבתיים נאותים במגרש, ביציעים, בשערי הכניסה ובגישות למגרש או לאולם.

7. מעקב

* יש לקיים מעקב שוטף אחר כל האירועים החריגים והפרת כללי ההגינות כפי שידווחו על-ידי שופטי האירועים וצוותי הבקרה שימונו למטרה זו.

* יש לקיים רישום סטטיסטי מדויק של כל האירועים הללו, כולל רישום סטטיסטי של "פסקי הזמן" של ועדת המשמעת, לשם השוואה רב-שנתית.

הערכת התלמיד בהגינות בספורט (בסולם של 1 עד 5)

- מגלה יחס הוגן לענף הספורט.
- מכיר את חוקי הספורט ושומר עליהם.
- מקבל את החלטות השופט ללא עוררין וללא הבעת מחאה או זלזול מאחורי גבו.
- נשמע להוראות המאמן.
- נמנע מהתנהגות גסה ואלימה.
- מגלה יחס הוגן לזולת.
- משחק עם אחרים במשחק קבוצתי בתבונה.
- איננו מחזיק בכדור לצורך האדרת הישגיו האישיים כאשר המצב דורש העברת הכדור לאחרים
- איננו פוגע ביריב בכוונה תחילה
- כאשר פוגע ביריב בשגגה הוא מתנצל בפניו ועוזר לו לחזור לתחרות
- איננו מתנשא על יריבו בעת ניצחון, לא בשפת הגוף ולא בהבעה מילולית.
- מודה לחבריו ולקהל לאחר ניצחון ולאחר הפסד.
- איננו משתמש בביטויים המבזים את יריביו ואיננו לועג להם.
- מגלה יחס הוגן כלפי עצמו.
- מתמיד במאמציו לשפר את הישגיו.
- מתכנן את כוחותיו כראוי כדי לא להגיע לאפיסת כוחות לפני תום המשימה.
- מקבל הפסד בצורה מכובדת.
- איננו מפסיק את התחרות כאשר מוצא את עצמו בעמדת הפסד.
- איננו מוותר על ביצוע המשימה גם כאשר הוא סבור שאיננו יכול לה.

טופס הערכת הגינות בספורט לקבוצה לכל תחרות בנפרד

שאלון זה ימלא על-ידי השופט אחרי המשחק וישלח לגוף המנהל את התחרויות.
ליד כל שאלה יש לציין: 1=רמה נמוכה; 2=רמה מניחה את הדעת; 3=רמה גבוהה.

ענף הספורט _____ התאריך _____ הקבוצה המארכת _____
הקבוצה האורחת: _____ המקום: _____

אורחת			מארכת		
3	2	1	3	2	1

הבטחת סידורי הלבשה

אדיבות וסיוע בזמן השהייה במקום

התנהגות ויחס ספורטיבי מצד השחקנים
לפני המשחק, במהלכו ובסיומו.

התנהגות ויחס ספורטיביים מצד
המארגנים לפני המשחק, במהלכו ובסיומו.

התנהגות ויחס ספורטיביים מצד
הקהל לפני המשחק, במהלכו ובסיומו.

איכות מתקני הספורט והציוד ותחזוקתם

סה"כ

ממלא על-ידי: _____ חתימה _____

בסוף העונה יסוכמו הנקודות עבור כל הקבוצות, והקבוצה שתזכה במרב הנקודות תזכה
בפרס ההגינות בספורט.

טופס הערכת הגינות בספורט לקבוצה בתום עונת תחרויות

שאלון זה ימלא בסוף העונה על-ידי המאמן ושחקני כל קבוצה המשתתפת במסגרת תחרויות מסודרות. השאלון יתייחס לקבוצה שנבחרה על-ידם (פרט לקבוצתם), על פי שיקול דעתם, כקבוצה שהפגינה את הרמה הגבוהה ביותר של הגינות בספורט. קבוצה שתזכה במרב הניקוד תזכה בפרס ההגינות בספורט. הניקוד יינתן כך: 1=רמה נמוכה, 2=רמה מניחה את הדעת; 3=רמה גבוהה.

3	2	1

קבלת פנים ואירוח

סידורים ותנאים להלבשה

התנהגות שחקני הקבוצה והמאמן לפני המשחק

איכות ודרגת רוח הספורט בכלל שהפגינה הקבוצה

התנהגות הקהל

סה"כ

טופס התחייבות של הספורטאי כלפי המועדון הבית-ספרי

אני (שם) _____ ת.ז. _____

המשתתף בתחרויות ספורט של בתי-הספר בישראל, מתחייב בזה להתנהג לפי הכללים הבאים בעת האימונים והתחרויות המאורגנים על-ידי המועדון הבית-ספרי שאני חבר בו והתאחדות הספורט לבתי-הספר:

1. לשחק בהגינות תוך השקעת מרב המאמצים להשגת תוצאה טובה.
2. להקפיד על שמירת כל חוקי המשחק.
3. להישמע להוראות המאמן.
4. לכבד את החלטות השופט ולקבל ברוח טובה גם החלטות הנראות לי כבלתי-נכונות.
5. להיות צנוע בעת ניצחון.
6. להתנהג בצורה נאותה ומכובדת בעת הפסד.
7. להכיר בעובדה שהתנהגותי מייצגת את קבוצתי ולתרום בהתנהגותי להאדרת שם קבוצתי.
8. לכבד את היריב ולהתייחס אליו באדיבות בכל התנאים.
9. להימנע תמיד מוויכוח על המגרש עם שופט, עם מאמן, עם שחקנים אחרים או עם קהל.
10. להימנע תמיד מהתנהגות גסה או אלימה.

על החתום

חתימה

תאריך

אמצעים דרושים

1. הכנת סרטי וידאו של "סובלנות" בנושא "משחק הוגן". יש לשכפל סרטים כמספר המועדונים הבית-ספריים החברים בהתאחדות.
2. הכנת עותקים של "אמנת ההגינות בספורט". יש לשכפל מדי שנה עותקים כמספר הספורטאים הרשומים בהתאחדות ובעלי התפקידים הקשורים במועדונים הבית-ספריים.
3. הכנת טפסים להערכת הגינות בספורט (כמויות בהתאם לצרכים):
נספח א' - הערכה אישית
נספח ב' - הערכה קבוצתית לאחר משחק
נספח ג' - הערכה קבוצתית בתום העונה.
4. הכנת "הסכם להתנהגות ספורטיבית" בין הספורטאי לבית הנהלת המועדון הבית-ספרי (נספח ד').
5. הכנת תמריצים מטעם ההתאחדות (גביעים, מגינים, תעודות) כפרסים אישיים וקבוצתיים לזוכים בהגינות.
6. הפקת כרזה שנתית לנושא ההגינות (אחת מדי שנה).
7. הכנת פרסים מטעם ההתאחדות לזוכים בתחרות סיסמאות להגינות בספורט.
8. הכנת עותקים של כרטיסיות התנהגות של הקהל בתחרויות.
9. הפקת כרזות חוצות להגינות בספורט לשם פרסום במגרשי האירועים.
10. ארגון והפעלת השתלמויות, כנסים וימי עיון להכשרת מנהלים, מורים, רכזים, שופטים ומאמנים בנושאי ההגינות בספורט.

אמנת ההגנות בספורט

אנחנו, נציגיהם של מוסדות הספורט בישראל, סומכים ידינו על פנייתה של אגודת "סובלנות" - תנועה לא מפלגתית למניעת האלימות - אל כל האגודות, המועדונים והספורטאים בישראל, הקוראת להתנהגות הוגנת בספורט.

מתוקף מחויבותנו לקיומה של מערכת ספורט ציבורית נאותה, על בסיס הכרתנו בפוטנציאל התרומה החיובית של הספורט לאזרחי ישראל ושאיפתנו בקיומה של מערכת תחרותית והישגית הוגנת וחסרת אלימות של הספורט בישראל - אנחנו מודיעים בזאת ברבים על התחייבותנו לפעול במסגרת האמנה, כדלקמן:

א. נקפיד להימנע מכל מעשה או מחדל שיש בו הפרה של כללי ההגנות הספורטיבית.

ב. נעשה כל שבידינו להביא לידי שמירת הסדר הציבורי בכל אירועי הספורט המופעלים על-ידינו ומניעת מעשי אלימות גופנית או מילולית ופגיעה ברכוש ובאיכות הסביבה.

ג. נשמור על כבוד האדם, לא נפרסם סיסמאות או הערות פוגעות, ולא ננקוט בצעדים פוגעים כלשהם הנוגעים ליריבים בפעילות ספורט.

ד. נקרא לכל הספורטאים, השופטים, האוהדים, המנהלים והמארגנים, המאמנים והמדריכים ונציגי תקשורת המונים להתנהגות ספורטיבית נאותה ומשחק הוגן, במסגרת התקנות של ענפי הספורט השונים ועקרונות הכבוד וההערכה ההדדית בין כל המעורבים בפעילות ספורט.

ה. נזכור בכל עת שמפגש ספורטיבי, תחרותי ככל שיהיה, בא להפגין את היפה שבשליטת האדם בגופו ואת ההישג המקסימלי שהוא יכול לו, וזאת מבלי להפגין את המכוער שביריבות. נפגין יחס קולגיאלי ליריבים לפני המשחק, במהלכו ובסיומו.

על החתום:

התאחדויות, איגודים ומרכזי הספורט בישראל

"עשרת הדיברות" להתנהגות ספורטיבית של הספורטאי

התנהגות הספורטאי לפני המשחק, בשעתו ולאחריו קובעת את רמת ההגינות הספורטיבית של השחקנים ושל הקהל.

על הספורטאי:

1. לשחק בהגינות ומתוך הנאה תוך השקעת מיטב מאמציו להשגת תוצאה טובה.
2. להקפיד על שמירת כל חוקי המישחק.
3. להישמע להוראות המאמן.
4. לכבד את החלטות השופט ולקבל גם החלטות הנראות כבלתי-נכונות בעיניו ברוח טובה.
5. להיות צנוע בעת ניצחון
6. להתנהג בצורה נאותה ומכובדת בעת הפסד.
7. להכיר בעובדה שהתנהגותו מייצגת את קבוצתו ולתרום בהתנהגותו להאדרת שם קבוצתו.
8. לכבד את היריב ולהתייחס אליו באדיבות בכל התנאים.
9. להימנע תמיד מוויכוח על המגרש עם שופט, עם מאמן, עם שחקנים אחרים או עם קהל.
10. להימנע תמיד מהתנהגות גסה או אלימה.

"עשרת הדיברות" להתנהגות ספורטיבית של הצופה

על הצופה להתייחס למופע ספורט כאל הופעה אמנותית של תרבות הגוף ולהעריכה וליהנות ממנה בהתאם.

על הצופה:

1. להכיר את חוקי המשחק ואת פעולות המשתתפים השונים בו.
2. להכיר בכך שהשופט תמיד מכיר ויודע את החוקים טוב ממנו, ולרוב רואה את המשחק בצורה מהימנה יותר.
3. להכיר בכך שהשופט, כיצור אנושי, יכול לטעות בתום לב ולקבל זאת כחלק מתנאי המשחק.
4. להימנע תמיד מהשפעה על השופט תוך מגמה לשנות את שיקוליו.
5. למחוא כפיים ולכבד גם את היריב עבור מבצעים נאים במשחק.
6. להימנע תמיד מקריאות בוז כנגד שחקן, קבוצה או שופט, הן במהלך המשחק, הן בהפסקות והן לפני המשחק ולאחריו.
7. להימנע תמיד מקללות, משימוש במילים גסות ומקטטות ביציעי הקהל.
8. להימנע מהתערבות פיזית פעילה בכל צורה שהיא במתרחש במגרש.
9. להימנע תמיד מהאשמת השופט בהפסד קבוצתו.
10. לעודד את קבוצתו בצורה תרבותית.

"עשרת הדיברות" להתנהגות ספורטיבית של השופט

השופט קובע בצורה מכרעת את רמת ההתנהגות של כל מי שנוכח במגרש בעת אירוע ספורט.

על השופט:

1. לדעת היטב את חוקי המשחק ואת טכניקת השיפוט ולעדכן עצמו בחידושיהם בכל עת.
2. להכיר בחשיבות התנהגותו על המגרש והשפעתה על השחקנים, על המאמנים ועל הצופים ולשמש מופת בהופעתו ובהתנהגותו האישית.
3. להימנע מהיגררות להתנהגות רגשית, המונעת כושר חשיבה נאות.
4. לנהוג באורח אובייקטיבי, ענייני ואדיב כלפי המאמנים והספורטאים, תוך גילוי תקיפות, החלטיות וידע.
5. להשתדל להשתמש במלות אזהרה, עצה והסבר אדיב, לפי שיקול דעתו.
6. אך - להטיל תמיד את העונש התקיף והחרף ביותר על מאמן או שחקנים שהתנהגו בצורה גסה ואלימה.
7. לענות בצורה אדיבה ונבונה לשאלות מאמנים ושחקנים לאחר המישחק.
8. אך - לפרוש מן המשחק אם כבודו ייפגע ולא יוכל לקיים עקרונות התנהגות ספורטיבית נאותה.
9. לפעול בתקיפות למניעת התנהגות בלתי-הולמת של הקהל, עד כדי דחיית המשחק או הפסקתו.
10. להמחיש בכל עת את ערכי ההגינות בספורט בכל מעשיו והופעותיו.

"עשרת הדיברות" להתנהגות ספורטיבית של איש תקשורת ההמונים (עיתונאי או שדרן)

מעשיהם או מחדליהם של אנשי תקשורת עשויים להשפיע במידה רבה על רמת ההגינות הספורטיבית.

על אנשי התקשורת:

1. למסור עובדות באירועי ספורט כמו שהן, ללא משוא פנים לאחד הצדדים
2. להסביר חוקים בענפי ספורט בדרך שתסייע לקהל להבין את המתרחש
3. להימנע מלעורר רגשי יריבות בין קבוצות
4. להדגיש את ערכי ההגינות הספורטיבית בכלי התקשורת העומד לרשותם
5. להימנע מלהאשים את השופט בהפסד בתחרות ולהתמקד בניתוח הצד הספורטיבי שגרם להפסד
6. להימנע מהדגשת-יתר של גדולת הניצחון, גם אם ההפרש גדול, תוך הבעת זלזול במפסיד
7. ליזום תמריצי הגינות בספורט מטעם כלי התקשורת לשחקנים ולקהל
8. לעודד את הצופים למחוא כפיים על מבצעים נאים של קבוצה יריבה
9. להקדיש תשומת-לב אוהדת ל"שחקני ספסל" הזוכים להיכנס למשחק
10. להימנע מביטויים אלימים ומהתקפות אישיות על שחקנים, מאמנים ושופטים לפני המשחק, במהלכו ולאחריו.

"עשרת הדיברות" להתנהגות ספורטיבית של המאמן

המאמן יכול להשפיע בצורה מכרעת על ההתנהגות הספורטיבית של השחקנים והקהל.

על המאמן:

1. להדגים התנהגות אישית מופתית וריסון עצמי, תוך כדי ביצוע תפקידו להכוונת הספורטאים להישג ספורטיבי
2. לשאוף לניצחון בתחרות תוך שמירה על משחק הוגן
3. לגלות תמיד יחס הוגן וענייני לשופט כאדם בעל גישה אובייקטיבית
4. להימנע מתגובה מיידית וערעור על החלטות השופט בעת המשחק
5. להימנע מלהסית את ספורטאיו כנגד החלטות השופט
6. להימנע מלהסית את ספורטאיו לפעולה לא הגונה כלפי ספורטאים יריבים
7. להפגין יחס חברי ואדיב כלפי הקבוצה היריבה ומאמנה, גם אם היריבות הספורטיבית חריפה
8. להעניש בחומרה את ספורטאיו על גילויי התנהגות ספורטיבית לקויה כלפי השופט, היריבים, המזכירות והקהל וכן כלפי חבריהם לקבוצה
9. לשלוט תמיד במצב ולא להיגרר אחריו
10. להיזהר בהתנהגותו, תנועותיו ומוצא פיו בעת המשחק ובעת ראיונות לכלי התקשורת לפני המשחק ולאחריו, וכן להימנע מגסות ומאלימות בכל עת.

"עשרת הדיברות" למארגן תחרות ספורט

בידי המארגן ליצור תנאים שימנעו התנהגות פרועה מצד המשתתפים באירוע ספורט.

על המארגן:

1. להבטיח מתקנים נאותים למשחק, מסומנים כהלכה וראויים לשימוש בתנאי בטיחות טובים
2. להבטיח סידורי ישיבה נוחים ובמספר מספיק לקהל וכן תנאים סביבתיים טובים בשירותים, במזנון, בחנייה ובנגישות, אוורור נאות באולם סגור וניקיון ותנאי סיקור טובים לנציגי התקשורת
3. להבטיח מתן מידע הולם לפני התחרות ובמהלכה, כולל שימוש הולם בתצוגת תוצאות ובמערכת כריזה
4. להבטיח דיוק בלוח הזמנים
5. להבטיח אירוח נאות של שתי הקבוצות תוך הבטחת שוויון תנאים לשניהם (כולל כיבוד, קבלת פנים, מפגש חברתי, סדרי הלבשה וציוד) ומתן תודה לכל בעלי התפקידים בסיום המשחק
6. לדאוג לשיפוט נאות ולהסדרת תנאים נוחים לשופט
7. לדאוג מראש לסידורי ישיבה הולמים לקבוצה היריבה ולמלוויה
8. להבטיח מתן תדרוך הולם לכל בעלי התפקידים (סדרנים, מאמנים, שופטים, אפסנאים וכו')
9. לדאוג להימצאות סדרנים ושוטרים באירועים הדורשים זאת ולהבטיח שירותי רפואה נאותים
10. להציע מערכת תמריצים בגין התנהגות ספורטיבית נאותה ועונשים בגין התנהגות פרועה ואלימה.

רשימת מקורות כלליים

1. גיל, ע. (1974). לנצח ביושר, להפסיד בכבוד: הגינות בספורט - מעשים שהיו. ת"א: עם-עובד.
2. רסקין, ה. (1970). אמות-מידה ותקנים להתנהגות ספורטיבית. ירושלים: רשות הספורט והחינוך הגופני.
3. רסקין, ה. (1974). הגינות ספורטיבית: מדריך לחינוך גופני, לחינוך חברתי ולמחנך הכיתה. ירושלים: משרד החינוך והתרבות.
4. Deutsche Olympische Gesellschaft Fairhalten: (1991) **Materialien zur Fairness Erziehung in der Schule**, DOG.
5. Galtung, J.S. (1982). Sports as carrier of deep culture and structure. In: **Current research and peace and violence**. 2/3, 133-143.
6. Heinilae, K. (1974). **Ethics of Sports**. Liniversity of Jyveskylae Research Reports 4.

